

VREME

40 godina od
variole vere

15. mart 2012.

broj 1106

SVI NAŠI IZBORI

**ZAGRLJAJ U SENCI
PRETHODNIKA**

Karl Maj ► O kaubojima, Indijancima, Srbima i Albancima

VISOKO, ŠIROKO!

Oduvek sanjaš da letiš? Postoji mesto... **SMATSA vazduhoplovna akademija!**
U Vršcu, na samo 80 kilometara od Beograda. Duže od pola veka, u jednom od najvećih centara u Evropi, školujemo pilote koji lete za aviokompanije na svim kontinentima. Naša diploma priznata je u celom svetu.

Prijavi se odmah! Upis nove klase traje do 20. aprila.
Ostvari svoje snove – poleti visoko!

Kontakt telefoni : 013/830-185, 011/3218-123

SMATSA Aviation Academy

smatsaaviationacademy.rs

aviationacademy@smatsa.rs

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnik glavnog urednika

Aleksandar Čirić

sekretarijat

Mirjana Kalezić

redakcija

Dejan Anastasijević,
Aleksandar Anđić (foto@vreme.com),
Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević,
Sonja Čirić, Zora Drčelić, Jovan Dulović,
Slobodan Georgijev, Jovana Gligorijević,
Nebojša Grujić (kultura@vreme.com),
Andrej Ivanji (svet@vreme.com),
Jelena Jorgačević, Zoja Jovanov,
Tatjana Jovanović, Slobodan Kostić,
Jasmina Lazić (medjuvreme@vreme.com),
Zoran Majdin, Radmilo Marković,
Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec,
Milovan Milenković, Milan Milošević,
Teofil Pančić, Ana Radić (vreme.uspeha),
Saša Rakezić (strip@vreme.com),
Mirko Rudić, Tamara Skrozza,
Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov,
Dragan Todorović, Tanja Topić,
Momir Turudić, Biljana Vasić,
Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva@vreme.com)
Jelena Mrđa (foto@vreme.com)

tehnička redakcija

Ivan Hrašovec (ur.), Vesna Srbinović,
Tanja Stanković, Vladimir Stankovski,
Slobodan Tasić, **korektori:** Ana Čuk, Marija
Halupka, Stanica Milošević;

lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković,
Ivana Smolović; **daktilograf:** Zorica Nikolić

internet izdanje

http://www.vreme.com

Marija Vidić (urednica)

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

(prodaja@vreme.com)

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

(marketing@vreme.com)

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa

Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028

COBISS.SR-ID 16907266

04 Međuvreme

08 **ZOOM:** Đurđevdanak, izborni sastanak

10 **Svi naši izbori:** Kanabe nas je održalo

17 **Nuspojave:** Imaš Đinđića – vrati Zorana

18 **Ambasadori u Beogradu:**

Nediplomatske izjave i diplomatsko ćutanje

20 **Portret savremenika: Dejan Šoškić**

24 **Haški procesi:** Pravilo ne postoji i čuda su moguća

27 **Naše slobode i njihova prava:** ACTA ad acta

28 **Bioetika:** Moralno ubistvo

30 **Istraživanje:** Znanje i osećanje

33 **In memoriam:** Miomir Vukobratović (1931–2012)

34 **Ljudi i vreme**

37 **Lisica i ždral:** Primenjena umetnost

KULTURA

38 **100 godina od smrti Karla Maja:**

O kaubojima, Indijancima, Srbima i Albancima

41 **Romani Dežea Kostolanjija**

42 **Novi album Brusa Springstina:**

Suton nad Amerikom

44 **In memoriam: Žan Anri Gaston Žiro "Mebijus"**
(1938–2012)

46 **Umesto nekrologa:** Branko Miljuš (1936–2012)

48 **Koncert:** Zoran Predin & Matija Dedić

49 **TV manijak:** Šema kombinacije

SVET

50 **Sirija:** Rat oružjem i rat rečima

53 **Afera Stratfor: "Privatna CIA" na Vikiliksu**

56 **Ekonomija katastrofa:** Ulaganje u sudnji dan

MOZAIK

60 **40 godina od epidemije velikih boginja:**

Upozorenje na koje niko nije obratio pažnju

68 **Beograd:** Kulturna okupacija

71 **Moj muški život:** Donji veš i prateće pojave

71 **Avioni:** Lirdžet za Novaka

75 **Pošta**

76 **Strip:** Hajde da vežbamo

78 **Vreme uživanja:** Degu

Vodećim političarima na vlasti se u jednom trenutku učinilo da je guverner Šoškić "zaboravio" da je devizna nervoza ono što je sada najmanje potrebno vladajućoj koaliciji, koja treba da prebrodi reizbor, a koja narodu na istinu izlazi usred veoma ozbiljne ekonomske krize

Piše: Dimitrije Boarov

Za ovog šamana stripskog medija bio bi eufemizam reći da je bio jedan od najvećih crtača našeg doba, pošto njegova autorska ličnost predstavlja istinski šok dvadesetog

i početka dvadeset prvog veka, započet čudesnom eksplozijom 1977. koja traje do danas i nimalo se ne stišava fizičkom smrću njenog autora

Piše: Zoran Đukanović

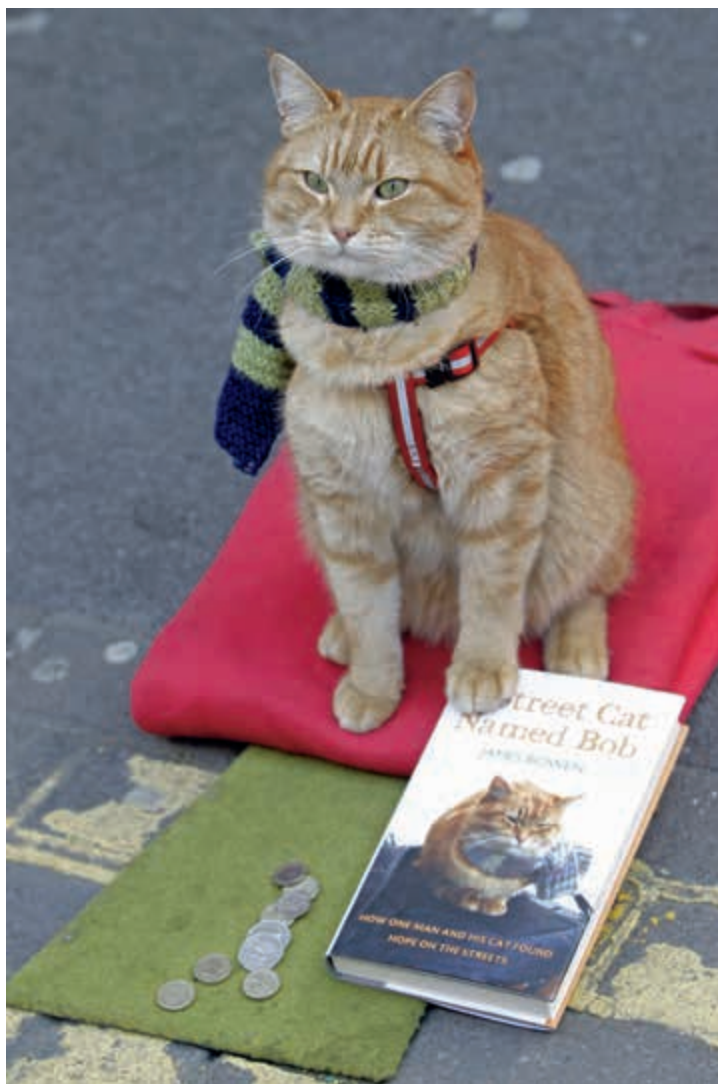

O nekompetentnim ljudima koji analiziraju fabrikovane informacije. O zakonitim špijunima i industrijskoj špijunaži. Kako se kokošija kost pretvorila u ruske ubice. Kako se Vikiliks osvetio Stratforu i zašto će Stratfor uprkos svoj bruci da opstane

Piše: Ljiljana Smajlović

Na naslovnoj strani: **Ivica Dačić** i **Boris Tadić**

Foto: **Danilo Peternek** / Tanjug

Prolaznici bacaju novčiće mačku Bobu dok on sedi pored knjige posvećene – upravo njemu. Knjiga se zove „Ulični mačak Bob“, a pisac, ulični muzičar Džejms Braun i Bobov ponosni vlasnik, u njoj opisuje kako su se ova dva beskućnika upoznala i kroz kakve su sve avanture prošli po ulicama Londona.

foto: Luk MekGregor / Reuters

15/3/12 -21/3/12

prognoza vremena

14/03/12
<http://www.meteos.rs>

min°C	max°C	četvrtak		petak		subota		nedelja		ponedeljak		utorak		sreda							
Beograd	4		15	6		18	7		21	9		22	2		12	3		14	4		15
Vojvodina	2		14	3		17	4		20	5		21	0		11	1		12	2		14
centralna i južna Srbija	3		14	3		16	3		20	4		22	-1		12	1		14	2		16

Povoljna biometeorološka situacija usloviće smanjenje ili izostanak tegoba kod većine meteoropata i hroničnih bolesnika.

broj nedelje

130.000

Više od 130.000 građana Srbije potpisalo je peticiju “Glasaj za bebe” za ukidanje PDV-a i ograničavanje trgovačkih marži do 10 odsto na bebi opremu i hranu. Peticija će do kraja nedelje biti predana Skupštini Srbije.

FESTINA
OFICIAL TIMEKEEPER

TOUR DE FRANCE
TOUR DE SERBIE

TOUR DE SUISSE
TOUR DE HONGRIE

BPM
WATCHES
011/380 98 98

F16273/2

foto: FoNet

Sport

Šamar, saopštenje i pismo

Napad na fudbalera Partizana Lazara Markovića posle utakmice sa Slobodom Point Sevojno iz Užica, odigrane na stadionu FK Partizan u subotu desetog marta, izgleda da nikada neće biti do kraja “razrešen”. Kao da se to dogodilo u nekoj mračnoj šumi, a ne na javnom objektu pred dvadesetak hiljada svedoka i pred desetinama fotoreportera, snimatelja i direktnih svedoka, danima nakon događaja srpska policija nema nikakav stav o tome.

Prema Zakonu o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama upad na teren je po sebi krivično delo za koje je zaprećena kazna od šest meseci do pet godina, tako da je utvrđivanje istine o tome da li je Lazara udarilo ili odgurnulo nevažno ako policija želi da uhapsi počinioce dela. Oni koji su “neovlašćeno ušli na teren” pa još i izazvali nasilje mogu lako biti sprovedeni u nadležni sud i osuđeni prema postojećoj regulativi. Policija sigurno zna ko je potezao ili šamarao Lazara Markovića.

Policija još nikoga nije uhapsila, ali je najavila istragu.

Izgleda da će istraga biti intenzivnija pošto se u utorak pojavilo pismo potpisano sa “Navijači Partizana”, koji poručuju Ivići Dačiću da hapsi inače će se loše provesti na predstojećim izborima. Da li to “navijači” tvrde da imaju neke veze sa političkim partijama?

Možemo sada da zamislimo Dačića kako lomi mozak: kako da ovo rešim a da mi ne padne podrška? Verovatno se neće izjašnjavati i neće ništa raditi javno, sačekće

da se sve zaboravi. Njegov je rezon: što bih ja hapsio, ako ti ljudi sutra mogu da pomognu? Pored toga, svi znaju ko je bio na atletskoj stazi, a niko ne govori imena – ni klub, ni igrači, ni suprotstavljeni “navijači”.

Ovde ni drugi nisu nevini. Svi oni koji čute su odgovorni, oni pomažu da se vinovnici izvuku jer svima odgovara ovakvo divlje stanje. Lepo je što se iz uprave trude da “privuku” publiku, ali to je lažna inicijativa, jer to nije normalan svet već fitilj koji tinja. Zato sada nemamo jasan stav kluba prema siledžijama, nego se pišu saopštenja bez sadržaja. Savez je odgovoran jer ne kažnjava odmah i strogo, uprava je odgovorna jer paktira sa jednom grupom siledžija protiv druge, igrači koji su sve videli su krivi jer čute.

Hajde da vidimo ako se Zvezda približi nekim čudom Partizanu u nastavku prvenstva na tri boda kako će izgledati “večiti derbi”: Beograd će opet biti pretvoren u ratnu zonu i svi će čekati da vide da li će biti navijačkog obračuna ili će nezadovoljni navijači poraženih pokušati da linčuju članove uprave i igrače. A derbi je zakazan za 5. maj, dakle, dan pred “presudne izbore”, i biće idealan poligon za različite stvari u vreme zakonske izborne tišine. Kladim se da “štabovi” stranaka o tome razmišljaju koliko god sve izgledalo budalasto i bez blage veze sa mozgom. Tada se više niko neće sećati šamaranja najtalentovanijeg fudbalera u Srbiji.

SLOBODAN GEORGIJEV

novogovor

Rejting

Vaš *rejting* je uvek iznad cenzusa, ali pazite....

“*Rejting* stranaka nije statičan...”, piše u jednim novinama. U drugima: “*Rejting* stranaka je turbulentan...” Sa raspisanim izborima nam se pod kožu ponovo uvlači ta reč koju smo prethodnih meseci masovno koristili u kovanici *kreditni rejting*, na primer, u rečenicama “Mudis’ saopštila da je snizila kreditni *rejting* Kipra na ‘bezzredni’ status zbog uticaja krize u susednoj Grčkoj”, “Opadanje *rejtinga* svetskih agencija za *rejting*...”

Rejting, rangiranje, procenjivanje, bodovanje na osnovu uspeha (*rejting* turniri), određivanje nivoa, u kolokvijalnom govoru uglavnom označava ugled, renome, koji neko uživa u javnosti. U istraživanjima javnog mnjenja merenje nečijeg *rejtinga* trebalo bi da pomaže da se birači bolje orijentišu, a da se izborni igrači suoče sa svojim mogućnostima. U izbornim kampanjama političke partije uvek pokušavaju da prikažu da imaju visoki *rejting*, ugled, renome, prestiž, uticaj, glas, prednost, ime, slavu, čast i čest.

Reči *rejting*, međutim, hoće da protivreči žargonski izraz *Eldorado*, koji označava niz slabih protivnika u rasporedu šahovskih takmičenja, onih koje će jači u izborima ušiti, ukantati, uplatkati, poraziti, nadmašiti – što se na kraju odnosi na većinu od 87 političkih partija koje se u Srbiji spremaju za izborni start. Njih čeka giljotina zvana *cenzus*. Nekada je *cenzusom* nazivano procenjivanje imovine građana Rima svake pete godine radi naplate poreza, a označavala se i tako procenjena imovina, posle se tako zvala visina poreske stope koju je građanin u nekim zemljama u XIX veku plaćao kao uslov za sticanje izbornog prava. U Srbiji je propisan *cenzus* od pet odsto glasova birača koji mora da ostvari svaka izborna lista da bi učestvovala u podeli poslaničkih mandata. Za liste nacionalnih manjina *cenzus* ne postoji.

I u *Eldoradu* svako tvrdi da je glédan i ugledan, viđen, važan, slavan, glasit, glasovit, častan, glavit i poglavit, nezazoran, “jedan po jedan u srpskom uhu”, da zaslužuje čast i čest, da je di-ka, da je biran, zoran i uzoran, žargonom rečeno da je firma, klasa, format i car.

Za one koji u tome preteraju u žargonu takođe ima mnogo izraza: drkun, puvander, puvadžija, onaj koji se trti, puva, gromiša, koji pušta balone i buve.

MILAN MILOŠEVIĆ

Inicijali slobode

Ako niste nepopravljivi namćor, a sviđa vam se ono što rade Anonimusi, onda ste na pogrešnoj strani. Ako vam akcije nekakvih tajanstvenih samoproglašanih boraca za slobodu deluju romantično, možda je vreme da se zapitate da li ste, zapravo, preterano naivni? Ne znate ko su, ne znate šta su, nešto malo ste čuli, a mnogo više naslućujete šta žele da postignu, ali su vam ipak simpatični jer su protiv sistema. I to je dovoljno. A možda bi se to malo promenilo kada bi vam zbog neke njihove "pravedničke" akcije plata kasnila sedam dana, za razliku od rate kredita i zatezne kamate. Ako ste spremni da platite takvu cenu, svaka čast! Inače, ako ne primete platu, onda imate pravo na svaki namćorluk i izvinjavam vam se.

Prošle nedelje policija je objavila da je privela jednog od navodnih "srpskih Anonimusa", izvesnog G.V. koji je oborio sajt Ministarstva pravde i tamo ostavio nekakav politički pamflet. On nije prvi kome je to pošlo za rukom, ali je, ako me sećanje ne vara, prvi kojeg je policija uspeła da pronađe. Usudio bih se, ovako nasumice, da kažem da se radi o relativno neveštom napadaču koji se nije dobro sakrio i sada će poslužiti za dokazivanje izuzetnih sposobnosti odeljenja za visokotehnološki kriminal. To, naravno, ne znači da je sa obaranjem sajtova u Srbiji završeno, samo će hakeri morati bolje da se kriju. No, to je nebitno.

Mnogo gore je kako je "virtuelna" javnost reagovala na vest o privođenju. Začas su mnogi blogeri, tviteraši i fejsbukovci potpuno zaboravili da je *anonimus sa inicijalima* napravio nešto što se kažnjava svuda u svetu, od Sirije do Danske. Dakle, ugrozio je nečiji sajt, nečiji rad i vlasništvo. Umesto toga pojavile su se teze da je na to maltene imao pravo, budući da se u poruci koju je postavio umesto *houm-pejdža* obrušio na probleme u pravosuđu i nerešavanje bitnih pitanja u društvu. Kao olakšavajuća okolnost pominje se to da nije uništio sadržaj sajta (što je, navodno, mogao), već ga je samo sklonio u stranu. Otprilike kao pljačkaš koji koristi plastični pištolj i ne uzme pare, već samo napravi neprijatnost i stres kako bi nešto dokazao. Što bi uticalo da dobije manju kaznu, ali ne i oprost. A tome se možda može nadati i G.V.

Poruka koju je postavio zbunjuje. Toliki posao oko rušenja sajta da bi se na njega stavio proglas koji vrvi opštim mestima, nema ničega što bi nas šokiralo, ništa novo nismo saznali. Ništa zbog čega vredi rizikovati zatvor ili se nadati da će društvo da te brani, jer si pomerio neku granicu.

Zapravo, ne vidim nikakvu hrabrost u onome što rade Anonimusi i to je razlog što su mi nesimpatični. I ne bi me iznenadilo ako se ispostavi da su obični provokatori i da rade za račun onih koje navodno ruše. Omogućujući im da sprovedu još čvršću kontrolu interneta pravdajući to borbom protiv internet hajduka. Lako će dokazati koliko nisam u pravu, samo treba da stisnu petlju i skinu maske.

Jer, sloboda ima ime i prezime. Inače je zabluda. ◀

Po ugledu na Per Lašez

foto: Vesna Anđić

Onlajn spisak sahrana, video-nadzor, fotografisanje sahrana, a uskoro i internet čitulje, samo su neke od novina koje je u poslednje vreme uveo JKP "Pogrebne usluge". Generalni direktor ovog preduzeća mr Dragan Baltovski za "Vreme" kaže da preko interneta građani mogu da dobiju kompletne informacije o uslugama koje pruža ovo preduzeće. "Imamo kvalitetno urađen veb-sajt na kom se mogu saznati koje se procedure obavljaju ukoliko se desi smrtni slučaj, kome se građani mogu obratiti, informacije o širim delatnostima našeg preduzeća vezane za pogrebnu opremu, grobno mesto, pa čak možete naći i raspored sahrana i kremacija", napominje Baltovski. Zakazivanje sahrana na internetu, po njegovim rečima, još nije moguće jer, kada se desi smrtni slučaj, treba pripremiti niz dokumenata za koje je neophodno angažovane specijalizovanih ustanova. "Tek kada se to uradi, može se vršiti zakazivanje, ali u svakom slučaju neophodno je fizičko prisustvo nekog lica koje će priložiti dokumente. Što se tiče prenosa sahrana preko interneta, ljudi koji žive u inostranstvu i koji su sprečeni da prisustvuju sahrani svojih rođaka, u najskorije vreme moći će da prate snimak sahrane putem interneta. Naravno, biće ograničen pristup snimku i samo će oni moći da ga gledaju. Takođe, biće organizovano i snimanje sahrana znamenitih ličnosti, naravno uz saglasnost njihove rodbine", dodaje Baltovski. U svetu se već uveliko primenjuje

praksa prenošenja sahrana poznatih ličnosti preko interneta, a nedavni primer je i prenos sahrane preminule pop dive Vitni Hjuston. Britanski krematorijum Park Gven nudi uslugu gledanja ceremonije sahrane, odnosno kremiranja putem interneta uživo, a zainteresovani mogu kupiti snimak i na DVD-ju. Takođe, danska luteranska crkva ponudila je svojim vernicima da preko interneta uživo prate prenos sahrana i krštenja. Vođeni logikom da i groblja moraju da idu u korak sa svetom koji se neprestano modernizuje, JKP "Pogrebne usluge" je tokom protekle tri godine uneo mnoge novine i modernizovao poslovanje. "Od ostalih aktivnosti posebno ističemo da postoji veliko interesovanje da se organizuju turističke ture razgledanja Aleje velikana i grobova poznatih na Novom groblju u svrhu boljeg upoznavanja naše istorije, kulture i tradicije. Imajući u vidu značaj Novog groblja kao kulturno-istorijskog spomenika, u toku je izrada projekta koji nosi radni naslov 'Muzej na otvorenom'. Ovim se projektom planira poseban ulaz za posetioce sa info-centrom i program za organizovane posete sa vodičem", kažu u ovom preduzeću.

Od velikog značaja za uređenje Novog groblja bila su studijska putovanja u inostranstvo. Menadžment preduzeća je obišao neka od najznamenitijih groblja: gradsko groblje u Veroni, Minhenu i groblje Per Lašez u Parizu, koje važi za jedno od najpoznatijih u svetu i predstavlja jednu od najznačajnijih turističkih atrakcija Pariza. "Pripremajući se za proslavu 125 godina postojanja Novog groblja napravili smo i monografiju koja predstavlja istorijat ovog groblja, na kojem se nalaze i spomenici velike umetničke i istorijske vrednosti", kaže direktor Dragan Baltovski.

M. ILIĆ

SURFUJ PET PUTA BRŽE, SADA U CELOJ SRBIJI!

UŽIVAJ U NEOGRANIČENOM INTERNETU U TELENOR PAMETNOJ MREŽI!

**SAMSUNG
GALAXY NOTE**

12x1490din

uz PRENESI
I SURFUJ 3000

**SAMSUNG
GALAXY SII**

12x790din

uz PRENESI
I SURFUJ 3000

**SAMSUNG
GALAXY S+**

1 din

uz PRENESI
I SURFUJ 3000

Sada možeš da surfuješ pet puta brže, širom Srbije, u **Telenor Pametnoj mreži**!
Poseti adresu <http://www.telenor.rs/info/mapa-pokrivenosti/> i pronadi svoje mesto na mapi pokrivenosti.

Osnovna mesečna pretplata za paket PRENESI I SURFUJ 3000 iznosi 4.490 dinara. Cena telefona uz ugovornu obavezu od 24 meseca. Iznos rate zavisi od Vaše kreditne sposobnosti koju procenjuje banka.

Kontakt centar: 063 9000
www.telenor.rs

telenor

Dobre stvari pokreću svet.

Telenor
Pametna
mreža

► zoom

piše: Dragoljub Žarković

Đurđevdanak, izborni sastanak: Ko god da u Srbiji sastavi vladu, već o Mitrovdanu, dakle s jeseni, suočiće se s pravim problemom – parama

Izbori su raspisani, kampanja je počela, verovatno su svi lideri, poput Borisa Tadića, dali nalog svojim da pobeđu, ali mi se čini da izbornog pobjednika nećemo znati u noći između 6. i 7. maja. Tada će se obaviti prebrojavanje, a pravo sabiranje slediće u danima nakon toga, do roka za formiranje vlade

Goleme muke:

Švajcarci i "švajcarci"

Još u oktobru prošle godine na ovim istim stranicama napisao sam da će izbori biti održani 6. maja. Nije to zato što mi je to šapnuo jedan čovek s jednog mesta, već je priroda koalicije koja je vodila srpske poslove bila takva da nije bilo nikog sa strane ko je može urušiti.

Mogli su uzajamno da se podžavaju, ali kao što, ponekad, brak bez ljubavi održavaju goli egzistencijalni interesi supružnika pa trpe zajednicu i kad se uzajamno ne trpe, tako se i ova koalicija održala pune četiri godine.

Očekivano, i pre formalnog raspisivanja izbora, dve velike rivalske grupe, ona oko DS-a i druga, okupljena oko SNS-a, izbore su proglasili za sudbonosne. To je, delom, u prirodi predizbornog nadmetanja za naklonost glasačkog tela, a jesu sudbonosni za njihove političke i druge, manje vidljive oblike životnih karijera.

Pun sam, na primer, razumevanja za Dragana Todorovića, koji neće više da se igra politike pa ga neće biti na listi Srpske radikalne stranke, jer je svoje poslovanje mimo politike vezao za "švajcarca" pa su ga pristigle muke one vrste koje se ne mogu rešiti kad ostvarite tek poen, dva preko izbornog cenzusa, a za svaku razumnu koaliciju ste unapred i demonstrativno zalupili vrata.

Moglo bi se čak reći da je on prva žrtva novog izbornog ciklusa, mada ne mora da znači da je obrazloženje potpuno iskreno.

Ovi što ostaju u izbornom biznisu, podvrgnuti objektivnoj analizi, pokazaće da su, barem kad je reč o favoritima, u programskom i retorskom smislu toliko blizu jedni drugima da ih je gotovo teško razlikovati, pa je običnom čoveku teško da sagleda zašto bi jedni bili bolji od drugih.

Ne vidi se jasna razlika između političkih programa i konkretnih pozicija SNS-a i Demokratske stranke. I jedni i drugi su za ulazak u

EU, saradnju sa Haškim tribunalom, razgovore sa Prištinom... Oba takmaca za vlast se u spoljnoj politici ne odriču ista "četiri stuba", a sve češće se sreću u avionima koji lete za Brisel i po tamošnjim kancelarijama, baš kao i predvorjima ambasada značajnih sila.

Vladine stranke tu su, ipak, u nepovoljnijem položaju. U glasačkom telu, izmučenom četvorogodišnjom ekonomskom depresijom, pretežno je narodno uverenje da ovi što su na vlasti misle samo na sebe, svoj džep i stomak. Njima preti ispostavljanje računa za troškove preširoke koalicije preko koje su došli na vlast.

Šanse SNS-a da porazi ovakvu vladajuću koaliciju ipak nisu velike. Oni deluju kao prevrtljivci, što se ni u srpskoj politici ne ceni, i sa druge strane imaju, dobrim delom i zbog toga, manji koalicioni kapacitet. Da bi formirali vladu, morali bi da ostvare spektakularan izborni rezultat ili da nakon izbornog rezultata odustanu od onoga što sada pričaju, naprave radikalan zaokret, i potraže koalicione partnere s kojima su do tada bili u sudaru.

Izbori su raspisani, kampanja je počela, verovatno su svi lideri, poput Borisa Tadića, dali nalog svojim da pobeđu, ali mi se čini da izbornog pobjednika nećemo znati u noći između 6. i 7. maja. Tada će se obaviti prebrojavanje, a pravo sabiranje slediće u danima nakon toga, do roka za formiranje vlade.

Izborna obećanja:

Čemu služi jantarit?

Kako stvari stoje, izbori neće biti dramatični, učestvovao Boris Tadić na njima ili ne, ali ono što je sigurno jeste da će druga polovina ove godine biti izuzetno dramatična.

Tu novu vladu u drugoj polovini godine dočekaće teški izbori sredstava kojima će se sprečavati kolaps privrede. Svi smo ovde vezani za nekakve simboličke "švajcarce" i generalno je srpska privreda

Foto: Drasko Gagović

nesposobna da ispuni obaveze. Vrlo je verovatno da će delom i zbog izborne erozije makar minimalne poreske discipline ponestati sredstava za zdravstvenu zaštitu, isplatu penzija i plata.

I stranke koje se takmiče na izborima svesne su narodnog interesovanja – sažetog u pitanje: Kada ćemo živeti bolje? – pa već sad počinju da se takmiče u nemogućoj misiji da nam život poprave izbornom kampanjom.

Jedni najavljuju 100 milijardi evra investicija, oživela je i ideja o kopanju kanala Dunav–Morava–Vardar–Egejsko more, obećavaju nam još automobilskih giganta, iskopali su nekog Indijca koji će da uloži četiri milijarde dolara u obnovljive izvore energije, dosetili su se uljnih škrljaca, jantarita, minerala koga ima koliko hoćeš, ali niko ne ume smisleno da kaže šta se od njega pravi, osvanule su vesti da Bor leži na zlatu... I vrlo je simptomatično da se niko nije svega toga dosetio dok nisu došli izbori.

Jedino niko ne pominje rad i znanje, pa nije čudo da je ovde onako gromoglasno odjeknula vest da su Švajcarci referendumom odlučili da se godišnji odmori, plaćeni, ne produže sa četiri na šest nedelja. To iz naše perspektive izgleda kao čudo neviđeno.

Sistem referenduma kao permanentnog oblika uticaja građana na vlast doveo je do toga da građani u Švajcarskoj neposredno utiču na odluke svojih predstavnika u organima vlasti, a jedna od posledica toga je i smanjeni značaj izbora.

Kod nas je sve obrnuto. Izbori su sve i politika se u njima iscrpljuje više nego što je poželjno. Ko pobedi računa da smo njegovi taoci do narednih izbora.

Tadić u akciji:

Mali, srednji i stranci

Oko izbora je ostala još jedna dilema. Da li će Boris Tadić podneti ostavku i listićima za lokalne, pokrajinske i opšte parlamentarne izbore priložiti i onaj na kome bi zaokruživali kandidata za predsednika Srbije. Ta dilema će uskoro biti otklonjena, ali predsednik se već uključio u kampanju svoje stranke. On dobro zna šta tišti ljude, ali mu recepti deluju nekako nedovršeno.

Prvo je najavio da će Srbija snažan akcenat baciti na razvoj malih i srednjih preduzeća, dovođenje velikih stranih investitora i nešto je

ritualno govorio o poljoprivredi, dežurnoj srpskoj šansi koje se svako doseti kad zagusti, plus energetika i putevi. Oni koje to tišti, odmah su uočili šta nedostaje u Tadićevom nizu – domaći krupni kapital, jedini oblik kapitala oko koga se može razvijati malo, pa i srednje preduzetništvo. Izostavljanje ovog oblika preduzetništva je politički simptomatično – valjda se smatra da su svi bogati sumnjivi i da nisu zgodni za izbornu pominjanje, ukoliko nije stvar u tome da im se pusti krv.

Porodični biznis je budućnost, izjavio je odmah potom predsednik Boris Tadić, i pozvao građane da osnivaju porodična preduzeća. Iskustvo govori suprotno: privatni biznis suočen je sa nepremostivim preprekama koje postavlja država.

Poslovna klima za privatni biznis je izuzetno loša, što se može videti po broju ugašenih malih i srednjih preduzeća, rekao je povodom ovoga za Radio Dojče Vele Aleksandar Stevanović iz Centra za slobodno tržište. Neka preduzeća više ne postoje, a neka su prešla u sivu zonu: “Tadićev poziv je pomalo licemeran. Jer ista stranka kojoj pripada i predsednik Srbije je učinila sve da bavljenje malim i porodičnim biznisom bude jako teška misija.”

Ta misija je teška jer su pokretači porodičnog biznisa opterećeni troškovima krajnje nerazumne države, koja želi da zahvati više nego što je to racionalno, kaže Stevanović. “Ljudi bi se rado bavili biznisom kada bi se rasteretili troškovi rada, i tako izbeglo zapošljavanje na crno, i da se ispita ponašanje nelojalne konkurencije u vidu povlašćenih firmi”, dodaje Stevanović. I trenutno možda najveći problem privatnog biznisa su takozvani parafiskalni nameti: “Parafiskalni nameti su svi nameti tipa: ove godine ćete umesto 100.000 dinara da platite milion dinara za baštu, ako želite da se bavite ugostiteljstvom. Plaćaćete muzički dinar u fabrici 50 ili 100 dinara po radniku. Opština će da vam rebne porez, zato što joj se može, za firmarinu umesto 10.000 dinara na 200.000 dinara ove godine. Takvi i slični načini izivljavanja poreski sistem Srbije, nakon 12 godina reformi, učinili su jednako komplikovanim kao kada su reforme počele, upravo kroz te parafiskalne namete”, kaže Stevanović.

Mogućno je da Tadić daje samo opšte smernice, a da će njegovi saborci, oni s nalogom da pobede, očekivanja ljudi da pretvore u konkretan program, ali barem moj utisak je da su oni odmaknuti od realnog života i da slabo vide šta ljude zbija tišti i kako im se može efikasno pomoći. ◀

Svi naši izbori

Kanabe nas je od

ržalo

Foto: Goranka Matić

Slušajući zakletve ko s kim neće posle ovih izbora, valja se podsetiti kako su na samom početku višestranačja u Srbiji, ali i kasnije, izbore vodili Zoran Đinđić i Slobodan Milošević, jesu li izbori tada bili nešto sudbonosniji od današnjih “sudbonosnih”, kakve su se tih godina “neprincipijelne koalicije” pravile, ko je koga podržavao “ispod žita” a ko koga javno

Devet je godina od ubistva premijera Zorana Đinđića, šest godina od smrti Slobodana Miloševića, a četiri otkako su se Demokratska stranka i Socijalistička partija Srbije “pomirile” – podelivši vlast u Srbiji. To, međutim, ne smeta predsedniku Borisu Tadiću da izbore 2012. opterećene (ili olakšane?) svim ovim, ozbiljnim godišnjicama, nazove – presudnim. Fundamentalnim. Jer se, reče predsednik države i predsednik Demokratske stranke neki dan na sednici Glavnog odbora DS-a, ne sme dopustiti da “oni koji su kreirali rat i destrukciju devedesetih godina povuku unazad proces modernizacije koji je pokrenuo Zoran Đinđić”. Nije, međutim, precizirao spada li u “one koji su kreirali rat i destrukciju devedesetih” SPS? Ili se “povratak u devedesete” odnosi na one koji su se sami, a ne na vlasti sa demokratama, “reformisali”, “čvrsto opredelili” za EU i ogradili od politike koju je devedesetih vodio njihov tadašnji lider Vojislav Šešelj? Budući da, cenimo, SRS sa svojim procentom nešto iznad cenzusa i bolesnim liderom u Hagu, ne bi baš mogao biti “veštica” ispod kreveta kojom predsednik plaši građane, a da se Koštuničina Demokratska stranka Srbije, koliko god antievropska danas bila, ne može optužiti za “rat i destrukciju” devedesetih. Ili može?

Na koga god predsednik Tadić mislio, “Vreme” će se vratiti u devedesete, čisto da se

podsetimo malo kako su na samom početku višestranačja u Srbiji, ali i kasnije, izbore vodili Zoran Đinđić i Slobodan Milošević, jesu li izbori tada bili nešto sudbonosniji od današnjih “sudbonosnih”, je li tada bilo teže baviti se politikom nego danas, kakve su se tih godina “neprincipijelne koalicije” pravile, ko je koga podržavao “ispod žita”, a ko koga javno? I kako se, na kraju, (zlo)upotrebljavaju Milošević i Đinđić u svakoj predizbornoj kampanji, i na svaku godišnjicu, bilo da ih “naslednici” spominju po dobru ili po zlu?

1990: Na prvim višestranačkim izborima u Srbiji je, za razliku od većine zemalja jugoistočne Evrope, pobedila bivša komu-

nistička partija koja svoje komunističke korene i nije krila – Socijalistička partija Srbije. Šta pobedila, zbrisala je opoziciju sa 2.320.587 glasova ili 46,1 odsto birača i zahvaljujući većinskom sistemu osvojila 194 poslanička mesta u Skupštini. Tada je SPO, kao druga po redu stranka na listi onih koji su ušli u Skupštinu, osvojio 794.789 glasova ili 15,8 odsto, ili samo 19 poslaničkih mesta. Demokratska stranka, koju je predvodio Dragoljub Mićunović (Zoran Đinđić je tada bio predsednik Izvršnog odbora DS-a, prim. aut.) osvojila je 374.887 glasova, u procentima to je bilo 7,4 odsto ili sedam poslanika po tadašnjem većinskom sistemu, koji je, valja podsetiti, bio ozbiljna deformacija volje birača, kako o tome piše Vladimir Goati u ▶

Foto: Tanjug

svojoj knjizi *Izbori u SRJ od 1990. do 1998. Volja građana ili izborna manipulacija*.

Slobodan Milošević je imao nepunih 49 godina kad je osnovao SPS jula 1990. spojivši Savez komunista Srbije sa Socijalističkim savezom radnog naroda (SSRN), ali prethodno donevši – uz velike pritiske, nakon burnih događaja rušenja komunizma u istočnoj Evropi – Zakon o političkim organizacijama. Jul je značajan mesec te 1990. i zato što je Srbija izašla na referendum da odgovori na pitanje da li prvo treba doneti novi ustav pa izaći na višestranačke izbore, za šta se zalagao Milošević. SPO i DS su smatrali da novi ustav treba da se doneše tek posle izbora i konstituisanja višepartijskog parlamenta, kao što je to bilo i u većini postkomunističkih zemalja. Već tada je Milošević mogao biti siguran u pobjedu na izborima – 98 odsto glasača bilo je prvo za promenu Ustava. Uprkos činjenici da mu sve ide naruku, predizborna kampanja je ipak počela pendrecima po ledima opozicionara ispred Televizije Beograd juna 1990. Među demonstrantima su bili Dragoljub Mićunović, predsednik, i Borislav Pekić, potpredsednik DS-a.

Novi ustav je donet u jednopartijskoj Skupštini, 28. septembra, pokrajine gube atribute državnosti, postaju oblik teritorijalne autonomije, a predsednik Republike dobija izuzetno velika ovlašćenja: rukovodi oružanim snagama, utvrđuje postojanje ratne opasnosti i proglašava ratno stanje, a ovlašćen je i da raspušti Skupštinu kad ova “nije u mogućnosti da se sastane” i “po pribavljenom mišljenju predsednika vlade”. Na predsedničkim izborima koji su održani kad i parlamentarni, 9. decembra 1990, Slobodan Milošević je prošao bolje od svoje stranke. Osvojio je 3.285.799 ili 65,34 odsto, a Vuk Drašković 824.674 ili 16,40 odsto. Miloševićovo davljenje opozicije kao mačića na parlamentarnim i predsedničkim izborima te 1990. godine, tumači se njegovim osvajanjem nacionalistički orijentisanih birača. Zaigravši na “nacionalnu kartu” okupirao je prostor nacionalistički opredeljenih partija, i “počeo da realizuje ‘nacionalni program’ (od oktobra 1987) znatno pre prvih slobodnih izbora”, kako o tome piše Vladimir Goati u pomenutoj knjizi.

Ne treba zanemariti ni neslogu opozicije, potrebe u DS-u, kao i pretnje nekih njenih lidera da će pozvati pristalice na bojkot izbora ako SPS ne pristane na promenu usvojenih izbornih zakona i zakona o izbornim jedinicama. SPO i DS su protestovali i zbog diskriminacije opozicije na RTS-u u predizbornoj kampanji.

PORAZ DO PORAZA: Mart 1991; Đinđić i Mićunović, još u Demokratskoj; dvojac bez kormilara – Milan Panić i Dobrica Ćosić

Protestovali su i protiv mnogobrojnih izbornih manipulacija u brojanju glasova, zloupotreba sa glasanjem pisanim putem... U uslovima u kojima je bivša komunistička partija odredila pravila za održavanje prvih višestranačkih izbora teško da se moglo govoriti o slobodnim i ravnopravnim izborima, objašnjava Goati. Ali, nismo bili usamljeni slučaj u Jugoslaviji.

Negde u to vreme previranja – hoće li biti bojkota ili ne – Vuk Drašković je 2. oktobra 1990. teatralno, kako već ume, izjavio a “Borba”

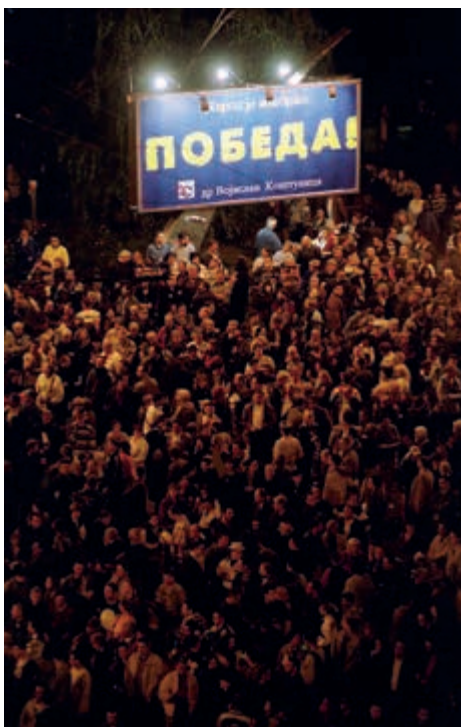
prenela: “Znam da će se večeras u vrhovnom štabu SPS-a točiti šampanjac zbog vesti koju ću vam reći: Predsedništvo SPO-a, najbrojnije stranke u Srbiji, donelo je odluku da do daljnjeg obustavi predizbornoj aktivnosti i promovisanje programa svoje stranke.” Dragoljub Mićunović je, međutim, onako oprezan, mislio drugačije: “Ako bismo već sada bojkotovali izbore, to bi značilo da se povlačimo i ostavljamo čist prostor postojećoj vlasti, a sopstvene simpatizere lišavamo mogućnosti da biraju” (“Politika ekspres”, 9. oktobar). I pragmatični

Zoran Đinđić, predsednik IO DS-a, odgovorio je tih dana SPO-u, preko "Borbe": "U delu srpske opozicije dovoljno je samo biti protiv, a takvom apstraktnom radikalizovanju doprinose nekadašnji disidenti, politički amateri koji su u opoziciju uneli slepilo za pragmatizam i sklonost za metafiziku."

Režimske novine su uživale u prenošenju prepucavanja među opozicionarima, a posebno unutar DS-a, koje je u to vreme kulminiralo izjavama Koste Čavoškog, jednog od osnivača DS-a: **"Opozicija je, inače, u vrlo teškoj situaciji pošto rukovodstva dveju uticajnih i relativno velikih stranaka – Demokratske i Narodne radikalne (Veljka Guberine, od kojeg je veliki deo članstva odvojio Tomislav Nikolić i pripojio se Šešeljevima radikalima, prim. aut.) – izgleda imaju nameru da izađu na neravnopravne izbore. Za mene lično, takav stav vođstva demokrata i radikala jeste kolaboracionistički."** Odgovorio mu je za iste "Novosti plus" Zoran Đinđić, 22. oktobra: **"Kosta Čavoški priznaje samo one izbore na kojima pobeđi. Postoje mnogo ozbiljniji problemi od povredene suжете... Stranku koja ga nije želela za lidera, ali je bila spremna da mu ponudi neku drugu funkciju, odmah je javno napao."** Kosta Čavoški nikada nije poverovao da je legitimno poražen na glasanju za predsednika stranke. Izašao je i osnovao Srpsku liberalnu stranku. Međutim, predsednika IO DS-a na koje je izabran pripalo je Zoranu Đinđiću. Manje od mesec dana pred izbore 19 stranaka opozicije, od jugoslovenskog SRSJ-a do rojalističkog SNO-a, odlučilo je da bojkotuje izbore jer nisu ispunjeni uslovi koje su tražili. Svoje predsedničke kandidature povukli su i Vuk Drašković i Ivan Đurić.

Režim je, ipak, pristao da prihvati amandman na izborni zakon, na kojima je insistirala opozicija, pa je i opozicija povukla odluku o bojkotu, iako nije potpuno zadovoljena. Tako, Vladimir Goati u svojoj knjizi komentariše: "To što je opozicija ipak uzela učešće na prvim izborima 1990, u dve republike, učinilo je njene primedbe manje uverljivim. Možda je upravo pristanak opozicionih partija da izađu na izbore bio 'jezičak na vagi' koji je većinu eksperata i međunarodnih posmatrača opredelio da ocene da su decembarски izbori 1990. u Srbiji i Crnoj Gori ipak bili 'slobodni'."

SPS je te 1990. pobedio s parolom "S nama nema neizvesnosti". SPO je poručivao "Snaga, pobjeda, obnova" i "Sutra počinje odmah", a DS "Vreme je. Prelomite pametno".

KLJUČ: Pitanje, izbor i revolt (2000)

1992: Opozicija je bojkotovala savezne majske izbore 1992. Ne samo opozicija nego i posmatrači Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju (KEBS) kritikovali su savezni izborni zakon u čijem donošenju nisu učestvovalе opozicione partije, nerealan kratak izborni rok, nedostatak finansijske pomoći partijama za učešće na izborima i monopol koji tadašnje vladajuće stranke SPS u Srbiji i DPS u Crnoj Gori imaju u medijima. Primedbe nisu uvažene pa su se DS i SPO u Srbiji i Narodna stranka, Liberalni savez i Savez reformista Crnogorskog primorja u Crnoj Gori – odlučili na bojkot. Savezni majski izbori za parlament SRJ održani su 31. maja, dan pošto je Savet bezbednosti UN-a uveo ekonomske sankcije Srbiji i Crnoj Gori.

Broj SPS-ovih birača je između izbora 1990. i 1992. značajno pao. Sa 2.320.587 birača 1990. na 1.666.485 birača 1992. godine. Ali je zato Srpska radikalna stranka osvojila 1.166.933. Takav uspeh, poznavajući onog vremena tvrde, radikali su postigli zahvaljujući nacionalističkom populizmu i Šešeljevom zalaganju za proširenje granica Srbije: "Karlobag, Ogulin, Karlovac, Virovitica." Nesumnjivo je da je SRS na majskim izborima za Saveznu skupštinu privukao dobar deo birača SPS-a, SPO-a i DS-a. Osnovana početkom 1991, Srpska radikalna stranka je tada definisala svoju ulogu podržavanja politike vladajućeg SPS-a koju je igrala do kraja. I pored svih uvreda o crvenim vešticama koje je Šešelj umeo da izgovori na račun Mire Marković, njegova je uloga bila – obračun sa opozicijom, pre svega SPO-om i DS-om.

Socijalistička partija je u tom kratkom periodu od dve godine (između 1990. i 1992) vladala sama. Posle toga, počinje era (ne)principijelnih koalicija ili, kako se to u ono vreme zvalo, "sedenja kod Slobe na kanabetu". Posle sukoba i demonstracija marta 1991, hapšenja, batina, studentskog protesta 1992, Milošević je sarađivao sa onima koje je nazivao "snagama haosa i bezumlja".

Junu 1992, opozicija zahteva održavanje novih slobodnih izbora na svim nivoima, počinju ulični protesti, formira se DEPOS (Demokratski pokret Srbije). Demokratska stranka uverava da je skupila više od 800.000 potpisa za smenu Slobodana Miloševića. Odgovor vladajućih partija Srbije i Crne Gore, SPS-a i DPS-a bili su Dobrica Ćosić i Milan Panić. Nestranačke ličnosti za predsednika i premijera SRJ. Dobrica Ćosić je obećao da će do kraja 1992. biti održani prevremeni parlamentarni izbori na svim nivoima, ali i izbori za predsednike u Srbiji i Crnoj Gori.

U saveznoj vladi Milana Panića, američkog biznismena, kojoj demokrate daju podršku, baš kao i predsedniku SRJ Dobrici Ćosiću, bili su demokrate Ilija Đukić i Miodrag Perišić, zatim Momčilo Grubač i Tibor Varadi, koji su sloveli za bliske demokratama. Spor između Panićeve vlade i SPS-a kulminirao je već avgusta 1992. Panić je verovao da treba učiniti sve što međunarodna zajednica traži ne bi li sankcije bile ukinute, to se Miloševiću nije dopalo. Crnogorski DPS je podržao Panića, zbog čega je došlo do raskola na relaciji SPS–DPS. Pritom, po Ustavu SRJ iz 1992, savezna vlada je imala široka ovlašćenja da “utvrđuje i vodi unutrašnju i spoljnu politiku”. Ipak, decembra 1992. saveznoj vladi je izglasano nepoverenje u saveznoj skupštini zahvaljujući SPS-ovom političkom uticaju i sprezi SPS-a sa SRS-om na saveznom nivou.

S druge strane, pre nego što su počeli žučni pregovori i debate o izbornom sistemu na saveznom okruglom stolu za koji su sele sve parlamentarne stranke Srbije i Crne Gore, proleća 1992. u DS-u se dogodio veliki rascep: Vojislav Koštunica je, posle dogovora sa Vukom Draškovićem o formiranju DEPOS-a, izašao iz DS-a i osnovao Demokratsku stranku Srbije. Milan Panić, dojučerašnji SPS-ov američki adut, postaje vođa opozicije i kandiduje se na predsedničkim izborima u Srbiji 20. decembra 1992. Osvaja 1.516.693 glasova i gubi od Miloševića koji je osvojio 2.515.047 glasova. U Narodnoj skupštini Srbije, posle parlamentarnih izbora održanih istog datuma, sedeo je 101 poslanik SPS-a (1.359.086 glasova), 73 SRS-a (1.066.765 glasova), 50 DEPOS-a (797.831 glasova) i šest DS-a (196.347 glasova). Nesloga opozicije, raskol u DS-u i koketiranje s Miloševićem ponovo su došli po svoje. Ali i pred ove izbore očigledna je diskriminacija i devastiranje opozicionih lidera na državnoj televiziji, propusti u izbornim spiskovima, sumnje u višestruko glasanje...

1993–1994: Ljubav između SPS-a i SRS-a te sezone kratko traje. Manjinsku vladu SPS-a na čelu sa Nikolom Šainovićem radikali ne podržavaju dugo. Negde do sredine 1993. Šešelji podržava SPS. Onda saradnja puca. Šešelji se nije slagao sa “omekšavanjem” SPS-a u rešavanju krize u BiH i Hrvatskoj (SPS-ova podrška Vens-Ovenovom planu, prim. aut.). Uslovio je podršku rebalansu budžeta prethodnim kadrovskim promenama u vrhu jugoslovenske armije. Dolazi do radikalskog predloga za izglasavanje nepoverenja vladi SPS-a, a SPS preko novina optužuje Vojislava Šešelja za “krajnje primitivni šovinizam”, “podsticanje ratnohuškačke

GORICA GAJEVIĆ I MIROLJUB LABUS: U poseti mamutu i uz podršku Otpora – poraz

atmosfere”, “doprinos izolaciji Srbije u svetu”, za učešće u formiranju paravojnih formacija za “zločine počinjene nad civilnim stanovništvom”. Skupštinska debata o poverenju vladi Nikole Šainovića (7. do 15. oktobra) pretvorila se u međusobne optužbe radikala i socijalista. Poslanici opozicije prvo nisu hteli da ulaze u “porodičnu svađu”, SPO i ND su se, u početku, suzdržali od izglasavanja nepoverenja vladi. Ne zadugo. Milošević, shvativši da će nepoverenje vladi biti izglasano, 20. oktobra raspušta parlament i zakazuje republičke izbore za 19. decembar. SPS na ovim prevremenim izborima osvaja 1.576.287 glasova ili 123 poslanička mesta, DEPOS 715.564 glasova ili 45 poslaničkih mesta, SRS 595.467 glasova, tj. 39 mandata, DS 497.582 glasova ili 29 mandata, a DSS 218.056 glasova ili sedam mandata.

Leto i jesen 1993. ostaće upamćeni ne samo po razlazu SPS-a i radikala nego i po hapšenju i prebijanju Vuka Draškovića i njegove supruge

Danice.

Milošević je, posle razlaza sa radikalima, tražio novog saveznika među opozicionim liderima i tada se (baš kao i danas u potrazi za opravdanjem “velikog pomirenja” DS-a i SPS-a) govorilo o pregovorima DS-a sa Miloševićem (vidi okvir).

Baš zbog pregovora sa Miloševićem, pred izbore 1993, DS potresaju nove podele, sada na relaciji Mićunović–Đinđić, Za razliku od Čavoškog i Koštunice, Đinđić ostaje u stranci, a odlazak se smeši Mićunoviću. Postižu dogovor: Đinđić će biti nosilac – republičke, a profesor Mićunović – savezne liste. Početkom 1994. na vanrednoj skupštini stranke Zoran Đinđić postaje predsednik DS-a. Tada je, kažu poznavaoци prilika u DS-u, promenjen lični opis stranke koja je slovila za grupu intelektualaca koji promišljaju o svetu oko sebe. DS postaje “žuto preduzeće”, kako i danas vole pogrdno da je prozivaju njeni oponenti. Ali ne bez razloga. Đinđić je u DS uveo privrednike Slobodana Radulovića

Upotreba Zorana Đinđića i Slobodana Miloševića

Ima ozbiljnog preterivanja, medijskog i drugog uznemiravanja pokojnikovog groba i pokojnikove porodice u tom otimanju o Đinđićevo nasleđe. Hajde što DS i LDP danas, svaki za svoj račun, obeleže dan sećanja na Zorana Đinđića, to je nekako u redu. Ako već ne vole da idu zajedno. Ali, izgleda da posle devet godina nije pronađena mera kojom bi se sećanje na njega zaštitilo od bespotrebnog mrcvarenja. Ima tu i dobro poznate nam nekrofilije, nečeg paganskog i neuljudnog, posebno onog: šta bi Zoran Đinđić rekao da je sad među nama?

Neprijatno je bilo čuti da Jorgovanka Tabaković iz SNS-a, nekad iz SRS-a, "obožava ljude poput Zorana Đinđića". Sve i da je tako, nije baš morala da sa javnošću deli svoje obožavanje i kako o njemu govori s Nikolićem, jer je njen predsednik isto tako sa javnošću one 2003. podelio: "Ako ga vidite, recite mu da je i Tito pred smrt imao problema s nogom." Pomalo je neukusno.

Mogli bi se ti citati, sa svih strana, do iznemoglosti skupljati po internetu. Za otimanje o Zorana Đinđića možda su najbolji primer socijalisti. Milutin Mrkonjić i Svetlana Đukić-Dejanović su, ima tome više od pola godine započeli to "prisvajanje Đinđića", kako vole da kažu oni koji misle da jedini imaju pravo na njega. Prvo je Mrkonjić kazao da bi Slobodan Milošević ušao u koaliciju sa današnjim DS-om, jer, ruku na srce, idu izbori, treba objasniti starim socijalistima, kud to Mrka među žute zađe. Predsednica Skupštine Đukić-Dejanović je dosloila kako su "Slobodan Milošević i Zoran Đinđić pokušavali da stvore zajedničku vlast u interesu Srbije, ali da su to uspeali tek Boris Tadić i Ivica Dačić". S akcentom na "u interesu Srbije", razume se. Mrkonjić je to odmah potvrdio. Reče da je Milošević bio pragmatičan čovek. Mnoge su se mejnstrim demokrate javile da demantuju "gnusnu laž", da je reč o prekrajanju istorije. Zoran Živković, bivši premijer, za "Blic" je kazao: "Ni u jednoj fazi rada, postojanja i delovanja Demokratska stranka i Zoran Đinđić nisu pregovarali sa Slobodanom Miloševićem o zajedničkom formiranju vlasti. Miloševićevi ljudi su pucali na Demokratsku stranku, Miloševićevi ljudi su ubili Zorana Đinđića."

Dragoljub Mićunović je mudro poručio novinarima da "prouče arhivsku građu i pres klipinge", i da sami nađu odgovore jer on nije želeo da komentariše. U polemiku su se uključili Milorad Vučelić i Goran Vesić. Vučelić je, naime, iako smatra da tu priču SPS zloupotrebljava zbog svoje današnje koalicije sa DS-om, rekao da do te vlade 1993. nije došlo zato što je Slobodan Milošević kao većinski partner odbio uslov demokrate da premijer bude Zoran Đinđić. Bivši funkcioner DS-a Goran Vesić je potvrdio, za "Pres", da se u DS-u decembra 1993. ozbiljno razmišljalo o koaliciji sa SPS-om. A da je od takvog aranžmana Miloševića odvratila supruga Mira, koja se bojala Đinđićevog uticaja na "tehnokratsko krilo SPS-a".

S Miloševićem je malo drugačije. Niko se baš nešto ne otima o njega. Sem te slike koja stoji u kabinetu Mrkonjićevom (a sve zarad ove tvrde socijalističke struje koju treba ubediti ovako: "Mi smo oni stari, ne brinite, oni se menjaju, mi se ne menjamo"), nema tu baš nekog padanja u nesvest. Na sajtu SPS-a, u delu Istorija, spomenut je u jednoj rečenici – da je na osnivačkom kongresu izabran za predsednika stranke. I to je sve. Nema u galeriji nijedna slika, ništa. Jednom je, o slici Miloševićevoj, 2010. progovorio: "Treba da prestanu rasprave o tome gde je Miloševićeva slika. SPS-u nisu potrebne slike, nego pokretačka snaga koju ta stranka neće naći zaranjajući u prošlost." Deceniju pre toga, 26. decembra 1999, rekao je: "Ne verujem da će Slobodan Milošević dobiti Nobelovu nagradu za mir koju je zaslužio."

Posle izbora u maju 2008. socijalisti su od gubitnika postali dobitnici. Sa PUPS-om i JS-om, s kojima će i na ove izbore, SPS je osvojio 7,58 odsto glasova ili 20 mandata. I tako, posle izbora, imao u rukama i nož i pogaču. Dačić je proglašen pobednikom izbora. I ovog puta predviđaju mu isto. Kao predsednik podmlatka socijalista i portparol SPS-a devedesetih, naučio je od šefa najvažnije: U ratu, politici i ljubavi – sve je dozvoljeno.

i Radoja Đukića, koji su posle izbora prihvatili ponudu SPS-a da uđu u vladu Mirka Marjanovića. Zbog toga su isključeni iz stranke.

Zoran Đinđić i Dragoljub Mićunović se konačno razilaze 1. februara. Mićunović podnosi ostavku, povlači se i formira Demokratski

centar. Međutim, iza sebe je ostavio tada još nepoznatog Borisa Tadića, na mestu sekretara Glavnog odbora DS-a. Zajedno sa Slobodanom Gavrilovićem, Boškom Mijatovićem i Ivanom Vujačićem, kojima je Mićunović bio bliži, Tadić je ostao u DS-u. Mićunović se u DS vraća

2003. posle Đinđićevog ubistva.

Godine 1994. počinje era Mirka Marjanovića, koji je bio premijer Vlade Srbije šest godina. Prvi mandat mu je počeo 18. marta 1994, a drugi 24. marta 1998. Bez postignutog dogovora sa demokratama, Milošević je uspeo da napravi vladu sa Novom demokratijom Dušana Mihajlovića, koja napušta DEPOS. A ova godina ostaće upamćena i po Dragoslavu Avramoviću, koji je guverner NBJ-a postao 1. marta. Čuveni deda Avram zaustavio je inflaciju od 313 miliona odsto mesečno. Smenjen je 1996. I njega je, kao i Panića, kada je postao bivši čovek Miloševićevog režima, preuzela opozicija za svoju perjanicu. Ovog puta to je bila Koalicija Zajedno, mada se Avramović povukao posle nekoliko dana. Zanimljivo je što je ideja o ekspertskejoj vladi, koju je promovisao Milan Panić na saveznom nivou, nastavila da živi i za vakt Mirka Marjanovića u republičkoj vladi, u kojoj su ostali zapaženi vicepremijer Danko Đunić, Milan Beko i Bogoljub Karić.

1996–1997–1998: Zajedničkim mitingom "Za promene – Zajedno" DS, SPO i GSS 9. marta obeležavaju godišnjicu demonstracija i tako počinje osnivanje Koalicije Zajedno, koja nije dugo trajala. Pomenutim strankama pridružio se i DSS. Formirana je pred savezne izbore 3. novembra 1996, na kojima je koalicija SPS-JUL-ND osvojila 1.848.669 glasova ili 64 mandata u Skupštini, Koalicija Zajedno 969.296 glasova ili 22 mandata, SRS 764.430 glasova ili 16 mandata. Građani su, kako stoji na sajtu DS-a, drugačije glasali na lokalnim izborima: "Kandidati Koalicije Zajedno ostvarili su prednost, a u drugom krugu, koji je održan **17. novembra 1996.** godine, pobeđuju na izborima za Skupštinu grada Beograda, Kragujevca, Niša i Novog Sada, u većini beogradskih opština i preko 40 opština u Srbiji. Bio je to prvi veliki poraz Slobodana Miloševića u Srbiji. Opozicija je preuzela vlast u gradovima i opštinama u kojima živi preko 67 odsto biračkog tela." Ipak, nerazumevanje i sukobi između lidera koalicije počeli su još za vreme protesta građana i studenata 1996–1997. Milošević je na kraju morao da prizna rezultate lokalnih izbora, februara 1997. Ali se Koalicija Zajedno – raspala, i tako "olakšala režimu u Republici da organizuje parlamentarne i predsedničke izbore 'po starom'", piše Vladimir Goati, "ne osvrćući se na preporuke Felipea Gonzaleza, niti na zahteve za poboljšanjem uslova koje je postavilo 12 opozicionih partija, među kojima su DS, DSS i GS. U tim zahtevima figuriralo je, između ostalog, povlačenje zakona kojim ▶

je broj izbornih jedinica u Srbiji povećan sa devet na 29, omogućavanje ravnopravnog pristupa državnim medijima i eliminisanje iz izbornog procesa lica koja su učestvovala u izbornoj krađi 1996". SPO se nije pridružio ovim zahtevima, tražio je okrugli sto vlasti i opozicije o izbornim uslovima. Na kraju, izbore je bojkotovalo 12 opozicionih partija među kojima su i tri parlamentarne: DS, DSS i GS. Drašković je oduštao od svog zahteva zato što je u razgovoru sa Miloševićem, tada predsednikom SRJ, uspeo predsednika da odvрати od najavljenog zatvaranja privatnih medija, lokalnih TV stanica zbog navodnih neurednih dozvola za emitovanje. Nameru da uguši medije, Slobodan Milošević je ostvario donošenjem čuvenog Zakona o javnom informisanju Republike Srbije, 2. oktobra 1998, za vreme "crveno-crne" koalicije.

Na septembarskim parlamentarnim izborima 1997. koalicija SPS-JUL-ND osvojila je 110 poslaničkih mandata, SRS 82, a SPO 45 mandata. Te godine je u decembarskim predsedničkim izborima (septembarski predsednički izbori nisu uspeali) pobedio Milan Milutinović. Iako su radikali, režimskim manipulacijama predsedničkih izbora, direktno bili oštećeni, to im nije smetalo da 24. marta 1998. sa SPS-om i JUL-om naprave novu republičku vladu.

SPS se još jednom zgodno umešao među opoziciju, tako što je posle raspada Koalicije Zajedno dao SPO-u da vlada Beogradom. SPO je uz pomoć socijalista i radikala smenio gradonačelnika (predsednika Skupštine grada) Zorana Đinđića. Socijalisti su sa radikalima sarađivali na republičkom, a sa Draškovićem na gradskom nivou. Drašković je ušao i u saveznu vladu, ali je smenjen za vreme bombardovanja 1999. Ostala su upamćena i dva pokušaja ubistva lidera SPO-a.

OD 2000. NAOVAMO: Miloševićeva opozicija, s kojom je tokom deset godina (ako zanemarimo one prve dve kad je vladao sam) ulazio u razne aranžmane, nije uspevala da se dogovori o zajedničkom nastupu. SPO nije prišao DOS-u, koji je činilo 18 stranaka opozicije i doživeo je slom od koga do danas nije uspeo da se oporavi. Na saveznim predsedničkim izborima, sa Vojislavom Koštunicom na čelu, DOS ipak ruši Miloševića 5. oktobra.

Mirko Marjanović podneo je ostavku na mesto premijera, a prelaznu vladu do izbora činili su DOS, SPO i SPS. Milomir Minić je bio premijer privremene vlade. Na vanrednim izborima

za Skupštinu Srbije 23. decembra 2000, DOS je osvojio 176 od 250 poslaničkih mesta. Imao je dvotrećinsku većinu u Skupštini. Čedomir Jovanović postao je šef poslaničkog kluba DOS-a, a Dragan Maršićanin predsednik Skupštine. Januara 2001. formirana je vlada sa Zoranom Đinđićem na čelu. Dana 1. aprila uhapšen je bivši jugoslovenski predsednik Slobodan Mi-

IZBORI: Demokratska dremka

lošević, a 28. juna izručen je Haškom tribunalu za ratne zločine.

Jedinstvo u DOS-u kratko traje. Nerazumevanje nastaje između Koštunice i Đinđića, danas će oni koje pozivaju da sude kao poznavaoци njihovog odnosa reći da je to bilo potpuno različito shvatanje Srbije, njene budućnosti, odnosa prema Evropi. Po izlasku DSS-a iz DOS-a, ostatak DOS-a se oslanja na Ivkovićevu frakciju SPS-a, a na saveznom nivou sarađuje sa SNP-om uz povremeno glasanje DSS-a.

Septembra 2002. godine, na izborima za predsednika Srbije, kandidat vladajućeg DOS-a bio je Miroljub Labus. DSS-ov kandidat bio je Koštunica. On je u drugom krugu osvojio više glasova od Labusa, ali nije izabran zbog nedovoljnog broja izašliх birača. Bio je ljut, svestan da DOS čini sve da izbori propadnu: "Ako ovi izbori ne bi uspeali – onda više nema igranja sa predsedničkim izborima u Srbiji. Onda se otvara druga

tema – na red dolaze vanredni parlamentarni izbori. I to pre donošenja Ustava Srbije."

Posle ubistva Zorana Đinđića, 12. marta 2003, za novog predsednika vlade izabran je Zoran Živković, tadašnji zamenik predsednika DS-a. Novi potpredsednik vlade bio je Čedomir Jovanović. Skupština Srbije počela je raspravu o izglasavanju nepoverenja vladi koju je inicirala opozicija. Nataša Mičić, v. d. predsednika Republike, raspustila je parlament i raspisala vanredne skupštinske izbore za 28. decembar. Demokratska stranka je na izbore izašla samostalno sa nosiocem liste Borisom Tadićem. To je bio kraj DOS-a.

DSS na ovim izborima osvaja 53 poslanička mesta, a član ove stranke Dragan Maršićanin je izabran za predsednika Skupštine Srbije. Vojislav Koštunica postaje premijer Srbije 3. marta 2004. U junu 2005. Koštunica ponovo biva izabran za predsednika stranke, kao jedini kandidat za to mesto. Na prevremenim izborima koji su održani 21. januara 2007. godine DSS učestvuje u koaliciji sa Novom Srbijom, Srpskim demokratskim pokretom obnove i Jedinstvenom Srbijom. Ova koalicija je nazvana Narodnjačka koalicija. Ukupno su osvojili 46 poslaničkih mesta. Nakon izbora 15. maja 2007. godine, DSS formira vladu sa Demokratskom strankom i G17 plus, a Vojislav Koštunica je po drugi put izabran za premijera Srbije. Proglašenje jednostrane nezavisnosti Kosova i Metohije je uzdrimalo vladu i pošto nije došlo do dogovora između vladajućih strana-

ka, Koštunica je zatražio raspisivanje vanrednih skupštinskiх izbora 11. maja. Na njima je Demokratska stranka Srbije osvojila 30 poslaničkih mesta, dok je Demokratska stranka formirala vladu sa Socijalističkom partijom Srbije čime je DSS prešao u opoziciju. Značajan detalj za poslednji saziv Skupštine je i to što poslanički mandati otcepljenog dela SRS-a nisu vraćeni Šešeljevoj stranci, nego ostavljeni u vlasništvu novoformirane Srpske napredne stranke, takozvane konstruktivne opozicije.

Uskoro ćemo se radovati novim izborima i novim (starim) koalicijama zbog kojih se nećemo vratiti u devedesete nego, izgleda, nikad iz njih nismo ni izašli, sudeći po nastojanju da svaka vladajuća garnitura ima svoju omiljenu opoziciju. Kanabe je neophodni deo nameštaja srpskog političkog života.

Zora Drčelić i

Dokumentacioni centar "Vremena"

► nuspojava

piše: Teofil Pančić

Imaš Đinđića – vrati Zorana

Namnožilo se uzduž i popreko “javnog diskursa” svakojakog bašibozluka koji javno zoranizuje Đinđića, posthumno ga uvlačeći u krug svojih intimusa

Nisam lično poznao dr Zorana Đinđića, jednog od najznačajnijih srpskih intelektualaca i političara savremene epohe. Mada se može reći da smo se u poslednjih desetak godina njegovog života kretali u relativno bliskim krugovima, nekako se tako dogodilo da nam se putanje nikada nisu neposredno ukrstile. Tome je, što se mene tiče, presudno kumovao moj gotovo opsesivni zazor prema bilo kojoj formi “druženja” s političarima. E sad, da sam počem bio u prilici da upoznam Đinđića tamo negde osamdesetih, dok je delovao kao briljantni mladi filozof-disident, to bi mi mnogo značilo; no, u osvit devedesetih, kada je postao profesionalni političar, naprosto je uplovio u drugi “žanr”, koji ja pratim profesionalno, ali s “platonске” distance, jer je tako zdravije za obe strane. A kad je još desetak godina kasnije postao i *vlast* – e, tad mi je tek bilo strano i daleko da se odjedared, ko biva, pajtam s čovekom!

Mogao sam ovo reći i jednostavnije: da sam *baš želeo*, naravno da bih lako “dospeo” do Đinđića, preko milion zajedničkih *linkova*, ali eto, nisam želeo, nisam bio ni na koji način zainteresovan za to. Da li mi je zbog toga žao? To jest, bih li učinio drukčije da sam mogao znati šta će se dogoditi onog strašnog 12. marta 2003? Verovatno bih, i to je takođe *odviše ljudski*, ali “objektivno” gledano, sve to nije važno nikome, čak ni meni: Zoran je Đinđić svakome ko je umeo da ga čita i sluša, kao intelektualac a docnije i kao političar, dao jako mnogo i bez nekakvog neposrednog ličnog kontakta, a sve drugo su ionako efemerije.

Zašto sve ovo pišem? I to baš ovih martovskih dana? Evo je prošla i deveta godišnjica od Đinđićeve udbaško-mafijske likvidacije, i evo se opet sezonski namnožilo uzduž i popreko mizer-noga našeg “javnog diskursa” svakojakoga *referiranja* na lik mu i delo; to je samo po sebi i neizbežno i normalno i u redu, ali ima tu nekih detaljčića koji (mi) postojano bodu uši. Evo jedne od tih nuspojava koje se ponavljaju iz marta u mart, tvrdoglavo i neiskorenjivo kao vaše po vrtićima.

Jeste li primetili kako je dr Zoran Đinđić, filozof, politički esejista, opozicioni prvak i prvi demokratski premijer Srbije za naših života, posle tragične smrti i bez ikakve sopstvene krivice za mnoge javne nam likove u javnome saobraćanju postao “Zoran”? Dakle, naprosto tako, *Zoran*, bez prezimena, intimno i familijarno, kao da su zajedno čuvali one poslovične ovce? Te Zoran ovo, te Zoran ono, te kažem ja Zoranu, te Zoran bi danas ovo ovako a ono onako, te Zoran ne bi dopustio ovo ili ono, te mi treba da sledimo Zoranovu viziju... Koji bre “Zoran”, jado i mrčo?! Poznajem mnoge Zorane, ali malo koji odgovara opisu!

Ako i kada, na primer, Vesna Pešić ili Čedomir Jovanović (ali i Boris Tadić ili, da – Dobrica Ćosić!) Đinđića javno oslovljavaju samo imenom, može se raspravljati o tome je li to “estetski” baš sasvim

u redu, ali oni na to ipak imaju pravo, jer su s pokojnikom bili profesionalno i politički, možda na neki način i privatno bliski, u nekim važnim periodima njihovih života. To, dakle, nije sporno i ne izaziva mi stanovite *kontraksije*. Međutim, namnožilo se naokolo, a naročito po okrajcima “druge Srbije” i njene okoline, kojekakvog wannabe političarluka, en-dži-oluka, novinarluka, književnikluka i ne znam ti još sve kakvog *bašibozlooka* koji naveliko javno *zoranizuje* Đinđića, simbolički se svojtujući s njim, posthumno ga uvlačeći u krug svojih intimusa, posredno se tako prikazujući nekom vrstom “atestiranog baštinka”, a da ti niko ne ume objasniti zašto i s kojim to pravom. Cilj ove hijenske operacije može biti samo nastojanje da se sopstvenoj beznačajnoj ličnosti i delu dade na težini, da ona nekom vrstom “transfera harizme” nakvasa do ničim joj nepripadajućih dimenzija. A bogme i da se sopstvena (sadašnja) uverenja i postupci na kvarno “dolegitimišu” povlačenjem tobožnje vertikale koja bi imala direktno voditi od Đinđića – oh, pardon, *Zorana* – pa do njih. Preko Male Krsne, bez presedanja.

Pokojnici su za ovakve lešinarske marifetluke idealne žrtve; živ čovek bi se još i pobunio – ako ga ne mrzi i ako mu nije pregadno – a rahmetlija ne može nego da čuti i trpi. Nešto slično se neko vreme intenzivno dešavalo umrlome Kišu u književnim i priknjiževnim krugovima i kvadratima: nema te nedarovite dandare i pijane vucibatine koja je propustila priliku da nam se ekskluzivno ispovedi: “I kažem ti ja tako Danilu, Dačo, burazere, ne valja ti ovo ništa, daj da ti ja to prepravim...”

Nemam iluzija da se ovo dešava prvi i poslednji put, i samo ovde. Za uistinu značajnim ljudima ostaje trag kao za kakvom kometom iliti repaticom, i za taj “rep” bi mnogi, pa i mnogi po svemu nedostojni, da se uhvate i na njemu da parazitski surfuju, da jezde simboličkim “kosmosom” na njegovoj pogonskoj energiji. Ali dajte, činite to barem s mrvičkom manje ogavnog, ljigavog neukusa, smanjite bre malo doživljaj! Vratite čoveku bar prezime, njegovo je! Ili je to možda ipak nerearno zahtevati jer *laž* i *kič* prirodno idu jedno s drugim, i nemoguće ih je trajno razdvojiti?

Malko zazirem od ovoga jer bi možda zazvučalo odviše cinično u kontekstu jedne užasne, tragične smrti, ali čoveku stvarno dođe da, po uzoru na jednu čuvenu kampanju iz vremena socijalizma, pokrene akciju “Imaš Đinđića – vrati Zorana!”. Poenta akcije je, dakle, ovo: *Zoran* pripada porodici, prijateljima (a to nije svako ko je s njim u životu popio kiselu vodu ili se upitao za junačko zdravlje na nekom prijemlu) i stvarno bliskim saradnicima i saborcima iz raznih perioda, a nama ostalima pripada Zoran Đinđić, jedan od ljudi s kojima i sa čijim intelektualnim i političkim nasleđem je ova zemlja bolja nego što bi ikada mogla biti da ih nije bilo. Ako je to nekome *malo*, šta je uopšte mnogo?

Nediplomatske izjave i diplomats

Zašto se stiče utisak da strani ambasadori kroje srpske vlade i utiču na izborni proces i zašto neki od njih mogu bez ikakvih posledica da iskaču iz diplomatskih okvira

PRIJATELJI I NEPRIJATELJI PO KOSOVU: Ruski ambasador Aleksandar Konuzin na "Čairu" povodom trogodišnjice od osnivanja SNS-a; ambasadori Nemačke Volfram Mas i SAD Meri Vorlik foto: N. Milošević / Tanjug

POSTOJI MNOŠTVO IZREKA o tome šta je to diplomatija. Na primer, da je to "umetnost da psa češkaš dotle dok se ne naprave brnjica i lanac"; ili da se sa "svinjom prijateljski ali ciljano govori o neophodnosti nedelnog pečenja"; ili da je diplomatija "umetnost da se sa stotinu reči izrazi nešto za šta je potrebna jedna". "Kako se upravlja svetom i kako se svet uvodi u rat? Diplomate lažu novinare i poveruju u to kada pročitaju u novinama", napisao je Karl Kraus. A dobitnik Nobelove nagrade za književnost Džon Štajnbek, kaže da je diplomata "džentlmen koji dva puta razmisli pre nego što ne kaže ništa".

Ovo poslednje u slučaju nekih ambasadora akreditovanih u Beogradu svakako ne važi. Pitanje je da li je ambasador Rusije Aleksandar Vasiljevič Konuzin išta mislio kada je na Beogradskom bezbednosnom forumu prošle godine uskliknuo "Ima li ovde Srba?!", negodujući što se domaćini ne suprotstavljaju promovisanju politike Zapada na Kosovu. Šamar za srpsko pravosuđe bio je poziv pevačici Svetlani Ceci Ražnatović da svojim prisustvom ulepša prijem povodom Dana Rusije 12. juna, u trenutku kada se ona pripremala za osmomesetni

kućni pritvor zbog prevare u slučaju prodaje fudbalera "Obilića".

Konuzin ne krije svoje simpatije prema Srpskoj naprednoj stranci i ostalim domoljupcima koji potenciraju pravoslavlje i bratstvo slovensko i veće prisustvo ruskih kompanija i ruske države, pa makar se oni zalagali i za pristupanje Srbije Evropskoj uniji. Baš kao što zapadni ambasadori otvoreno, manje ili više nametljivo, podržavaju pojedince i partije i medije koji promovišu ili sprovode, ili bi da sprovode, sve ono što Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija, Nemačka ili Francuska smatraju da Srbija treba da učini. Samo što oni nisu dobili Orden Svetog Save, nisu proglašeni za počasne građane opštine Zemun i dobili Decembarsku nagradu Skupštine Čačka kao Aleksandar Vasiljevič. Dobro, Rusija nas nije bombardovala i zajedno sa nama ne da Kosovo.

Stiče se utisak da se Konuzin junački bori da duše srpske ne skrenu sa pravog puta, dok ih vlada Borisa Tadića vuče ka Briselu i zataškava zločine NATO-a. Brigu Konuzina da Srbija ne zglažzne skroz na zapadni kolosek deli i Srpska pravoslavna crkva, sve u duhu svetog Nikolaja Velimirovića.

KO LAŽE: Kao što Konuzina očigledno nervira udaljavanje Srbije od "pravih prijatelja", tako je i Volfram Mas, ambasador Nemačke u Beogradu, u jednom trenutku izgubio živce i povodom stava Vojislava Koštunice da Srbija "gubi" primenom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju izjavio: "Ko to tvrdi, ili je neznalica ili jednostavno lažov. Prema podacima Vlade Srbije, za tri godine primene Sporazuma Srbija je izgubila manje od 500 miliona evra carinskih prihoda, ali su srpski izvoznici od izvoza u EU dobili milijardu i po evra."

Ambasador Mas nije, na primer, rekao da "gospodin Koštunica nije u pravu" ili da "se mišljenje gospodina Koštunice ne podudara sa podacima koji stoje na raspolaganju", već je bivšeg premijera zemlje domaćina nazvao lažovom i/ili nezalicom. Naravno da je usledio oštar odgovor Demokratske stranke Srbije da "Nemačka jeste velika država, ali njeni predstavnici nisu i nikada neće biti vlast u Srbiji. Neophodno je da se Mas nauči poznavanju elementarnog reda ili u suprotnom neka izvoli napustiti Srbiju". A Koštunica je napisao: "Pre bilo kakve argumentovane rasprave ambasador treba da uskladi svoje ponašanje

ko ćutanje

sa normama civilizovanog ponašanja.”

Košunica je naročito bolna tačka svih evropskih narodnjačkih partija, jer su posle demokratskog prevrata u Srbiji u njemu prepoznale partnera i mnogo polagale i ulagale u saradnju sa DSS-om. Kada se DSS zbog kosovskog pitanja opredelio za “antievropsku” politiku, predstavnici narodnjačkih partija nisu mogli da prikriju razočarenje i morali su da priznaju da su napravili grešku. Na stranačkom nivou počeli su da se osvrću za novim uticajnim partnerom i prave procene da li bi to mogla da bude Srpska napredna stranka, da li u nju treba ulagati i pomoći joj da dođe na vlast. Ako se dođe do uverenje da bi i SNS, ukoliko dođe na vlast, nastavio da ispunjava uslove koji se pred Srbiju postavljaju zarad dobijanja datuma za početak pristupnih pregovora sa Evropskom unijom, zapadne sile bi radije videle “veliku koaliciju” sa stabilnom parlamentarnom većinom nego još jednu tromu, nestabilnu proevropsku koalicionu vladu podložnu stalnim ucenama manjinskih partnera.

Sa druge strane, Konuzin se ne libi da svojim gestovima stavi do znanja koliko bi voleo da vidi vladu čiju okosnicu čini SNS kojem bi se pridružile još neke rusofilске partije kao što je DSS.

TOLERISANA NEPRISTOJNOST: Ne krše ni već poznato ponašanje ambasadora Konuzina ni uvredljiva izjava ambasadora Masa nikakve diplomatske konvencije, ali svakako

odudaraju od dobre diplomatske prakse. Pitanje je, međutim, zašto Ministarstvo spoljnih poslova Srbije nije javno reagovalo i da li je makar nezvanično uputilo nekakav protest zemljama čiji se ambasadori nedolično ponašaju, pa makar jedna od njih bila glavni oslonac srpske politike nepriznavanja Kosova, a druga u poslednje vreme najveći donator u Srbiji i jedan od najvažnijih privrednih partnera, koji umalo da blokira da Srbija dobije famozni status kandidata.

Zbog toga što se neke strane diplomate u Srbiji ne libe da bez ikakvih posledica javno komentarišu unutrašnja pitanja Srbije, ko bi im bio po volji, a ko ne bi, u javnosti se stiče utisak da ambasadori suštinski utiču na formiranje srpskih vlada. Dok je Košunica još bio “na pravom putu”, Borisu Tadiću i DS-u stizale su nedvosmislene poruke da je poželjno da se upuste u kohabitaciju. Kada se Socijalistička partija Srbije pre četiri godine odlučila da se prikloni koaliciji “Za evropsku Srbiju”, nije bilo primedbe na istoriju Miloševićevog SPS-a. Pogrešno je misliti da strani ambasadori mogu da kroje srpsku vladu, ali mogu da olakšaju, ili otežaju, neke postizborne pregovore. Ambasadori na formiranje neke buduće vlade mogu da imaju onoliko uticaja koliki je uticaj njihovih zemalja na Srbiju, to jest koliko im partije koje budu pregovarale posle izbora budu dopustile.

Po pravilu, ambasadori se retko obraćaju javnosti zemlje domaćina, a u mnogim državama za to svaki put moraju da traže dozvolu svog ministarstva. U normalnim zemljama niko živ ne zna kako se zovu ambasadori SAD, Nemačke ili Velike Britanije, dok se kod nas oni poimence pominju i u kafanskim pričama.

PODLOŽNI PRITISCIMA: Svoj ugled i autoritet srpska diplomatija je dobrim delom izgubila i pokazala koliko je podložna pritiscima kada je u septembru 2010. odustala od prvobitne Kosovske rezolucije u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija i uskladila je sa zahtevima EU. Detalje su utanačili predsednik Srbije Boris Tadić i šefica diplomatije EU Katarina

Ešton. Srpske vlasti su tada odustale od ključne rečenice u rezoluciji u kojoj se polazi od toga “da jednostrana secesija ne može biti prihvatljiv način za rešavanje teritorijalnih pitanja”. Ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić je pre toga mesecima po čitavom svetu lobirao tražeći većinu u Generalnoj skupštini UN za srpsku izvornu rezoluciju koja bi potvrdila da je nezavisnost Kosova nelegalna, da bi u poslednjem trenutku odustao. To povlačenje dan pred glasanje delovalo je neozbiljno, pa je tako “iznenađen” bio i ambasador Konuzin. Baš kao što neozbiljno deluje kada MIP ni na koji način ne reaguje na izjave Masa ili Konuzina.

Ambasador po pravilu, naravno, predstavlja svoju državu i zastupa njene interese i stave u zemlji u kojoj je akreditovan, ali dobar ambasador, kažu diplomate starog kova, kod kuće se zalaže i tumači interese zemlje domaćina i zbog toga često nije omiljen u matičnom ministarstvu. Podsticanje političke, privredne i kulturne saradnje spada u opis rada jednog ambasadora.

Ambasadorka SAD Meri Vorlik nije iskočila iz tog okvira kada je nedavno izjavila da bi izbori na Kosovu koje bi “po srpskom zakonu organizovale srpske vlasti doveli do izbora predstavnika koji neće imati nikakvu vlast u okviru kosovskih institucija i zakona”. “Kada je Srbija”, kaže Meri Vorlik, “sprovela glasanje na Kosovu 2008, specijalni izaslanik generalnog sekretara UN je izjavio da su ti izbori i njihov rezultat, kao i formirane srpske opštinske institucije, bez legitimeteta”. Ona je ponovila da SAD, naravno, polaze od toga da je Kosovo nezavisna država.

Svaka izjava tog tipa je indirektno mešanje i pritisak na izborni proces u Srbiji, a svako tumačenje kosovskih prilika sa srpskog stanovišta uplitanje u unutrašnje stvari Srbije. Meri Vorlik svakako odskakće od definicije njenog čuvenog zemljaka Roberta Frosta, koji je rekao da je diplomata čovek koji “pamti datum rođenja jedne dame, a pritom zaboravlja koliko je stara”.

◀
Andrej Ivanji

Odlikaš na

Vodećim političarima na vlasti se u jednom trenutku učinilo da je guverner Šoškić “zaboravio” da je devizna nervoza ono što je sada najmanje potrebno vladajućoj koaliciji, koja treba da prebrodi reizbor, a koja narodu na istinu izlazi usred veoma ozbiljne ekonomske krize

Foto: Tanjug

deviznoj vetrometini

Već duže vreme, svake zime guverner centralne banke postaje glavni glumac na ekonomskoj sceni Srbije, jer svako ima utisak da upravo on diriguje velikom preraspodelom profita i dugova koja se izvodi na deviznom tržištu – gde se navodno uspostavlja devizni kurs dinara. Jer, negde od novembra 2011, kada se priprema deficit državnog budžeta za narednu godinu i svode promašeni bilansi u onoj prethodnoj, pa sve do kraja marta svake nove godine – preko deviznih oscilacija preraspodeljuju se rezultati poslovanja i tekući gubici i, što je još važnije, uspostavlja platforma za zaduživanje države i privrednika u novom ciklusu.

U tom dramoletu straha, pohlepe i nemoći ove zime tu glavnu (ne)zahvalnu ulogu, da bude shvaćen kao nezavisni monetarni dirigent, od čijih poteza zavise ne samo zarade špekulanata i profiti preduzetnika nego i kupovna snaga naših nadnica i dinarska težina naših dugova i kredita, imao je mladi guverner Dejan Šoškić.

Ne pokazujući suviše treme, on je svoju ulogu zasad odigrao “po udžbenicima”, bez zamuckivanja i milosti, sa tvrdoglavošću dobro pripremljenog odlikaša, držeći se strogo “zakonskih ovlašćenja” koja je pred najširim javnošću interpretirao “iz glave”, bez ijedne greške, čak i u slobodnim televizijskim panelima, gde ne možete zvirnuti ispod klupe da se ne čega podsetite.

Ergo, Šoškićev zaključak je da pad vrednosti dinara prema evru u dva i po meseca za oko sedam odsto ne treba doživljavati kao katastrofu, to jest da on ne može voditi deviznu politiku prema interesima (to jest prema gubicima) pojedinaca koji imaju ogromne devizne obaveze, nego u interesu naroda, pa se njegova banka i zove “narodna” (i kada narodu oduzima 20 odsto kupovne moći); da je zahvaljujući politici NBS-a međugodišnja inflacija u padu (na petšest odsto) i da postoji perspektiva da se “ciljana inflacija” za ovu godinu od oko pet odsto – ovoga puta pogodi (što nije uobičajeno),

jer uprkos znatnom porastu deviznih troškova uvozno zavisna privreda, zbog teške stagnacije, neće moći taj trošak nikom da prevali; da se model određivanja “kontrolisano fluktuirajućeg kursa” navodno dokazao kao bolji od modela fiksnog kursa, jer bolje čuva devizne rezerve i ne traži obaranje nominalnih plata u javnom sektoru, to jest čuva kreditni rejting i kapaciteta države za zaduživanje u inostranstvu; da dinar ne može biti jak u jednoj slaboj privredi (što je sumnjivo sa gledišta udžbenika koje pišu monetaristi, a koji tvrde da lokalna valuta može biti jaka i stabilna i u Somaliji, ako je nema više od ponude deviza) itd.

Sve ove Šoškićeve izjave, pa ni novo sezonsko, opasno ljuljanje vrednosti dinara, verovatno ne bi izazvale toliko snažnu reakciju nosilaca vlasti u Srbiji, kakva se ovoga puta pojavila, da se spomenuta “devizna oluja” nije dogodila baš uoči parlamentarnih i predsedničkih izbora. Naime, vodećim političarima na vlasti se u jednom trenutku učinilo da je guverner Šoškić “zaboravio” da je devizna nervoza ono što je sada najmanje potrebno vladajućoj koaliciji, koja treba da prebrodi reizbor, a koja narodu na istinu izlazi usred veoma ozbiljne ekonomske krize (koja, uzgred budi rečeno, u Srbiji praktično traje već skoro 35 godina – sa samo povremenim predasima).

Po jetkim i usputnim i javnim objedama, koje su guverneru upućivane proteklih nekoliko sedmica, stiže se utisak da je Vladu i vodeće političare na vlasti najviše iznervirao “zvanični intervju” Dejana Šoškića, koji je plasiran preko “Blica” i “Večernjih novosti” 25. februara. U tom istupu, guverner Šoškić je rekao: “Da sam premijer, podigao bih PDV. Drugi potez bio bi smanjivanje poreza na plate, treći bolja socijalna zaštita, a četvrti racionalizacija javnog sektora i smanjivanje sive ekonomije. Država i mi svi sa njom moramo da se protegnemo samo onoliko koliki nam je guber. Najvažnije je zauzdati dodatno zaduživanje i dati podsticaj za razvoj koji kreira radna mesta.”

Posle tog intervjuja i svakodnevnih

“istorijskih padova dinara” prema devizama, predsednik Republike Boris Tadić je izrazio uverenje da će guverner brzo stabilizovati devizni kurs – što je poruka koja je toliko jasna da jasnija ne može biti. Mnogo oštrije je, nešto kasnije, bio gradonačelnik Beograda Dragan Đilas (čiji grad ima povelike devizne obaveze po kreditima, a prihode uglavnom u dinarima), koji je rekao da svako treba da radi svoj posao (dakle guverner ne treba da se meša u premijerski) i da ga nerviraju oni koji su došli u vode visoke politike, a da prethodno ništa nisu ostvarili u realnom životu – te da guverner ne treba da vodi politiku koja će mu biti referenca kod fakultetskih kolega, nego da mora da ima na umu životne posledice (dakle političke posledice) koje svaki njegov potez izaziva.

Na Kopaonik Biznis forumu, protekle sedmice, premijer Mirko Cvetković je potvrdio da su on i predsednik Tadić nedavno imali sastanak sa (nezavisnim) guvernerom – i taj sastanak je okarakterisao kao “normalan i uobičajen” (ako me sećanje dobro služi). Naravno, svakome je jasno da na tom sastanku nije moglo biti reči samo o nekakvom uobičajenom februarskom ječanju velikih mačora nego i o posledicama deviznog poremećaja na predizbornu “atmosferu”, a možda i o nečem pretećem drugom.

No, i posle tog sastanka, Šoškić je u svom istupu na spomenutom kopaoničkom savetovanju ekonomista i biznismena i drugih likvidnih namernika, nominalno zadržao svoja osnovna stajališta i pokazao “tvrdoglavu čvrstinu”. U tom smislu on je na Kopaoniku istakao: “Zemlje s nedovoljno konkurentnom i uvozno orijentisanom privredom, a koje godinama troše više nego što proizvode, koje odlaze strukturne reforme, ne privlače dovoljno stranih direktnih investicija i ne ispoljavaju reformski napor, kao što je aktivan aranžman s MMF-om, na srednji i dugi rok ne mogu imati relativno stabilan kurs.”

Šoškića je čvrstina napustila samo jednog trenutka, kada je “ničim izazvan” rekao da ne zazire od smene. Istina i tu zavodljivo ▶

**REKLAMA JE REKLAMA, BEZ OBZIRA NA MEDIJ,
MADA...**

**ČETVRTINA POTROŠAČA TVRDI DA ČESTO KUPUJE
PROIZVOD SAMO ZBOG REKLAME U ŠTAMPI.***

*IZVOR: IPSOS, STUDIJA O EFEKTIVNOSTI I EFIKASNOSTI OGLAŠAVANJA U ŠTAMPANIM MEDIJIMA, SEPTEMBAR 2011.

**DO SADA NEPREVAZIĐEN.
NOVINSKI OGLAS**

dramatičnu rečenicu formulisao je nekako suvo, načelno birokratski: “Smenjivost državnih predstavnika i javnih funkcionera normalna je u demokratskom sistemu, ali za to treba da postoji procedura i argumentacija...”

Ma kakva procedura i argumentacija u Srbiji, kad je na talonu vlast, neko bi primetio. No, utisak je da će ovaj sukob biti samo sezonski i da će oni bolje upućeni u “balkanska pravila” već naći načina da utakmicu ponovo privеду “nerešenom rezultatu”. To se već vidi po tome što “namazaniji” političari već izjavljuju da nemaju pojma o nekakvoj kampanji protiv nezavisnog guvernera. A, za svaki slučaj, u novinama se već pojavila i policijska informacija da je guverner Šoškić bio suvlasnik male firme koja je prodavala neke softvere poslovnim bankama, što je prilikom njegovog imenovanja na funkciju izostalo iz njegove zvanične biografije.

Najnezgodnije pohvale za iskazanu nominalnu čvrstinu Šoškić je na Kopaoniku dobio od Jorgovanke Tabaković, koja je jedna od retkih iz glavne opozicione stranke (SNS) koja se usuđuje da nešto prozbori o monetarnim i deviznim pitanjima, ne plašeći se da će lupiti baš neku krupnu glupost. Ona je, naime, izjavila: “Naredna vlada će imati težak zadatak kao što ga ima Šoškić. Zlatna kiša koja je dovela do razmaženosti komercijalnog bankarstva, koje ne kreditira privredu, nego lepo i sigurno trguje sa NBS-om i državom, kupujući njihove dužničke hartije, više ne postoji”, te da je “lažna dilema ili rast PDV-a ili zaduživanje” i da se guverner “iskreno, činjenicama i bez udvaranja onima koji su ga izabrali zalagao za mere koje primenjuje” (“Danas” od 9. marta). Tabakovićka, naravno, nije objasnila zašto je ta “zlatna kiša” jedno vreme izvlačila Srbiju iz ponora, a sada presušuje i nije ulazila u pitanje da li bi država brzo doživela finansijski kolaps da nije tih “razmaženih” bankara i špekulanata koji su spremni da se igraju sa nevoljama jedne siromašne države, ne bi li dobro zaradili, uz rizik da ta država odjednom kolabira, a oni ostanu na suvom.

Tim povodom treba skrenuti pažnju da se i ova najnovija drama, u kojoj u jednoj tržišno dosta nepismenoj zemlji šef monetarne politike igra toliko krupnu ulogu na najširoj javnoj sceni i u kojoj se i preko dnevnih novina vode narodu uglavnom apsolutno nerazumljive rasprave, zapravo zapliće oko pitanja šta se novčanom politikom može učiniti u zemlji koja se nalazi u ekonomskoj stagnaciji? Pitanje je staro i, ma koliko bilo patetično, na njega nema

jednostavnog odgovora. Na jednoj strani su oni koji smatraju da je prioritet pomoći privrednu konjunkturu i održati u životu zaposlene i građanstvo, po cenu svih rizika, pa i onih inflacionih, a na drugoj su oni koji smatraju da više nema vremena i prostora za manevrisanje i da čvrstom monetarnom politikom i realističnom devalvacijom treba narod suočiti sa ogoljenim siromaštvom u koje smo stigli nakon decenija nacionalnog zavaravanja i odlaganja.

Privrednici koji kukaju da im svaki pad dinara prema evru – donosi porast obaveza prema bankama za oko 14-15 milijardi dinara, jer su i njihovi krediti vezani za evro (što bi značilo

► Dragan Đilas je rekao da svako treba da radi svoj posao (dakle, guverner ne treba da se meša u premijerski) i da ga nerviraju oni koji su došli u vode visoke politike, a da prethodno ništa nisu ostvarili u realnom životu – te da guverner ne treba da vodi politiku koja će mu biti referenca kod fakultetskih kolega, nego da mora da ima na umu životne posledice koje svaki njegov potez izaziva

da su od NBS-a “dobili” u prva dva meseca teret od blizu 100 milijardi dinara), naravno da ne vode računa o tome kako će država pokriti deficite budžeta i manjak u platnom bilansu države, te koliki će nas iznos kamatnih troškova sve to koštati. Oni, navodno, ne traže fiksni kurs, već “predvidiv kurs”, osim onih koji zagovaraju punu “eurizaciju” domaćeg platnog prometa. No, nije kod nas u suštini baš ključni problem u modelu formiranja deviznog kursa, već je ključni problem što su disproporcije između potencija privrede i javnih troškova doista tolike da neko mora da plati razliku, danas ili sutra (ja sam za sutra, ako je to još moguće).

Ne ulazeći, dakle, u stručni problem spora

o modelima monetarne i devizne politike, a u tom sporu se guverner Dejan Šoškić, po prirodi svog posla, nalazi na strani poverilaca Srbije, a pre svega Međunarodnog monetarnog fonda (jer njegova firma organizuje servisiranje spoljnih dugova i brine o kreditnom kapacitetu države, mada oko toga očigledno ne sarađuje glatko sa Ministarstvom finansija) – valja primetiti da naša monetarna vlast pokušava da održi kredibilitet koji je stekla pre deset godina.

U tom pogledu nije loše što je guverner Dejan Šoškić uglavnom zadržao živce i povukao se u “jezik zakonskih ovlašćenja”, mada se ponekad oseti da ga je zanela javna scena i da voli novinarske reflektore. On se, istina, dosta dobro opire predrasudama te javnosti, koja u centralnoj banci vidi neku fabriku novca koja bi njegovim čudotvornim potezima i andeoskom milošću mogla da spase Srbiju – s tim da se ponekad može dobiti utisak da je sklon stereotipu da svaki guverner centralne banke treba da bude strog prema neposvećenima i neprosvećenima. Političare, dakako, treba držati dalje od odlučivanja o novcu (kako je govorio Galbrajt), ali ni monetarna politika nije neka naročito magija – jer se gotovo cela može očitati u kamatama. U tom smislu valja zapaziti da je Monetarni odbor NBS-a pre neki dan saopštio da je zadržao referentnu kamatnu stopu na nivou od 9,5 odsto – videćemo da li će se na bazi i te cene novca naći dovoljno kupaca za državne obligacije koje se prodaju za dinare?

Najsvežije saopštenje NBS-a, inače, iznosi da su devizne rezerve u februaru smanjene za oko 400 miliona evra i da iznose 11,2 milijarde evra (6,3 milijardi evra su neto državne rezerve). Najveći devizni priliv u prva dva meseca potekao je od države, 52 miliona evra, koja počinje za dinare da prodaje ono što je jesenas zadužila u svetu. I na strani deviznog odliva, glavna je država – koja je od NBS-a kupila 204,2 miliona evra da bi platila dospele državne hartije od vrednosti denominirane u evrima. Narodna banka je za “smirivanje” oscilacija deviznog kursa morala iz rezervi da izdvoji 188,5 miliona evra.

Na međubankarskom tržištu u prva dva meseca prometnuto je 3,5 milijardi evra. Neko iz Grčke rekao bi – srpska devizna oluja je bura u čaši vode. Doista, postavlja se pitanje da li je naše devizno tržište suviše plitko za jednog ovećeg guvernera i za tačno merenje spontanijih odnosa ponude i tražnje za devizama. ◀

Dimitrije Boarov

Pravilo ne postoji i čuda su moguća

Tužilaštvo Haškog suda za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji zatražilo je 28 godina kazne zatvorom za Vojislava Šešelja. Pre presude trebalo bi i da odbrana izloži svoju završnu reč, ali je ona zbog pogoršanog zdravstvenog stanja optuženog – odložena. “Vreme” je istraživalo kakav je dosadašnji odnos traženih i dobijenih kazni u haškim procesima

ZAVRŠNA REČ ODBRANE Vojislava Šešelja, zakazana za 12. mart, odložena je zbog pogoršanog zdravstvenog stanja predsednika Srpske radikalne stranke. Tmurnog 13. dana marta, dana kada ovaj tekst nastaje i kada nas deli samo jedna noć od zakazanog izlaganja poslednje Šešeljeve odbrane, nema naznaka da će se taj termin pomerati. Vjerica Radeta iz SRS-a rekla je za “Blic” da zdravstveno stanje predsednika njene stranke nije promenjeno od petka (detalje pročitajte u okviru), ali da on hoće da dâ završnu reč. “Njemu je to izuzetno važno, jer je to najvažniji deo suđenja i ne verujem da će ga odložiti. Nadamo se da će imati snage. Do sada nikada nije bilo odugovlačenja zbog njegovog zdravstvenog stanja”, rekla je Radeta.

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Matijas Markusen, na završnoj reči optužbe 7. marta, predložio je da se Vojislav Šešelj kazni sa 28 godina zatvora. Optužba ga tereti za ubistva, progone, deportacije, prisilna premeštanja, mučenja, razaranja imovine i verskih objekata u Vukovaru, Zvorniku, širem području Sarajeva, Mostaru, Nevesinju i vojvođanskom selu Hrtkovci i to u periodu od 1991. do 1993. godine.

Proces protiv predsednika Srpske radikalne stranke traje već devet godina.

Nakon Šešeljeve završne reči (za koju ima deset radnih sati), pretresno veće sudije Žan-Kloda Antonetija trebalo bi da donese presudu na koju se mogu žaliti i odbrana i optužba.

Što se tiče reakcija na tužiočev predlog, Boris Aleksić, pravni savetnik Vojislava Šešelja, rekao je da je zahtev tužilaštva od 28 godina zatvora sraman “jer je Šešelj tokom dokaznog postupka potpuno rasturio optužnicu. To je pokušaj da opravdaju pritvor koji traje deset godina, a traje toliko jer se protiv lidera SRS-a vodi politički postupak i jer je zadatak tribunala da što duže spreči njegov povratak na političku scenu Srbije.”

Nemoguće je pogoditi koliko će Šešelj biti

kažnjen. Ipak, uveliko prisutne kafanske opklade procenjuju da će to biti od 10 do 15 godina – da se zadovolji tužilaštvo, a i da sud “opere” deceniju koju je Šešelj već proveo u Sheveningenu. U nastavku teksta su koncizno predstavljena 33 završena postupka – koliko kaznu je tužilaštvo tražilo, a koliko je sud presudio. Pravilo ne postoji i čuda su moguća.

Komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Republike Srpske (VRS) **Stanislav Galić** osuđen je 2006. godine na doživotnu robiju zbog kampanje artiljerijskih i snajperskih napada na Sarajevo od 1992. do 1994. Prvobitno je Galić osuđen na 20 godina, ali je Žalbeno veće usvojilo primedbe Tužilaštva koje je tražilo maksimalnu kaznu.

Goran Jelisić, komandant logora “Luka” u blizini Brčkog, osuđen je na 40 godina za ratne zločine počinjene u Brčkom 1992. Tužilaštvo je, pišući žalbu, tražilo doživotnu kaznu i ponavljanje procesa. Tesnom većinom glasova (3:2) Žalbeno veće je odlučilo da kazna ostane ista.

Za **Milomira Stakića**, predsednika Skupštine opštine Prijedor i predsednika Opštinskog veća za narodnu odbranu, tužilaštvo je tražilo doživotnu kaznu zatvorom za zločine u ovoj opštini 1992. Dobio je 40 godina.

Milan Martić, bivši predsednik Republike Srpske Krajine (RSK), kažnjen je sa 35 godina zatvora. Za zločine u Krajini i granatiranje Zagreba tužilaštvo je tražilo doživotni zatvor.

Pretresno veće Haškog suda 2001. godine proglasilo je bivšeg zapovednika Drinskog korpusa VRS **Radislava Krstića** krivim za zločin u Srebrenici jula 1995. Tužilaštvo je zahtevalo doživotnu, a Krstić je 2004, nakon žalbi, dobio 35 godina.

Radoslav Brđanin, bivši predsednik Kriznog štaba Autonomne regije Krajina (ARK), osuđen je na 30 godina zatvora za zločine u severozapadnoj Bosni. Tužilaštvo nije predlagalo visinu kazne, već samo da se Brđanin proglasi krivim “po svim tačkama optužnice”.

Zdravstveno stanje

Vojislav Šešelj je u petak 9. marta prebačen iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija u “jednu civilnu zdravstvenu ustanovu”, kako je rekla portparolka Haškog suda Nerma Jelačić.

Na konferenciji za novinare Srpske radikalne stranke, Dejan Mirović je rekao da je u pitanju “ponovni srčani napad” i da je Šešelj opet operisan zbog kvara defibrilatora, elektronskog uređaja koji mu je ugrađen 6. januara. Lekari kažu da aparat sada dobro radi. Međutim, kako SRS saopštava, predsednik Srpske radikalne stranke se i dalje oseća loše i ne primećuje nikakvo poboljšanje.

Dva dana pre zakazane završne reči Šešeljeve odbrane, Pretresno veće sudije Antonetija je naložilo da se imenuje tročlani ekspertska tim koji će pregledati optuženog i u roku od najviše mesec dana podneti izveštaj o njegovom zdravstvenom stanju.

Nakon najnovijih zdravstvenih komplikacija, na internet sajtu Srpske radikalne stranke je saopšteno da je “očigledno da će Tribunal nastaviti da ugrožava Šešeljev život jer nema izlaznu strategiju za okončanje ovog političkog procesa” i zatraženo je od zemalja članica Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija da se pod hitno spreči ubistvo Vojislava Šešelja.

Pretresno veće je 2007. godine osudilo **Dragomira Miloševića**, bivšeg komandanta Sarajevsko-romanijskog korpusa VRS, na 33 godine. Nakon žalbenog postupka u kome je tužilaštvo tražilo doživotni zatvor za zločine u Sarajevu počinjene od avgusta 1994. do kraja 1995, Milošević je dobio 29 godina.

Dragoljub Kunarac, pripadnik snaga bosanskih Srba, osuđen je za silovanje Bošnjakinja u Foči između aprila 1992. i februara 1993. na 28 godina. Odbrana se žalila, ali je sud ostao pri prvoj presudi. Tužilaštvo je bilo zadovoljno.

Dario Kordić, političar u zajednici

NA ČEKANJU: Vojislav Šešelj foto: Betaphoto

bosanskih Hrvata, proglašen je krivim za učestvovanje u vojnim operacijama i napad na selo Ahmiće aprila 1993. i kažnjen je sa 25 godina zatvora. Tužilaštvo je, bezuspešno, tražilo oštriju kaznu.

Momčilo Krajišnik, političar iz zajednice bosanskih Srba, osuđen je 2007. na 27 godina. Na to su se žalili i odbrana i tužilaštvo koje je zahtevalo doživotni zatvor. Godine 2009. donesena je pravosnažna presuda i Krajišnik je osuđen na 20 godina zatvora i to za deportacije, prisilno premeštanje i progone u Bosni i Hercegovini 1992.

Pukovnik bivše JNA **Mile Mrkšić** osuđen je na kaznu od 20 godina zatvora za zločin na Ovčari 20. novembra 1991. Major **Veselin Šljivančanin** je dobio pet godina. Za obojicu je tužilaštvo tražilo najmanje trideset godina kazne.

Duško Tadić, bivši čuvar u logorima "Omar-ska" i "Trnopolje" i član srpskih paravojnih snaga, osuđen je 1997. na 20 godina zatvora. Tužilaštvo je nakon toga tražilo da se kazna poveća na 35, ali je ona uvećana na 25 godina. Nakon toga se odbrana žalila pa je konačno, 2000. godine, presuđeno da Tadić odleži 20 godina.

Za silovanja i seksualna porobljavanja bošnjačkih žena u Foči 1992. i 1993, tužilaštvo je tražilo da se **Dragoljub Kunarac**, komandant specijalne izviđačke jedinice srpske vojske, kazni sa 35 godina, **Radomir Kovač**, zamenik komandira vojne policije sa 30, a trećeoptuženi

Zoran Vuković sa 15 godina. Dobili su 28, 20 i 12 godina zatvora.

Tužilaštvo je za zločin u Srebrenici iz 1995. tražilo da se **Momir Nikolić**, bivši kapetan prve klase VRS, kazni sa od 15 do 20 godina zatvora. Zbog priznanja zločina i nagodbe, odbrana je tražila ne više od 10 godina. Dobio je 27. Međutim, 2006. kazna je smanjena na 20 godina zatvora.

Mladen Naletić, bivši zapovednik Kažnjeničke bojne (KB) HVO, i **Vinko Martinović**, zapovednik jedne od jedinica KB, optuženi su na 20 i 18 godina za progone Bošnjaka u Mostaru i okolini 1993. Tužilaštvo je tražilo 35 i 25.

Ljubomir Borovčanin, komandant združenih snaga MUP-a Republike Srpske, za zločine u Srebrenici kažnjen je sa 17 godina zatvora. Tužilaštvo je zahtevalo da se Borovčanin kazni doživotnim zatvorom.

Za saučesništvo u srebreničkom genocidu u julu 1995. bivši komandant Bratunačke brigade VRS **Vidoje Blagojević** osuđen je na 18 godina zatvora. **Dragan Jokić**, bivši načelnik inženjerije Zvorničke brigade VRS, dobio je devet godina. Tužilaštvo je za Blagojevića tražilo više od 32, a za Jokića između 15 i 20 godina zatvora.

Darko Mrđa, bivši pripadnik interventnog voda prijedorske policije, osuđen je na 17 godina zatvora zbog učešća u masakru koji je 1992. izvršen na planini Vlašić u srednjoj Bosni. Tužilaštvo je tražilo od 15 do 20 godina.

Kazna **Mitru Vasiljeviću**, bivšem pripadniku Belih orlova, smanjena je sa 20 na 15 godina zatvora nakon što je Žalbeno veće zaključilo da je njegova uloga u streljanju sedam Bošnjaka kod Višegrada bila manja nego što se navodilo u prvostepenoj presudi. Tužilaštvo je tražilo doživotnu kaznu.

Zbog silovanja i mučenja bošnjačkih žena u Foči 1992, **Dragan Zelenović**, bivši srpski policajac iz BiH, osuđen je na 15 godina zatvora. Tužilaštvo je zaključilo da je kazna adekvatna.

Nakon što je priznao krivicu za progon nesrpskog stanovništva u Hrvatskoj 1991, **Milanu Babiću**, bivšem predsedniku RSK, presuđeno je 13 godina zatvora. Tužilaštvo je tražilo 15.

Biljana Plavšić, bivša predsednica Republike Srpske, osuđena je na 11 godina zatvora za progon bosanskih muslimana i Hrvata na političkim, rasnim i verskim osnovama tokom rata u BiH. Tužilaštvo je zatražilo kaznu između 15 i 25 godina zatvora.

Stevan Todorović, bivši šef policije Bosanskog Šamca, osuđen je na 10 godina zatvora zbog progona nesrpskog stanovništva u području Bosanskog Šamca i Odžaka. Tužilaštvo je tražilo 12 godina kazne.

Za generala Hrvatskog vijeća obrane **Tihomira Blaškića**, optuženog za zločine koje su snage HVO-a pod njegovom komandom tokom 1993. izvršile nad muslimanskim stanovništvom srednje Bosne, tužilaštvo je tražilo doživotnu kaznu zatvora. Dobio je 45, a nakon

Druga haška statistika

Do sada je međunarodni sud optužio 161 osobu. Postupak je okončan protiv 126 optuženih. U 13 slučajeva je doneta oslobađajuća presuda, osuđena su 64 optužena, a 13 predmeta je prosleđeno nacionalnim sudovima na osnovu pravila 11bis. U toku su postupci protiv 35 optuženih među kojima je i slučaj Vojislava Šešelja.

Osobe protiv kojih su optužnice povučene:

Mirko Babić, Nenad Banović, Zdravko Govedarica, Momčilo Gruban, Marinko Katava, Dragan Kondić, Predrag Kostić, Goran Lajić, Zoran Marinić, Agim Murtezi, Nedeljko Paspalj, Milan Pavlić, Milutin Popović, Draženko Predojević, Ivan Šantić, Dragomir Šaponja, Željko Savić, Pero Skopljak, Nedjeljko Timarac, Milan Zec.

Osobe protiv kojih su optužnice povučene nakon početka postupka:

Marinko Katava, Ivan Šantić, Pero Skopljak, Nenad Banović, Agim Murtezi

Umrli pre prebacivanja u Međunarodni sud:

Stipo Alilović, Janko Bobetko, Goran Borovnica, Simo Drljača, Dragan Gagović, Janko Janjić, Nikica Janjić, Slobodan Miljković, Željko Ražnatović, Vlatko Stojiljković.

Nakon prebacivanja u Međunarodni sud umrli su:

Mehmed Alagić, Đorđe Đukić, Slavko Dokmanović, Milan Kovačević, Slobodan Milošević, Momir Talić.

Umrli tokom izdržavanja kazne:

Milan Babić (osuđen na 13 godina) i Miroslav Deronjić (osuđen na 10 godina zatvora).

Oslobođeni:

Ljube Bošković, Ivan Čermak, Zejnil Delalić, Sefer Halilović, Zoran Kupreškić, Mirjan Kupreškić, Vlatko Kupreškić, Fatmir Limaj, Milan Milutinović, Isak Musliju, Naser Orić, Dragan Papić, Miroslav Radić.

(Izvor: <http://www2.icty.org/action/cases/4>, na dan 13. marta 2012.)

razmatranja žalbi – devet godina.

Tužitelji su tražili da bivši stražar u logoru “Keraterm” **Predrag Banović**, optužen za ratne zločine nad Bošnjacima u Prijedoru i okolini, bude osuđen na osam godina zatvora. Tako je i bilo.

Bivšem generalu JNA **Pavlu Strugaru**, optuženom za granatiranje Dubrovnika decembra

1991. tužilaštvo je predložilo kaznu u trajanju od 13 do 15 godina zatvora. Dobio je osam, a nakon žalbi sedam i po.

Admiral **Miodrag Jokić** osuđen je na sedam godina zatvora zbog granatiranja dubrovačkog Starog grada 1991. Optužba je tražila deset godina kazne.

Rasim Delić, bivši komandant Glavnog

štaba Armije BiH, osuđen je na tri godine zatvora jer nije sprečio ili kaznio okrutno postupanje mudžahedina nad zarobljenim srpskim vojnicima u selu Livade i logoru “Kamenica” kraj Zavidovića, u julu i avgustu 1995. Tužilaštvo je tražilo sedam godina.

Mirko Rudić

i Dokumentacioni centar “Vreme”

Sve drugo će biti manje zanimljivo

Motorola XOOM
uz Surf Pro 1 dinar

Huawei S7 Slim
uz Surf Classic 1 dinar

Internet

Tableti u mt:s ponudi

Uz jedan od sjajnih tableta, moći ćete da ponesete posao ili zabavu svuda sa sobom, gde god da se nalazite!

Izaberite **Motorola XOOM MZ601** ili **Huawei S7 Slim** tablet uz Surf pakete i uživajte u neprestanom pristupu Internetu.

imate prijatelje!

www.mts.telekom.rs Korisnički servis 064/789
<https://webshop.telekom.rs/>

Ugovorna obaveza 24 meseca. Ponuda važi dok traju zalihne.

mt:s

ACTA ad acta

Foto: FoNet

U Srbiji se ACTA sporazumom bavi Zavod za intelektualnu svojinu, u kom smatraju da on ne bi doneo mnogo noviteta jer naša zemlja već ima dobre zakone o zaštiti intelektualne svojine. Međutim, mnogi se ne slažu

ZA RAZLIKU OD velikog broja zemalja gde je ACTA sporazum usvojen u tajnosti, u Srbiji je, mnogo pre nego što je ovo pitanje zaista došlo na dnevni red, održana prva debata o tome šta u njemu valja, a šta ne valja.

Ovaj takozvani Trgovinski sporazum protiv falsifikovanja (ACTA, Anti-Counterfeiting Trade Agreement) mesecima u svetu, a posebno Evropskoj uniji, izaziva ulične proteste, potpisivanje peticija i oštre izjave stručnjaka i predstavnika raznih organizacija za zaštitu prava građana.

Podsetimo, ACTA su oktobra prošle godine u tajnosti potpisali SAD, Japan, Švajcarska, Australija, Meksiko, Kanada, Maroko, Novi Zeland, Singapur i Južna Koreja, a ove godine počelo je potpisivanje i u zemljama EU, ali je ubrzo to otkriveno i prekinuto zbog serije velikih protesta u evropskim gradovima. ACTA je upućena u Evropski sud radi ocene ustavnosti, a Odboru za peticije Evropskog parlamenta podneto je 2,4 miliona potpisa građana EU protiv ovog međunarodnog sporazuma.

ACTA je, inače, vodič za uspostavljanje međunarodnih standarda za zaštitu intelektualne svojine, odnosno za borbu protiv piraterije, falsifikovanja i krađe intelektualne svojine. Svaka država potpisnica ACTA ima zadatak da odredbe iz tog sporazuma prilagodi svom zakonodavstvu.

Srbija, kako je na pomenutoj javnoj debati u organizaciji OEBS-a rečeno, daleko je od potpisivanja: nije učestvovala u direktnim pregovorima kada je dokument sastavljan pa nema rokove za prihvatanje ACTA, a nije ni članica Evropske unije i neće biti skoro, pa ni tu nema nekog posebnog pritiska ili žurbe.

Glavni problem sa ACTA koji je podigao

tolike ljude na noge i izveo na ulice, jeste što građani smatraju, a brojni stručnjaci se slažu, da ovaj sporazum štiteći pravo na intelektualnu svojinu zadire u sferu privatnosti građana vredajući neka osnovna prava koja su nam još davno zagarantovana.

U petak, 9. marta, u organizaciji OEBS-a održana je javna debata o ACTA sporazumu. Ona je veoma važna jer je javnost makar došla do podatka ko se u Srbiji ovim sporazumom bavi – Zavod za intelektualnu svojinu, čija se direktorka Branka Totić takođe obratila brojnoj publici. Ona je navela da ACTA u Srbiji ne bi donela mnogo novog jer naša zemlja već ima dobre zakone o zaštiti intelektualne svojine i objasnila da ne vidi ništa sporno u sadržaju ACTA, kada je reč o njegovom odnosu prema zaštiti privatnosti građana na koje se odnosi.

Međutim, ovo su svojim izlaganjem i primerima demantovali pravnik Saša Gajin, kao i Nevena Ružić, šefica kabineta Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti Rodoljuba Šabića. Njih dvoje su redom navodili primere kako ACTA sporazum zadire u privatnu sferu – od toga da u njegovom donošenju nema nikakve demokratičnosti jer je pravljen tajno, bez učešća onih na koje se odnosi, do toga da radi zaštite nečijih interesa ograničava pravo na privatnost građana u većoj meri od neophodne. “ACTA je pogodno tle za organe javne vlasti da upadaju u zaštićenu sferu privatnosti pojedinca”, rekao je Gajin dodajući da “međunarodno pravo nikad nije bilo na tako ozbiljnom ispituu” jer odstupa od trenda potpunije zaštite prava.

Državni sekretar u Ministarstvu prosvete i nauke Radomir Mitrović ponovio je svoj stav

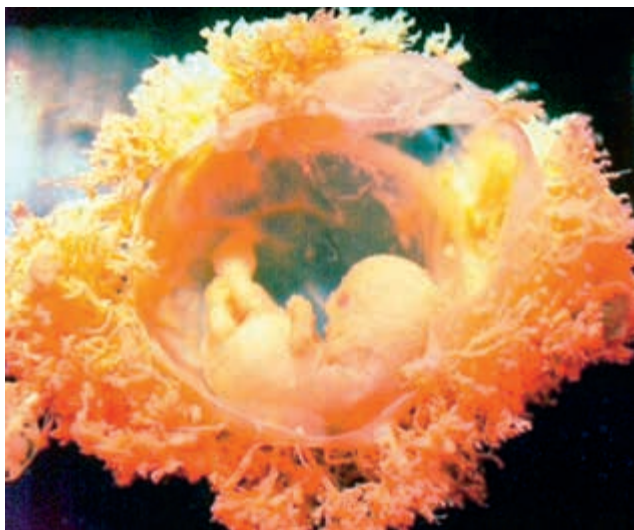
da pošto Srbija nije izmislila internet, ne može ni da koncipira pravila njegovog korišćenja. Iako nije detaljnije govorio o ovom sporazumu, Mitrović je rekao da će naša zemlja saslušati odluku Evropskog suda, kao i Evropskog parlamenta.

No, posebno je važna izjava Jasne Matić, državne sekretarke u Upravi za digitalnu agenciju, koja smatra da ACTA “neće proći” jer je, kako su se mnogi složili, pravljen u “analognom dobu” sa ambicijom da se primenjuje u našem, “digitalnom” dobu.

Konkretno, najveći problem (mada ne jedini) sa ACTA sporazumom jeste njegov član 27, koji se odnosi na internet provajdere. Oni bi mogli da dobiju zadatak da otkriju korisnike koju su navodno koristili svoje naloge za povredu intelektualne svojine ukoliko korisnik prava na intelektualnu svojinu u to posumnja. U ACTA se navodi da se ovakve odredbe primenjuju uz očuvanje fundamentalnih principa zaštite prava i sloboda građana, uključujući i slobodu govora i pravo na privatnost. Međutim, zbog toga se građani ne osećaju bezbedno. Još gore, kako je objasnio Vukašin Obradović, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, posao novinara može biti veoma ugrožen u situaciji kada postane tako jednostavno kontrolisati nečiju komunikaciju.

Posle prve javne priče o ACTA sporazumu postalo je jasno da će se tek voditi teška bitka, jer oni koji su za njega nadležni teško da će se složiti sa ostalima. Međutim, veoma dobra vest je što se o ACTA uopšte govori i što sada znamo adresu za sve ono što građane zabrinjava u vezi sa ovim dokumentom.

Marija Vidić

Bioetika

Moralno ubistvo

Dvoje bioetičara, bivših saradnika Oksfordskog univerziteta, razvili su argumentaciju prema kojoj je čedomorstvo dopustivo u svim slučajevima u kojima je dopustiv i abortus: dobrobit pravih ljudi ne sme biti ugrožena novim detetom koje zahteva energiju, novac i negu

ČINI SE DA argumenti protiv kontracepcije, seksualnih sloboda i prenatalne dijagnostike odavno nisu bili luđi ni bizarniji nego što je to slučaj poslednjih meseci u Sjedinjenim Američkim Državama, u jeku republikanskih izbora za predsedničkog kandidata. Za sada vodi izjava kandidata Rika Santoruma, koji smatra da američke države treba da imaju pravo na potpunu zabranu upotrebe svih kontraceptivnih sredstava, uključujući i analni seks. Time je potvrdio staru teoriju da kada govore o kontracepciji i pravu na život, protivnici abortusa nemaju problem samo sa činjenicom da žene imaju pravo na prekid već postojeće trudnoće, već i sa drugom činjenicom – da ljudi imaju pravo na seksualni život po svom ukusu.

Od konzervativaca, naročito tvrdokornih, ovakva argumentacija nije neočekivana. Međutim, ubedljivo najkontroverzniji argument na temu abortusa nije došao iz konzervativnih krugova, već sasvim neočekivano, iz redova takozvane akademske levice. Dvoje bioetičara sa Univerziteta u Melburnu, oboje bivši saradnici Oksforda, Alberto Đubilini i Frančeska Minerva, objavili su 27. februara u renomiranom stručnom časopisu "Journal of Medical Ethics" (izdanje "British Medical Journala", časopisa sa jednim od najvećih indeksa citiranosti među stručnim publikacijama iz oblasti medicine), članak pod nazivom

"Postporođajni abortus: Zašto bi beba trebalo da živi?"

Minerva i Đubilini razvijaju argumentaciju prema kojoj je *infanticid* dopustiv u svim slučajevima u kojima je dopustiv i abortus, odnosno prema kojoj je *infanticid* dopustiv ako je abortus dopustiv. Članak koji je odmah po objavljivanju široko doživljen kao moralna odbrana čedomorstva, tvrdi da ni fetus ni tek rođena beba nemaju moralni status osobe, pri čemu osobu definišu kao "individu koja je sposobna da svom postojanju pridaje vrednost takvu da oduzimanje postojanja predstavlja gubitak za nju". Jednostavnije rečeno, ni fetus ni novorođenče nisu svesni svog postojanja, pa ono za njih nema nikakvu vrednost. Samim tim, prestanak postojanja za njih ne predstavlja gubitak, odnosno, štetu: "Da bi štete uopšte bilo, neophodno je da postoji neko ko bi tu štetu mogao da oseti. Ako potencijalna osoba, kao što je fetus ili novorođenče, ne postane stvarna osoba, kao mi ili vi, onda nema ni stvarne ni potencijalne osobe koja može da bude oštećena, što znači da štete nema. Dakle, ako nas pitate da li bismo bili oštećeni da su roditelji odlučili da nas ubiju dok smo bili fetusi ili novorođenčad, naš odgovor je 'ne', jer bismo onda oštetili nekoga ko ne postoji."

POTENCIJALNA PRAVA: Međutim, Minerva i Đubilini razvijaju argumentaciju dalje, u

kontroverznom pravcu: sa druge strane, postojanje novorođenčeta ima nekakvu vrednost za druge koji imaju moralni status osoba. U većini slučajeva to je majka. Ako u određenim okolnostima postojanje fetusa ili novorođenčeta nanosi štetu majci (finansijsku, emotivnu, i sl.), kada je reč o fetusu, abortus je dopustiva opcija. "Interesi pravih osoba nadilaze interes jedva potencijalne osobe da postane prava. Ovo ne znači da interesi pravih ljudi uvek nadilaze prava budućih generacija. (...) Naš fokus je na pravu da se postane osoba, a ne na pravu da se živi nakon što je osoba već nastala. Drugim rečima, govorimo o jedinkama koje će možda postati osobe, a možda i neće, u zavisnosti od našeg izbora."

Minerva i Đubilini dalje kažu da interesi pravih ljudi (roditelja, porodice, društva) da ostvare sopstvenu dobrobit nadilaze pravo jedinke da razvije potencijal. Dobrobit pravih ljudi ne sme biti ugrožena novim detetom koje zahteva energiju, novac i negu koju porodica možda ne može da obezbedi. Njih dvoje dalje zaoštravaju argumentaciju tvrdnjom da ovakva situacija može da bude predupređena blagovremenim abortusom, ali da ima slučajeva u kojima ovo nije moguće. Oni tvrde da ni mogućnost davanja deteta na usvajanje ne obara njihovu argumentaciju, jer svest o postojanju deteta kog se odrekla može da nanosi bol

мајци: “У таквим случајевима, пошто не-особе немају морално право на живот, нема разлога да постпорођајни абортус буде забрањен”, закључују њих двоје.

VERBALNA MANIPULACIJA: Критике су, наизглед neočekivano, stigle upravo iz liberalnih, takozvanih *pro-choice* krugova. Komentator magazina “Slejt”, Vilijam Saletan, smatra da Minerva i Dubilini nisu u pravu jer samim činom porođaja prestaje da važi pretpostavka autonomije tela, koja je osnova svakog *pro-choice* argumenta. Drugim rečima, razlika između abortusa i čedomorstva je u tome što u slučaju abortusa žena koja je trudna donosi odluku koja se tiče njenog tela, nad kojim ima apsolutnu autonomiju. U slučaju infanticida, ovo jednostavno ne važi, kaže Saletan i dodaje da dvoje filozofa u svom radu mešaju pojmove moralnog i zakonskog statusa osobe. Doktor Trevor Stammers, šef katedre za medicinsku etiku na St Mary’s University College, osvrnuo se na upotrebu termina “postporođajni abортус”: “Taj izraz je verbalna manipulacija, a ne filozofija. Ako čedomorstvo nazovemo postporođajni abортус, onda je i abортус prenatalni infanticid.”

Ostatak kritičara uglavnom se osvrtao na

problematičnu tvrdnju da novorođenče nema svest o šteti, pa samim tim nema ni štete: to što neko nema svest o sopstvenim pravima, u ovom slučaju pravu na život, ne može da opravda uskraćivanje tog prava. Dvoje bioteičara bi se ovde mogli odbraniti tvrdnjom da novorođenče nema moralni status osobe, pa se na njega ne može primeniti odrednica “neko”, ali srž kritike odnosi se na to da, čak i ako nema vrednost osobe, novorođenče ipak ima nekakvu vrednost koja ga razlikuje od fetusa. Problem je u tome što je granica prilično maglovita, pa je dilema ista kao kod određivanja zakonske granice za abортус. Gde god da je povučena, određivanje je zapravo uvek arbitrarno, no, i Minerva i Dubilini u svom radu eksplicitno kažu da je abортус u ranom stadijumu trudnoće ipak najbolja opcija. Pošto ne kažu zašto to smatraju, očigledno je da podrazumevaju da se status fetusa, odnosno novorođenčeta, menja kroz stadijume razvoja.

Sudbina ovog članka specifična je jer se retko događa da neki akademski rad privuče reakciju široke javnosti. U ovom slučaju, stvar je otišla toliko daleko da je Frančeska Minerva dobijala pretnje smrću. Džulijan Savulesku, urednik časopisa “Journal of Medical Ethics”

i šef oksfordskog Centra za primenjenu etiku, izjavio je za britanski “Telegraf” da su oni koji šalju preteče poruke autorima ove studije “fanatici koji ugrožavaju suštinske vrednosti liberalnog društva”. On je dodao da argumenti u prilog infanticidu koje su izneli Minerva i Dubilini nisu novi, te da je jedina novina koju su njih dvoje uveli to što su te argumente primenili na majčinske, odnosno porodične interese. Savulesku je na svom blogu napisao da prihvata činjenicu da se mnogi neće složiti sa njihovim argumentima, ali da cilj ovog časopisa “nije da prezentuje istinu ili da promoviše određena moralna gledišta, već da predstavi dobro obrazložene argumente zasnovane na široko prihvaćenim pretpostavkama”. U izjavi za “Telegraf”, on je dodao da je ova navodna debata pravi primer “veštičje etike”, kada grupa ljudi tvrdi da zna ko je veštica i želi da je nađe i spali: “To je jedna od najopasnijih ljudskih tendencija, ona dovodi do linča i genocida. Neki će radije nego da se raspravljaju i angažuju, odlučiti da učutkuju ili, u krajnjoj liniji, ubijaju, na osnovu sopstvene moralne sigurnosti. To nije društvo u kom bi trebalo da živimo.”

Jovana Gligoriјеvić

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ
Књига знања

КАРДИОЛОГИЈА

Миодраг Остојић • Владимир Кањух • Бранко Белеслин

Катедра за специјалистичку наставу из кардиологије
Медицинског факултета Универзитета у Београду

Под покровитељством Одбора за кардиоваскуларну патологију
САНУ и у сарадњи са удружењем кардиолога Србије и Фонда
Србије за Ваше срце

Кардиологија је, вероватно, због структуре морбидитета и морталитета у нашој земљи, најчешће бирана ужа специјализација у Србији, што ставља уреднике и ауторе ове књиге у високо одговоран положај да континуирано обезбеђују адекватну и савремену стручну едукацију која као финални производ има уџбеник из кардиологије.

Садашње, четврто издање последипломског уџбеника *Кардиологија*, (2011. године), написано је захваљујући изванредном напору Интердисциплинарне катедре кардиологије Медицинског факултета у Београду и њених сарадника.

БЕОГРАД
Обилићев венац 5
тел. 011/2638-405

Косовска 45
тел. 011/3227-088
Палмотићева 1а
011/3224-706

Вукасовићева 50
тел. 011/3594-835
BELVILLE, Јурија Гагарина 14к
тел. 011/630-22-27

НОВИ САД
Сремска 7
тел. 021/662-4433
Матице српске 1
тел. 021/417-625

НИШ
Трг краља Александра 3
тел. 018/511-428

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
Владе Петковића 1
тел. 028/425-111

www.zavod.co.rs
e-mail: prodaja@zavod.co.rs

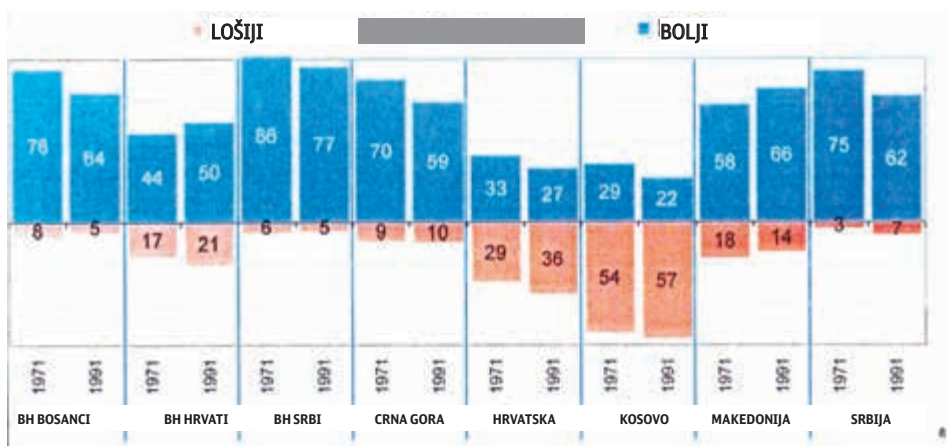
Znanje i osećanje

Kakav bi bio život da je SFRJ opstala sa istim političkim sistemom, i istim odnosima među republikama kao za vreme Titove vlasti?

GENERACIJA '71. JE bila jedna od poslednjih koje su odrasle i formirale se kao ličnosti u bivšoj Jugoslaviji a, sa druge strane, generacija '91 je prva koja je odrasla u samostalnim državama, nastalim raspadom SFRJ. Reč je, dakle, o dve generacije sa potpuno različitim socijalnim okruženjem, koje su, kako se kaže u istraživanju, ipak snažno povezane: "Raspad Jugoslavije i ratovi koji su usledili predstavljaju središnji događaj u životima obeju proučavanih grupa, pri čemu je starija generacija prošla kroz njih, a mlađa živi sa posledicama."

Kroz odgovore na politička, ekonomska, društvena i kulturološka pitanja, došlo se do dva osnovna zaključka: najpre, ne može se govoriti o međugeneracijskoj povezanosti i sličnosti razmišljanja vršnjaka u regionu. Rezultati istraživanja pokazuju mnogo veće podudaranje odgovora dveju različitih generacija u istoj zemlji, nego što se poklapaju odgovori istih generacija kroz region. Velike razlike u odgovorima vršnjaka sa različitih teritorija se, po autorima istraživanja, objašnjavaju "nasleđem prošlosti i nacionalnim kontekstom", koji su u mnogome uticali na formiranje individualnog mišljenja. Drugo, posmatrane zemlje se, barem prema dobijenim odgovorima, nikako ne mogu posmatrati kao jedinstven kulturni

Po vašem mišljenju, kakav bi bio život u našoj zemlji da je opstala SFRJ, sa istim političkim sistemom i istim odnosima među republikama (sadašnjim nezavisnim državama) kao u vreme Titove vlasti?

prostor, čak ni kao jezikom podeljena "Jugosfera" i "Albanska sfera", jer se veoma veliki značaj u obe generacije pridaje nacionalnoj i etničkoj pripadnosti. Najzad, u jednoj od zemalja regiona (Bosna i Hercegovina), razlike u odgovorima između bošnjačke, hrvatske i srpske etničke grupe su bile tolike, da su istraživači bili prinuđeni da i rezultate posmatraju odvojeno, za svaku etničku grupu – po generacijama i po entitetima.

Žal za prošlošću

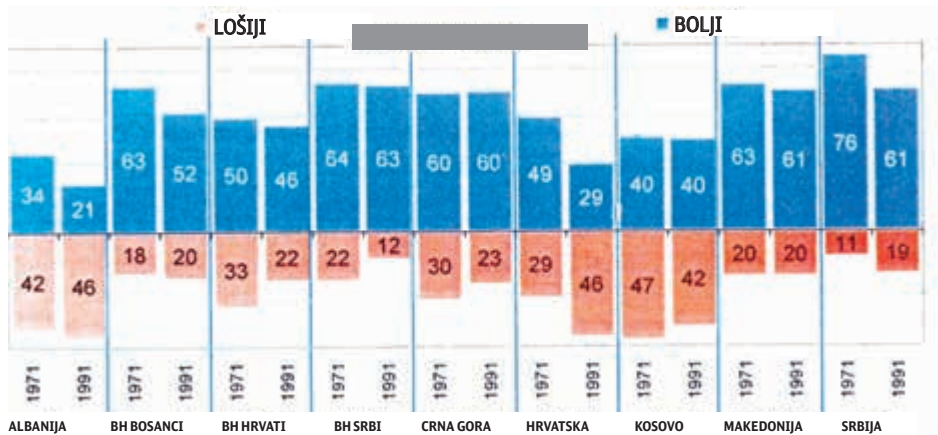
"Kakav bi bio život da je SFRJ opstala sa istim političkim sistemom, i istim odnosima među republikama kao za vreme Titove vlasti?", jedno je od pitanja na kome se prelamaju razmišljanja ispitanika o bivšoj zajedničkoj državi. Više od tri četvrtine mlađe i čak 86 odsto starije generacije bosanskih Srba smatra da bi se sada živelo bolje, da je SFRJ "pretekla"; ne zastaju mnogo ni Bošnjaci (76 odsto starije i 64

Generacije

Devetog marta u beogradskom Medija centru je na konferenciji za novinare predstavljeno istraživanje pod nazivom “20 godina posle 1991: Priča o dve generacije”. Predmet istraživanja koje je obavio Evropski fond za Balkan, u saradnji sa IPSOS – Strateškim marketingom, bili su stavovi i razmišljanja dve generacije građana zapadnog Balkana: rođenih 1971, i rođenih dve decenije kasnije, u godini početka raspada bivše Jugoslavije. U istraživanju je učestvovalo skoro dve i po hiljade građana iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova, Makedonije, Crne Gore i Srbije, a teme o kojima su ispitanici govorili su percepcija ratova i raspada SFRJ, prošlost, budućnost i trenutno stanje regiona, evropske integracije, poređenje svog sa životom svojih roditelja, te hipotetička pitanja o kvalitetu života da je, kojim slučajem, Jugoslavija preživela.

Zašto je istraživanje rađeno baš na ovim dve-ma generacijama? Broj dvadeset se višestruko ponavlja: dvadeset godina života deli dve generacije ispitanika, a tokom septembra i oktobra 2011, kada je ispitivanje vršeno, potonja generacija je napunila dvadeset godina, onoliko koliko je prošlo od početka ratova i raspada zemlje. No, nije reč o simbolici brojeva.

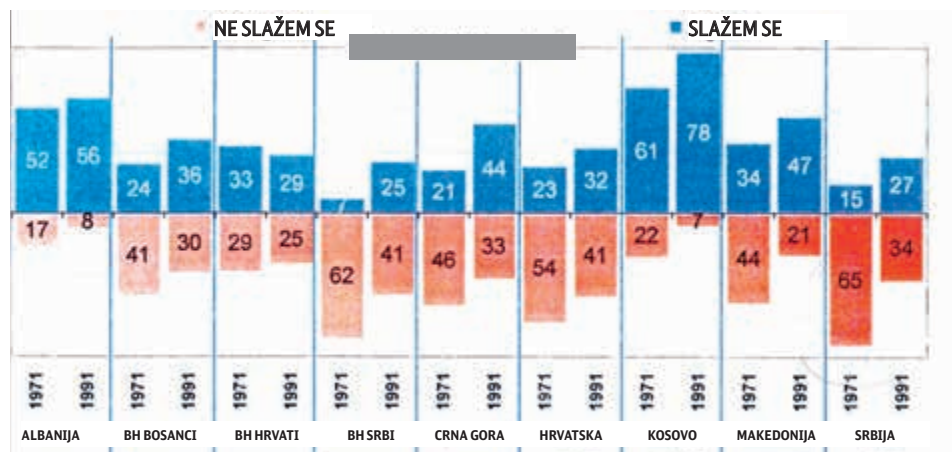

U poređenju sa vašim današnjim životom, kakav je, po vašem mišljenju, bio život vaših roditelja?

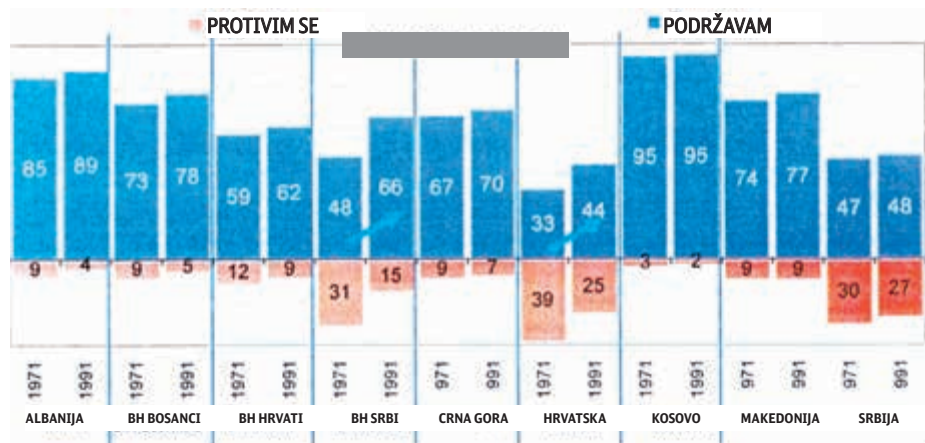
odsto mlađe generacije), kao ni građani Srbije (75 i 62 odsto). Sa druge strane, najveći procenat ispitanika koji smatraju da bi u nekoj današnjoj SFRJ živeli lošije su građani Kosova – preko polovine u obe generacije (tabela 1).

I poređenje kvaliteta sopstvenog života sa životima svojih roditelja, rečito govori u prilog zaključku istraživača – da generalno uzev, “većina ljudi u regionu još uvek žali za gubitkom zajedničke države”, što se povezuje sa razočaranjem

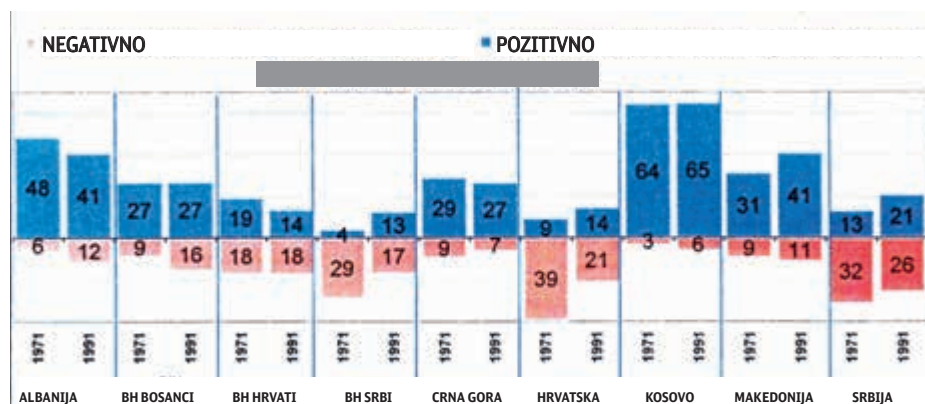
u sadašnje države. Osim obe generacije u Albaniji i Kosovu (skoro polovina ispitanika), i mlađe generacije u Hrvatskoj, u svim ostalim zemljama ispitanici misle da je život njihovih roditelja bio bolji u poređenju sa njihovim – taj stav je najviše izražen u generaciji ‘71 u Srbiji, čak 76 odsto (tabela 2). Dodatno, oblast u kojoj se ogleda taj bolji roditeljski život je mogućnost zaposlenja – izuzev starije kosovske generacije, svi ostali ispitanici sa ubedljivom natpolovičnom

Do kog stepena se slažete sa tvrdnjom: Za moju generaciju u mojoj zemlji tek dolaze bolji dani?

Da li podržavate ili se protivite članstvu vaše zemlje u EU?

Na koji bi način bi članstvo u EU uticalo na naš nacionalni identitet?

većinom smatraju da su njihovi roditelji imali bolje šanse za zaposlenje.

Kada je reč o odgovornosti za rat, za građane Albanije, Crne Gore, Makedonije i Srbije, i

sve tri etničke grupe u BiH, ona najviše leži na Međunarodnoj zajednici. U Hrvatskoj, pak, 51 odsto anketiranih smatra da su za rat krive političke vođe, a na Kosovu je 45 odsto ispitanika

odgovornost prebacilo na kolektiv – naciju, odnosno narod. Kod građana koji najviše krive političke vođe, najviše "glasova" od svih je dobio Slobodan Milošević (92 odsto ispitanih građana Kosova, 69 odsto Federacije BiH, 65 odsto Makedonije, 64 odsto Hrvatske, 54 odsto Albanije i 42 odsto građana Srbije smatraju Miloševića najvećim pojedinačnim krivcem; jedino u Republici Srpskoj je to Franjo Tuđman, sa 46 odsto odgovora).

Standard, budućnost, integracije i pesimizam

Uprkos podacima *CIA World Factbooka*, koji kažu da je 2011. procenat nezaposlenih na Kosovu bio iznad 45 odsto, a da skoro trećina ljudi živi ispod granice siromaštva, jedino su na Kosovu generacije '71 i '91 ocenile svoj životni standard kao "dobar": u svim ostalim zemljama oko polovina ispitanika svoj standard ocenjuje kao "prosečan". Slično, na pitanje "Da li se slažete sa tvrdnjom da za vašu generaciju u vašoj zemlji dolaze bolji dani?", najveći broj pozitivnih odgovora su dali stanovnici Kosova, za kojima slede građani Albanije. Najpesimiističnija je generacija '71 iz Srbije, koja se u 65 odsto odgovora ne slaže sa ovom tvrdnjom, a sledeće su po nepovoljnoj percepciji budućnosti takođe generacije '71. kod bosanskih Srba, i u Hrvatskoj. Štaviše, i u mlađim generacijama ove tri grupacije više je negativnih nego pozitivnih odgovora (tabela 3).

Osim bosanskih Hrvata, građana Kosova i Makedonije, generacija '71. kod ostalih etničkih grupa smatra da bi život, u manjoj ili većoj meri, bio bolji u SFRJ nego u EU; građani Hrvatske, pak, smatraju da ni EU ni SFRJ nije dobar izbor za njihovu zemlju. Mlađa generacija Srbije i Republike Srpske pretpostavlja život u SFRJ životu u EU, dok su, kao i u 20 godina starijoj generaciji, građani Kosova ubedljivo za EU opciju. Pomalo začuđujuće, ali, iako je Hrvatska jedina od posmatranih zemalja koja je primljena u EU, čak 39 odsto njene starije generacije se protivi članstvu svoje zemlje u EU. Skoro jednodušnu podršku članstvu svojih zemalja u EU daju ispitanici sa Kosova i Albanije, a ove dve grupacije u većini smatraju i da će učlanjenje u EU ojačati njihov nacionalni identitet. Sasvim suprotno mišljenje o tome imaju građani Hrvatske, Srbije i Republike Srpske – obe posmatrane generacije u ovim zemljama imaju utisak da će članstvo u EU ugroziti njihov nacionalni identitet (tabele 4 i 5).

Radmilo Marković

Tamo gde hodaju roboti

PREMINUO JE OTAC nekada slavnih beogradskih robota. U nedelju, 11. marta, u 81. godini, svet je napustio akademik Miomir Vukobratović (1931–2012), jedan od očeva svetske robotike i autor ideje o Tački nula momenta koja je odigrala važnu ulogu u razvoju humanoidnih mašina. Vukobratovićevi roboti su davno prohodali i razmireli se svetom. U njegovoj laboratoriji na Institutu “Mihajlo Pupin”, na Zvezdari u Beogradu, istraživanja se nastavljaju, mada je središte svetske robotike Zvezdarsku šumu davno napustilo. No, zahvaljujući Vukobratoviću, prvi koraci savremenih robota napravljeni su ovde.

Vukobratović je rođen je u Zrenjaninu 1931. godine. Bio je inženjer mašinstva, doktor tehničkih nauka Mašinskog fakulteta u Beogradu i Instituta za mašinstvo Akademije nauka SSSR. Tokom cele karijere je radio u Institutu “Mihailo Pupin”, koji je upravo on proslavio radovima na polju robotike. Počeo je kao saradnik, da bi postao rukovodilac, zatim viši naučni saradnik i naučni savetnik. Pored toga, radio je i kao profesor univerziteta na Katedri za proizvodno mašinstvo Mašinskog fakulteta u Beogradu i bio naučni savetnik Instituta tehničkih nauka SANU-a.

Kako su saopštili u Srpskoj akademiji nauka i umetnost nakon smrti Vukobratovića, on je u SANU-u obavljao funkciju rukovodioca projekta “Dinamika i upravljanje humanoidnim robotima visokih performansi” i predsednika Odbora za mašinstvo. Inače, uz teorijsku i primenjenu robotiku, Vukobratović se bavio i vazduhoplovnim tehnikom. No, u svetskoj literaturi će ostati zapamćen kao autor Tačke nula momenta i tvorac Beogradske škole robotike iz sedamdesetih godina kada je tadašnja Jugoslavija važila za jednog od svetskih lidera na tom polju.

U Srbiji je, inače, prve pokušaje pravljenja robota pokrenuo profesor Rajko Tomović 1963. godine, gradeći takozvanu beogradsku ruku, a intenzivnija istraživanja su na Institutu “Mihajlo Pupin” pokrenuta sa radovima dr Vukobratovića iz oblasti matematičkog modelovanja antropomorfnih aktivnih mehanizama. Početkom sedamdesetih počinje pravljenje aktivnog egzoskeleta, koji je služio kao pokretač za paraplegičare tako što je nadoknađivao 50 odsto sile potrebne za pokretanje tela. Kasnije su egzoskeleti snabdeveni i elektropneumatskim i elektromehaničkim motorima.

Najvažniji korak u razvoju takozvane Beogradske škole robotike bio je rad o takozvanoj Tački nula momenta, koji je objavljen još 1969. godine. To je teorijski model kretanja humanoidnog robota koji je razvio Vukobratović i na kome se i danas zasniva kretanje svih vrsta androida. Naime, kako je sam Vukobratović objašnjavao, kad robot hoda, na različite tačke njegovog stopala deluju različiti intenziteti sile reakcije podloge. Pri takvom kretanju nakupi se greška te robot mora da padne, a da bi pri kretanju održao ravnotežu, potrebno je da se njegov sistem tako reguliše da stalno izračunava sile i vrši popravke grešaka. To se zove povratna sprega na kojoj se bazira upravljanje robotom.

“Tačka nula momenta je detalj koji je promenio svet robotike”, rekao je sam Vukobratović u intervjuu za “Vreme” 2006. godine. “Kao i na stopalu čoveka, tako i kod robota postoji tačka gde je momenat svih sila nula. Čim vrednost momenta postane veća od nule, mi to regulišemo povratnom spregom i tako održavamo robota u ravnoteži. Kad smo mi počeli, ništa slično nije postojalo u svetu. Tada nijedan robot nije postojao. Prvo smo napravili čovekovu nogu sa tri stepena slobode. Prvi u svetu

napravili smo i ruku za paraplegičare koja je danas u Muzeju Ruske Federacije. Tom radu dat je veliki značaj, bez obzira na to što nije završen kako treba. Bili bismo radosni da danas jeste”, pričao je Vukobratović, dodajući da je zbog upotrebe skupih materijala već tada postojala sumnja da će Beograd “izdržati tu trku”.

Krajem sedamdesetih godina istraživanja na Institutu okreću se industrijskoj robotici – 1978. napravljen je u svetu prvi industrijski robot sa antropomorfnom konfiguracijom. U to vreme Vukobratović je bio važan gost na svakom međunarodnom skupu o robotici i važio je za jednog od pionira u ovoj industriji. Tokom osamdesetih, a posebno devedesetih, istraživanja robota u Beogradu gotovo da su zamrla, i nasuprot očekivanjima, čak ni u ovom veku nisu dobila veći zamah. Sam Vukobratović je više puta bio izložen sumnjama i napadima. No, na kraju puta kojim su krenuli roboti sa Zvezdare, Vukobratović će ostati pionir razvoja ove oblasti.

Tokom svoje bogate naučne karijere bio je član Akademije nauka SSSR, inostrani član od 27. decembra 1988. godine; Internacionalne akademije za inženjerstvo, redovni član od 1994. godine; Akademije nuklearnih nauka u Moskvi, redovni član od 1997. godine; Poljskog društva za teorijsku i primenjenu mehaniku, počasni inostrani član od 1986. godine; Institut inženjera elektrotehnike i elektronike, 1993. godine; Internacionalne komisije za inženjerstvo, redovni član od 1994. godine; Inženjerske akademije Jugoslavije, čiji je bio predsednik od 1999. godine. Dobitnik je Sedmojulske nagrade, 1976. godine, Oktobarske nagrade Beograda, 1979. godine, Nagrade AVNOJ-a, 1982. godine i ordena Sv. Save 1. reda.

Pored rada sa robotima, Vukobratović je ključni trag ostavio na ljudima. U svom saopštenju, Srpska akademija nauka i umetnosti posebno ističe da je akademik Miomir Vukobratović “svojim pionirskim radom i nesebičnim zalaganjem otvorio novo polje u razvoju mašinstva u našoj zemlji i uveo mnoge mlade naučnike i stručnjake na svetsku scenu pronalazanja i razvijanja robotike i mašinstva”.

M. Vidić
S. Bubnjević

“Postavlja se pitanje da li bi u Turskoj ikada bila emitovana neka ovakva, recimo srpska serija, i da li bi naišla na ovako miroljubiv, a ujedno i histeričan odgovor javnih ličnosti, i da li bi bila dovoliko prihvaćena od turskog naroda.”

ČEDOMIR ANTIĆ,
istoričar, komentariše uspeh
televizijske serije “Sulejman
Veličanstveni” kod srpskih
gledalaca (“Politika”)

Ana Nikolić,

pevačica, ponovo je spakovala kofere i posle odmora na Maldivima oduševljeno je prihvatila verenikov poklon put u Singapur, “jer on zna da je zavolela taj grad, još tokom prve posete”: “Nisam od žena koje padaju na skupocene poklone, ali me je ovim romantičnim gestom Dragan ponovo osvojio. Nisam formalista i ne volim praznike poput Dana zaljubljenih ili Dana žena jer smatram da uvek treba da se osećate voljeno pored pravog partnera. Uprkos tome što ga odlično poznajem i znam kada nešto planira, uspeo je da me iznenadi.”

Zbog čega joj je grad prirastao za srce: “Ovoga puta smo posetili tamošnji najnoviji muzej gde je bila postavka izložbe posvećene Titaniku, a vozila sam se na panorami sa koje se pruža fantastičan pogled na grad. To mi je nezaboravno iskustvo. Singapur me po modernim građevinama podseća na Njujork, a i klima je odlična. Trudila sam se da što više obiđem grad, a nisam odolela ni kupovini jer imaju velike tržne centre.” (“Press”)

Marko Karadžić,

funkcioner
LDP-a, prvi
političar koji
učestvuje
u rialitiju
“Survivor”,
na pitanje
da li je šef
stranke odo-
brio njegovo
učešće, kaže:
“Naravno da
sam se javio

kolegama i predsedniku stranke pre nego što sam otišao. Što se samog učešća tiče, pravo svakog od nas, članova Liberalno demokratske partije, jeste da pored angažmana u stranci živi život u skladu sa svojim afinitetima. U ‘Survivoru’ sam bio takmičar Marko Karadžić, a ne predstavnik političke stranke.”

Da li je put u Kostariku ispunio njegova očekivanja: “To je jedno od zanimljivijih iskustava koje sam imao u životu. Tamo sam veoma brzo shvatio da mnoge stvari koje nam pruža moderan život i nisu toliko bitne koliko su bitni ljudi koje volite. Uz to, meni je neverovatno otkriće bilo da priroda pruža sve što je čoveku potrebno da preživi i da uz to bude srećan.” (“Blic”)

Zorica Brunclik,

pevačica, gostujući u emisiji “Dobro veče, Srbijo”, izazvala je veliku pažnju pričom o svom “nestanku” sa RTS-a: “RTS je tada bio jedina televizija, a ja sam na njoj bila zabranjena i to traje već 12 godina. Nedavno me je pozvala prijateljica koja radi na ovoj televiziji i rekla: ‘Pozvace te u emisiju “Jedna pesma, jedna želja”, a postoji mogućnost i da se pojaviš u “Žikinoj šarenici”’. Nasmejala sam se i rekla da ću na RTS ući jedino na crvenom tepihu koji ću lično kupiti.” Ko je za to odgovoran: “Ja sam prošla golgotu, zabrane Vesne Zmijanac, koja je bila u vezi sa moćnim muškarcima koji su činili da nestanem. Davala je lične naloge, a mnogi su je želeli jer je bila privlačna žena, pa su činili da me nema. Tada je bila organizovana hajka protiv mene.”

Vesna Zmijanac,

pevačica, komentariše: “A ko sada čini da je nema? Nje nikada nije ni bilo! Nije ona meni toliko važna. To što ona kaže da sam imala moćne muškarce, to je tačno jer iza svakog moćnog muškarca stoji moćna žena. Samo ja ne znam kakve to veze ima s njom.” (“Alo”)

Zorica o kolegi Miroslavu Iliću: “Sa Miroslavom sam čak bila i prijatelj. On je mene zvao Julka, a ja njega Spale, jer je bio član SPS-a. Odjednom je počeo da me blati po medijima! Miroslav i danas može da drži koncerte jer mu je zet na političkoj funkciji, a meni preostaje samo još da ćerku Zlatu udam za nekog budućeg predsednika, pa ću da pevam tri dana u Areni.”

Miroslav Ilić,

pevač, zamoljen da prokomentariše koleginičine reči, kaže: “Niti sam gledao emisiju, niti me zanima šta Zorica se.e!” (“Press”)

Ljiljana Blagojević,

glumica, ovogodišnja dobitnica nagrade “Žanka Stokić”, na dodeli nagrade govori-la je o sve težem položaju svoje profesije: “Kako stajati na sceni i govoriti Sofokla, Euripida, Getea i kome govoriti te pre-lepe, uzvišene misli, kad se sistematski neguje površnost, senzacija, skandal i kada se čini da se umetnost svodi na nivo zabave i relaksacije jer, bože moj, narod to traži! Kako stajati na sceni i boriti se protiv meksičkih veleposed-nika, indijskih nevesta i turskih sultana?” Za “Kurir” je rekla: “Ono što nisu Turci uradili za onih petsto godi-na, to će uraditi ove serije.” (“Kurir”)

Mića Jovanović,

rektor i vlasnik Megatrend univerziteta, otkriva istinu o navodnom otkazu koji je popularna pevačica Nataša Bekvalac dobila u njegovom preduzeću: “Cela služba od osam članova je ugašena. U toku prošle godine služba nije loše poslovala, ali je poslovala ispod oče-kivanog. Svi oni, uključujući i Natašu Bekvalac, dobili su otkaz, a marketing je ponovo poveren Dejanu Randiću, koji je prethodnih deset godina sa svojom firmom vodio odlično poslove marketinga na našem univerzitetu. Što se tiče Nataše Bekvalac, ona nastavlja svoje uspešne studije na našem univerzitetu i krajem marta brani-će seminarski rad, o čemu će mediji biti obavešteni.” (“Alo”)

Olivera Jovićević,

voditeljka i autorka emisije “Upitnik” na RTS-u, jeste dokaz da “hakeri” nemaju pametnijeg posla: “Primila sam mnogo čestitki za Dan žena, pa su mi, pretpostavljam, hakovali profil i ničim izazvanim me udali, a da ni sama ne znam za koga. Moj status je i dalje ‘solo’, nažalost.” (“Večernje novosti”)

Nataša Bekvalac,

pevačica i studentkinja, otkriva svoju istinu o otkazu: “Nije bilo nikakvih otkaza niti sličnih stvari. Uz prijateljski i iskren dogovor sa profesorom, moje angažovanje u marketing timu Megatrenda stavili smo na pauzicu.” (“Press”)

Jelena Karleuša,

pevačica, napisala je romantizovanu priču o svom susretu sa Zoranom Đinđićem, u avionu:

“Nikad me nisu voleli. Ti neki pevači talibanskih imena, i talibanskog stajlinga. I taman kad se začulo BOARDING COMPLETED, u avion je ušao Zoran Đinđić. U savršenom odelu, savr-šeno zgodan i savršenog osmeha.

On je bio 1A a ja 1B. Samo mi. Naravno, od političara uvek očekujete da budu nadobudni, nakurčeni, da gledaju s visine.

Kad ono...

Ah, da... Moram da dodam da nikad gore nisam izgledala, ne znam šta mi bi da se obučem kao kombinacija bugarske pevaljke i beloruske novopečene (davno to beše, '96. '97... ne sećam se...).

I umesto da me pogleda sa kurtoaznim prezirom, jer sam ja u tom momentu bila PINKZAMGRANDFOLK bofi (beogradsko dete zalutalo na putu), čovek mi je pružio ruku, poželeo dobar dan i rekao: ‘Drago mi je što sam vas konačno upoznao.’

MENE?! Mislim se ja u sebi... WTF?!

Prvo što mi je tad palo na pamet da ga pitam, bilo je ‘lukavo’: A ŠTA STE VI U HOROSKOPU? Morate me razumeti, tek punoletna, napaljena klinka, mrtva umorna od pevanja negde nekom... Bolje i to nego da sam pitala: KOLIKO IMA SATI? Hahaha... to sam pitala u opušte-nom ćaskanju posle:-))

Naravno, odmah sam shvatila koliko sam NEEEEEdorasla sagovorniku... ali sam pametno izvadila žvaku iz usta. Da ne žvaćem.

Ali on se nije dao zbuniti. JA SAM LAV, A VI? (...)

Pišem ovo, povremeno bacajući pogled na mobilni... mama mi, valjda me toliko zna, šalje instrukcije o životu...

NEMOJ SLUČAJNO DA PIŠEŠ NEŠTO DANAS! NE POMINJI UBICE, NE POMINJI POLITIČA-RE, ONU KURVU, VIDIŠ KAKO MUDRO ČUTI... BUDI I TI KONAČNO JEDNOM PAMETNA! GLEDAJ, JECO, SVOJA POSLA. SINE, VIDIŠ DA GOVANA IMA MNOGO... PA PREMIJERA SU BEZ PROBLEMA UBILI, TI SI SMEŠNA... IMAŠ, SINE, DVOJE DECE, ČUTI I RADI SVOJ POSAO!!!

Neću, mama, više. Obećavam.

Samo još ovaj put.

U sećanje na velikog čoveka koji mi je poneo kofer i čvrsto stegnuo ruku...” (“Blic Puls”)

EUNET CLOUD PLATFORM

BEST HOSTING SOLUTIONS FOR PROFITABLE BUSINESS!

LOWER COSTS - PAY ONLY FOR USED RESOURCES!

WORLD WIDE DATA ACCESS!

MAXIMUM SECURITY IN PROFESSIONAL DATA CENTERS!

+ 381 11 330 56 05, info@cloud.rs, www.cloud.rs

► **lisicaizdral**

piše: *Ljubomir Živkov*

Primenjena umetnost

Večeras ću biti Sirano de Beržerak, veseo, dovrtljiv, harizmatičan, brzorek, samo što ću se držati proznog izraza i što ću biti lepši od njega

Danas ću da budem stidljiva, rekla je u to doba dvoipogodišnja Miriam Z. dok je sa majkom dolazila da nas poseti u Modern Languages College House gde sam u svojstvu doduše pekara, kamiondžije i glumca, a ne gostujućeg profesora slavistike, provodio poslednju deceniju XX veka; danas ću biti neodoljiva, kazala je Zorica Brunclik spremajući se da gostuje na televiziji; paziću da ne ponavljam “svakačast, svakačast” kad već imam mnogo bogatiji rečnik, preslišavala se voditeljka Alimpić-Bačić (prezime na navedena azbučnim redom); večeras ću biti nasmejan, žovijalan i pun životne radosti, odlučio je samoinicijativno, ne čekajući ovog puta odluku Otadžbinske uprave, Aleksandar Vučić dok se pripremao za susret sa živom, premda većito neispavanom legendom zvanom Amidža: sad kad više ne oplakujemo mili Karlovac, Viroviticu, Karlobag, pa ni Ogulin, sad kad kao naprednjaci više ne mislimo da je pripajanje tih gradova matici smisao našeg života, danas, kad više ni Kosovo nije svrha našeg postojanja (predsednik nas srpskih naprednjaka zar nije Srbima na Kosovu dao određene ruke da rade ono što je njima na srcu!), nema znači nikakve potrebe da mi oči budu pune suza, a oko usana da mi stalno titra neki zametak plača, manuli smo se korenitosti koja kao što joj samo ime kaže vodi sve dublje u humus, daleko mu lepa kuća, i okrenuli smo se napretku, boljitku svih naših građana koji su pregrmeli pohlepu ove vlasti; naravno da se plaćevne faze mog dijalektičkog razvoja ni sad ne odričem, ali hoćemo da se pre izbora u svačije sećanje urežemo kao ljudi žiznjeradostni i prijatni, pa i prodavci kirbi aparata i Jehovini svedoci sa osmehom oslove onog ko im odškrine vrata, taj domaćin ima, gle, onaj lančić koji još stoji zakačen i ne znaš hoće li ga skinuti, ili će uz izošljareni izgovor da se nalegne na vrata i da te ostavi u hodniku gde se baš u taj mah gasi i svetlo, taj lančić će za par meseci imati svaki birač, i ne bih da me se iza paravana seti kao osobe turobne i sve u svemu nazadne, kod Amidže je stalni karneval, vatromet takoreći duha, šale, muzike, plesa, mode, ne zna se šta je srcu milije, mi srpski naprednjaci nismo stranka krvne osvete, ah, koliko sam samo puta kao radikal imao da izgovorim ono “ubijali našu decu”, pa čak i u sadašnjem vremenu, “dok ubijaju našu decu”, kao kad u *Šovinističkoj fars* Tale, zaplićući srpskim jezikom, kaže Ejdušu koji igra Hrvata: “A što si me klao kad god si me stigao!?...”; ondašnja uloga bombardovanog rodoljuba i takoreći pesnika koga sve rane njegovog roda bole nalagala mi je određenu mimiku i dikciju, novo vreme traži vedrinu, i mi srpski naprednjaci ne smemo na tako jednostavnoj disciplini da se ugruvamo, ono predsedničko mučeništvo, onaj srećom neuspeli post do smrti, nije nam doneo ništa dobro, predsedniku sam zahvalan za njegov eksperiment in vivo, sam svoj Mengele, gde su granice ljudskih moguć-

nosti i sve to, ali smo sada barem svesni da birači vole ljude pune života, Obama je zapevao i možda sa ta tri takta osvojio još jedan mandat, zašto da se ja ne pokažem kao šahista, ne zanosim se da ću time Krkobabiću preoteti baš trećinu birača, ali znate ono: similis simili gaudet...

Ogledalo, ogledalce, čije je lice bez bora, čiji je glas umireni, zreliji i dublji nego što je bio u vreme rane mene, a?! I o onome što me je tištalo govoricu kao osoba koja zna da Bog sve vidi i da svakome daje po zasluži, otvoriću prema tome dušu pred ovom Alimpićkom i pred publikom, ali biću bez gorčine, biću Mendela u helankama, šta sam propatila propatila, sve ću ispričati uz osmeh koji sa svoje strane biće neodoljiv, anegdote imam neke spremne i testirane, nešto će mi valjda i pred kamerama pasti na pamet...

I stvarno, bila je gotova da svaki čas prsne u smeh, gimnazijalka na ekskurziji gde je ceo autobus uveliko rasmejan, voditeljka se takođe smejala, ali ne više negdašnjim rafalnim smehom koji je podsećao na đeram, na rodu i na još nešto čega ne mogu da se setim; gošću je, kako sama ona reče, sa državne televizije svojevremeno bila prognala estradna suparnica zloupotrebitiv bliskost sa lično rukovodiocem te ustanove, oterana ti ni levo ni desno nego pravac u carske dvore (kupljene za par hiljada rajhs maraka), carica ju fino primi, kojim dobrom čak kod nas, takva i takva stvar, moje ustavno i ljudsko pravo da radim ugroženo je, biste li priprijetili toj i toj, a mene snagom vašeg ličnog i bračnog autoriteta vratili tamo gde mi je mesto, kad će njojzi mat’ serbskoi demokratii i osoba približennaia k imperatoru: sada možeš sama da se boriš protiv socijalne nepravde čija si kako kažeš žrtva, osnivamo partiju koja će da se bori baš protiv eksploatacije čoveka po čoveku i protiv teranja čoveka po čoveku, tako se drugarica Zorica našla rame uz rame sa komunistima, da bi organizovano, u okviru Narodnog fronta, savladala svog ličnog dušmanina, kad smo kod dušmana, vučićevski nasmejana i dodatno ozarena dobrim utiskom koji je već ostavila, pozvala je Miloša Bojanića da se vine već jedared do suda i da na način svečan i zakonit dokaže svoju nevinost, čistotu i isitnoljubivost, zašto ovo pišem, pa zato što tvrdim da svaki inteligentan čovek može biti šarmantan ako to poželi i kad to sam odlučim.

Protiv te moje teze ustaje cela moja porodica, daj molim te, šarm imaš ili nemaš, šarm je urođen, a još češće je neurođen, ja onda kažem da je Slobodan Milošević imao šarma kad je u retkim trenucima to ushteo, uh, Sloba šarmer, šta sve neće čovek od tebe čuti, onda je i Tuđman bio šarmantan, a?! Tu ja ćutim, nisam rad da uvredim šefa susedne države, njegove birače, ili sina zvanog kao i Krleža Miroslav.

100 godina od smrti
Karla Maja

Ovog meseca navršava se sto godina od smrti Karla Maja, jednog od najpopularnijih pisaca u istoriji književnosti, na čijim pričama sa Divljeg zapada su odrastale generacije čitalaca na svim meridijanima. Njegova sabrana dela broje 120 tomova. Počeo je da piše u zatvoru, a radnje svojih priča i romana smeštao je u zemlje koje nikada nije video i o kojima nije znao ništa, a pored ostalih i u Makedoniju i na Kosovo. Kakvi su Albanci i Srbi u romanima Karla Maja *U balkanskim gudurama* i *Kroz zemlju Arbanasa*

O kaubojima, Indijancima,

Piše: Ivan Ivanji

Ne znam kako je danas, ali ja i moji drugovi u detinjstvu najviše smo se igrali kauboja i Indijanaca. Čitao sam dosta knjiga o Indijancima, a najviše sam voleo Karla Maja. Ko nije? On je jedan od pisaca sa najvećim tiražima i najopširnijim opusom u istoriji svetske književnosti. Njegove knjige su štampane u preko 200 miliona primeraka na više od 40 jezika. Takozvano "kritičko-istorijsko izdanje" njegovog stvaralaštva iz 1987. godine obuhvata 120 tomova.

Iako u pubertetu prosto nisam mogao da se zasitim njegovih priča o Indijancima, dugo nisam znao da se on bavio i delovima moje zemlje. Dva njegova romana nose naslove *U klancima Balkana* i *U zemlji Skipetara* (*In den Schluchten des Balkan* i *Durch das Land der Skipetaren*, u Jugoslaviji objavljeni pod naslovom *U balkanskim gudurama* i *Kroz zemlju Arbanasa*, izdanje Matice hrvatske 1965, prim. ur). Na

prvi pogled moglo bi da se pomisli da se radi o Albaniji, ali Maj pominje dovoljno geografskih podataka na osnovu kojih može tačno da se locira gde se njegovi junaci kreću: pomalo kroz Kosovo, a pretežno kroz Makedoniju.

Ogroman književni uspeh Karla Maja (rođen je 25. februara 1842. kao peto od četrnaestero dece, otac mu je bio siromašan tkač; umro je 30. marta 1912), na početku njegovog života nije se ni naslućivao. Izbačen je iz učiteljske škole jer je ukrao šest sveća. Ubrzo zatim je osuđen na šest nedelja zatvora zbog toga što je jednom drugu ukrao džepni sat. Počinje da živi kao skitnica, bavi se sitnim prevarama i krađama, na kraju ga osuđuju na četiri godine robije, koje je odslužio od 1870. do 1874. godine, znači, već kao tridesetogodišnjak. Tek u zatvoru počinje da piše, časopisi mu objavljuju pripovetke, ubrzo zatim i romane, koje je u početku nazivao putopisima, iako u vreme kada ih je pisao nije znao ništa o zemljama kojima se bavio, već se oslanjao na podatke iz jednog jedinog leksikona.

Njegov glavni junak u knjigama o Indijancima je Old Šeterhend, a u zemljama na istoku Kara Ben Nemzi. I jedan i drugi su Nemci, ljudi bez mane i straha, koji nađu ponekog prijatelja i pobeđuju sve neprijatelje sa neobičnom lakoćom. Kao dete, naravno, nisam primetio da je kod Karla Maja sve što je moralno i pobedonosno vezano za Nemce. Još manje sam shvatao neko čudno uzbuđenje – koje, međutim, danas lako prizivam sećajući se noćnih čitanja kada sam imao deset, dvanaest godina – koje sam osećao čitajući opise scena između Old Šeterhenda i Vinetua koji se ljube u usta ili prizore skalpiranja i mučenja. Mnogo kasnije sam shvatio da Karl Maj, verovatno podsvesno, bez ikakve namere, uspešno nadražuje makar i najmanje pubertetske i adolescentne porive homoseksualnosti i sadizma – mazohizma. Danas mislim da je u tome tajna njegovog književnog uspeha, jer baš u poslednjim delima, kada on uobražava da je veliki pisac i da treba da stvori nekoliko misaonih, poetskih dela, u romanima *Ardistan* i *Džinistan*! i *Mir na zemlji* toga više

nema, a njegova do tada tako verna publika ih ne prihvata; od njega su očekivali nešto drugo.

Na vrhuncu svoga uspeha Karl Maj će tvrditi da su Old Šeterhend i Kara Ben Nemzi "ratna imena", danas bismo rekli "pseudonimi", doktora Karla Maja iz Drezdena, i počinje da se poistovećuje sa svojim likovima. Na kraju čak otvoreno tvrdi da je lično doživeo avanture koje pripisuje svojim junacima. Da ga ne bi ponovo optuživali i da ne bi krivično odgovarao što se predstavlja kao "doktor", što nije bio, uspeo je nekako da ga pomalo opskurni *Universitas Germana-Americana* iz Čikaga proglasi počasnim doktorom.

RAZBOJNIČKI SKIPETARI: "Pogledajte te Albaneze, te Arnaute, Skipetare, Mirdite i sve te narodnosti i njihova pojedina plemena, među kojima svaki klan ima svoje sopstvene zakone, pravila i prava... Svako se selo nalazi u ratu sa komšijskim selom. Svako naselje mora sa drugima da reši neki problem krađe, razbojništva ili krvne osvete. To je jedan večiti rat, pa, razume se, na kraju pobeđuje najveći nasilnik, najgori zločinac!" Na drugom mestu: "Skipetari baš ništa ne valjaju!" Na trećem piše da u njihovoj zemlji neprekidno moraš da strahuješ da će te

PISAC POZIRA: Karl Maj kao Kara Ben Nemzi i Old Šeterhend

napasti razbojnici, i najzad: "To su najbezobrazniji i najopasniji zločinci, kakvi samo mogu da postoje na svetu, pravi Skipetari, hrabri do ludila, lukavi kao risovi, surovi i brutalni..."

To ne govori srpski nacionalista o Albancima, već tako u svojoj knjizi Karl Maj opisuje

pa na severozapad do Prizrena. Po piscu su svi ti predeli nastanjeni pretežno njegovim Skiptarima, znači, Albancima.

O Makedoniji i Makedoncima Karl Maj ne zna ništa, verovatno nije ni čuo za njih. U vremenu u kome živi i o kome piše svi ti predeli

su deo Turske, ili, bolje rečeno, Otomanske imperije, koja je čvrst i nezaobilazan politički, pa prema tome i geografski činilac.

Srbima i Albancima

VINETU NA FILMU: Gojko Mitić i Pjer Bris sa Leksom Berkerom kao Old Šeterhendom (gore levo)

Skipetare, kroz čiju se zemlju probija njegov heroj bez mane i straha Kara Ben Nemzi. Maj u drugim knjigama opisuje kako negativne, grozne Indijance tako i plemenite, hrabre Apače i njihovog poglavicu Vinetua. Pozitivnog "Skiptara", međutim, nije izmislio.

U jednom ironičnom članku za nemačku štampu svojevremeno sam preporučio njihovom vojnom rukovodstvu da vojnicima koje šalju u mirovne misije u Makedoniju i na Kosovo stave u ranac i knjige Karla Maja o Balkanu da bi znali kako da se ponašaju i da bi mogli da oponašaju svog "zemljaka" Kara Ben Nemzija.

Proverio sam na karti sva mesta kroz koja jaše Kara Ben Nemzi sa svojim vernim slugom Halefom. Nije komplikovano. Nalazimo Dojransko jezero, pominju se reke Strumica, Bregalnica, Kriva reka, Treska i Vardar. Današnje Skoplje ponekad se pominje kao *Skopia*, ponekad pod njegovim turskim nazivom *Üsküb*. Maj ne zna da je to isti grad, ali to u ovom kontekstu nije ni važno. U svakom slučaju pratimo njegov put iz Grčke preko istočne Makedonije,

Kada na tom terenu piše o "ortodoksnim katolicima" Maj mnogo greši, pokazuje veliku površnost. O pravoslavnoj crkvi ne zna baš ništa. Za njega kao poluobrazovanog Nemca hrišćanstvo se deli na katolicizam i protestantizam, pa čak i s tim povremeno ima probleme. Da je malo ozbiljnije listao svoju jedinu "stručnu" lektiru, svoju enciklopediju, naišao bi bar na pojam "grčko-ortodoksna" vera, kako se tada najčešće nazivalo celokupno pravoslavlje.

U dva svoja romana čija se radnja odvija na Balkanu, Karl Maj nekoliko puta pominje likove bugarske, ponekad i srpske narodnosti. Njihova su imena ponekad logična, "prava", ponekad izmišljena, nezamisliva.

Karl Maj čak zna da postoji i "zakon Leka Dukadinija", ne upuštajući se u neka dublja objašnjenja. Pored Srba i Bugara u njegovim knjigama postoje i Crnogorci, Rumuni i Vlasi, pojavljuje se čak i jedan Persijanac, za koga pravilno kaže da je šiit, iako ne objašnjava ni razlike između šiita i sunita, ni da su Turci, sa kojima, naravno, na tom terenu i u to vreme ▶

ima mnogo posla, suniti. Tu i tamo ubaci u divjaloge i pokoju tačno napisanu srpsku reč.

Mogu da zamislim kako sedi za stolom, prstom prevlači preko neke zemljopisne karte, lista leksikon, zastane da ponešto zabeleži šiljatim perom gotskom kaligrafijom – video sam mu rukopis – ali kako li je izmišljao sva ta imena, nemačka, indijanska, albanska, turska, srpska? Da li ga je iko savetovao, i ako jeste, ko? Ako već nije našao nikoga da mu objasni dijalekte Indijanaca, zar nije mogao više da sazna o Balkanu?

VINETU IZ LESKOVCA: Vinetu, “plemeniti divljak”, kako Karl Maj opisuje “svog brata i prijatelja”, čije “sočne usnice” tako rado ljubi, ostaje jedinstven lik rezervisan za podneblje Amerike, iako će kasnije svog prijatelja Old Šeterhenda pratiti čak i u Afriku.

Vežu između Vinetua i Srbije uspostaviće pola stoleća posle smrti pisca jedan Leskovčanin, Gojko Mitić. Taj student beogradskog DIF-a, koji je u početku bio uspešan kaskader, odigrao je ulogu Vinetua i drugih indijanskih poglavica u dvanaest filmova i postao u svoje vreme najpopularniji glumac u Nemačkoj Demokratskoj Republici. Na pozornicama pod vedrim nebom naš Gojko je jašući i pucajući između 1992. i

2006. godine glumio Vinetua preko hiljadu puta, a okušao se čak i kao dramaturg i pisac. Moj prijatelj, poznati nemački pesnik, pokojni Paul Vins, prilikom jedne posete Beogradu insistirao je da za svoju kćerku koja je bila u pubertetu fotografiše prozor stana u kome je Mitić stanovao kao student, a pošto nisam uspeo da ustanovim gde bi to moglo da bude, jer kod nas nije bio slavan, slikali smo nasumce neki prozor, ako se dobro sećam, u Dušanovoj ulici. Koliko je samo ime Vinetu u Nemačkoj bilo popularno i među ozbiljnim ljudima, dokazuje i podatak da je veliki dramski pisac Karl Cukmajer 1926. godine svoju kćerku krstio kao Mariju-Vinetu, iako je kod Karla Maja Vinetu muško ime.

SADO-MAZO BALKANCI: Kako god da je sa Indijancima, rekoh, među Skipetarima kod Maja nema pozitivaca, a Srbi su samo epizodne ličnosti.

Još u školi u Kraljevini Jugoslaviji mi je usađeno da je Makedonija civilizovana zemlja, mada sam o njoj učio kao o “Vardarskoj

banovini”, ali i da je Albanija nešto strašno, divlje i egzotično. Znači, ja sam i Skipetare Karla Maja zamišljao u neakvoj divljini. Da mi je neko rekao da je komšija u Zrenjaninu, kod koga sam tridesetih godina prošlog veka kupovao sladoled, takav jedan “Skipetar”, više bih se začudio nego da su mi ga predstavili kao Indijanca iz plemena Apača; shvatio bih to kao da se usred visokog kukuruza moje banatske ravnice pojavio lav ili leopard.

U knjigama Karla Maja o Balkanu ređa se avantura za avanturom, jaše se, jaše, jaše... Kara Ben Nemzi sve svoje nove poznanike uspešno ubeđuje da je hrišćanstvo bolje od islama, ali ima i opisa mučenja i bičevanja i to tako iscrpnih i slikovitih da se tu zapravo radi o izrazito sadističkim scenama koje bi valjalo zabraniti za

omladinu. Nemački pisac i esejista Arno Šmit osim u odnosu između Old Šeterhenda i Vinetua homoseksualne scene prepoznaje čak i u Majevim opisima prirode – na primer, u veoma čestom opisu klanaca između poluloptastih bregova u koje se uliva penušava reka. Rekao bih da Šmit u Majevim pričama o Skipetarima ređe prepoznaje homoseksualnost, nego kada piše o Indijancima.

Nisam se setio, nisam, zapravo, imao pojma da je Karl Maj

pišući o Balkanu mislio na Makedoniju, kada sam krajolik između Bitolja i planine Perister upoznao ne samo peške, nego puzeći baš kao divlji Indijanci ili Skipetari: To smo u školi za rezervne pešadijske oficire Jugoslovenske narodne armije, koju sam služio 1954. godine, nazivali “kretanje po terenu”. Da bi istorijske relacije bile kompletne, valja dodati i da je prilikom svoje posete Grčkoj car Neron pevao i u amfiteatru u Bitolju, a nekih 1800 i kusur godina kasnije je Kemal-paša, docniji obnovitelj Turske kao Kemal Atatürk, bio komandant one iste kasarne u kojoj sam i ja “služio”. Bilo je teško vreme. Morali smo da minobacače na leđima nosimo uzbrdo, jer su se za to zadužene mazge već bile umorile, pa smo i njih vukli. Ležeći u travi posmatrao sam tako velike skakavce da sam i nehotice mislio na zle godine po Misir opisane u knjigama Starog zaveta.

KO TO TAMO KOLJE: Hoću samo da kažem da tu zemlju poznajem. Ili mislim da sam je poznao. Neprijateljstvo između Srba, Makedonaca i Albanaca tada nisam primećivao. Da

li je moguće da ga nije ni bilo? Kad sam opet koju godinu kasnije kao mlad novinar pravio intervju sa ohridskim rezbarima, jedan albanski majstor me ispitivao o Mađarima. Imao je neke rođake u Subotici, nameravao je da ih poseti i da im ponese na dar i novaca, ali plašio se tog putovanja na sever, jer je čuo da su Mađari divljaci koji će čoveka začas da zakolju za dinar. Pokušao sam da mu objasnim da je to koješta, da sam iz tih krajeva, a da, baš naprotiv, kod nas Albanci važe, učtivo rekoh, kao “neukrotivi i vrele krvi”. On je bio zapanjen: “Zar mi? Pa mi smo najmiroljubiviji narod na svetu! Ne, ne, ja sam čuo da su svi Mađari krvožedni...” Tada sam prvi put shvatio – “divljaci” su oni koje nedovoljno poznajemo.

Kakvi li su Iračani? Iranci? A Avganci? Kurdi? Tamo nikako da se smiri. U životu sam upoznao samo jednog Avganca. Moja žena je baš na prvi dan katoličkog Božića 25. decembra 1992. godine u Beču pala sa hoklice i slomila ruku. Guška je već bila u rerni. Morao sam da je odvezem u bolnicu, operisali su joj slomljenu šaku. Kasno uveče sam mogao da je posetim i začudilo me da je dežurni lekar, iako je perfektno govorio nemački sa bečkim akcentom, izgledao nekako azijski. Nisam izdržao da ga ne pitam: “Oprostite, gospodine doktore, odakle ste vi?” On je na osnovu podataka, iz istorije bolesti, znao ko smo mi i pomalo patetično odgovorio: “Ja sam takođe iz jedne nesrećne zemlje kao i vi Srbi. Znae, ja sam iz Avganistana!” Ispričao je da mu je otac bio diplomata komunističkog avganistanskog režima, da je tada studirao i ostao u Beču, a bilo je logično da kao musliman po veri on dežura na veliki hrišćanski praznik.

Jedna od žrtava napada terorista na oblakodere u Njujorku, šef perača prozora sa malom kancelarijom na 110. spratu na koju je bio strašno ponosan, bio je Albanac, doduše niti iz Albanije niti sa Kosova, nego iz Ulcinja u Crnoj Gori. A katolička svetiteljka dvadesetog veka Majka Tereza takođe je bila Albanka, ali slučajno iz Makedonije. Sumnjam da su opatica i perač prozora mogli znati da je pisac sa najvećim tiražima na svetu, Karl Maj, njihov narod opisao kao divljačke Skipetare.

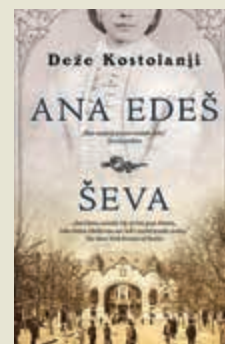
Hoće li se neka deca u Prištini ili Beogradu umesto kaubojia i Indijanaca igrati Srba i Šiptara, kao što su se deca u bivšoj Jugoslaviji igrala partizana i Nemaca? Valjda ipak neće! Ne znam zašto mislim da to ne bi bilo normalno. ◀

(Iz neobjavljene zbirke eseja
“Norma i normalno”)

Nezastarelo, neprocenjivo

Dva kratka romana Dežea Kostolanjija, rođenog Subotičanina i modernog klasika mađarske književnosti, dan-danas predstavljaju prvorazredan čitalački užitek

Pogled je ipak podigla toliko da je videla cipele gospođe Vizi, njene čarape, zidni sat koji je bio ugrađen u kutiju od ebanovine i jednoličnim kucanjem sejavao po trpezariji dosadnu, gospodsku tišinu.

AKO JE ZA Miroslava Krležu ono tmasto *panonsko blato*, kroz koje – kao geopoetički prikladnu metaforu jedne egzistencijalne situacije – njegovi junaci glavinjaju, najčešće trajno zaglavljani u njegovoj žitkosti do guše, svojevrtni opsesivni motiv, onda je za njegovog tek nešto starijeg savremenika Dežea Kostolanjija (rođen 1885. u Subotici-Szabadki, to jest u dubokoj, ušuškanoj unutrašnjosti tadašnje kraljevske Ugarske), taj motiv *panonska prašina*. Takoreći isto to, ali u suvljem agregatnom stanju... Ona, dakle, fina ali i potmulio uništavajuća tvar koja se ničim ne da isterati iz pora panonskog čoveka, bitno ga određujući i psihološki, kulturološki, emotivno. Nije to, dakako, nikakvo čudo za nekoga ko je prvi gutljaj vazduha udahnuo i progutao baš u Subotici, upivši tim udahom svu tu opojnu i tešku peskovitu prašinu...

Lako i prirodno svojim delom nadilazeći epitet “zavičajnog” ili “provincijskog” pisca, Kostolanji je odavno jedna of nezaobilaznih, kanonskih činjenica moderne mađarske književnosti, što je srećom blagovremeno prepoznato i u kulturnom prostoru srpsko(hrvatskog) jezika (čemu je činjenica njegove bačke zavičajnosti verovatno nešto pripomogla, ali je sama po sebi ipak irelevantna). To će reći da je Kostolanji ovde prevođen i izdavan u više navrata; sada smo, evo, dobili priliku da proverimo kako neka od ključnih mesta njegovog opusa funkcionišu u XXI veku...

Kratki romani *Ana Edeš* i *Ševa* kod nas su, kažem, od ranije poznati, no ovaj put se susrećemo s novim prevodima, objedinjenim unutar istih korica (prevela Marija Toth Ignjatović; Laguna, Beograd 2011). Radi se o romanima-novelama koje su uz ciklus ulančanih priča o Kornelu Večernjem (preveo Sava Babić, a objavio Dereta 1999, u jednom ružnjikavom, sirotinjskom izdanju; valjalo bi obnoviti) po svoj prilici i najznačajnija Kostolanjijeva dela.

Ana Edeš (izvorno publikovana 1926) metro-politanska je, peštanska priča o jednoj “neobjašnjivoj” tragediji i jednom “ničim izazvanom” zločinu iza koje(g) zapravo stoji ceo jedan *smak sveta*. Kako to? Ta, o čemu je Deže Kostolanji, diskretno melanholično-ironični pesnik dekadencije, ali ne toliko one “boemske” i umetničke koliko dekadencije krutog građanskog sveta, pisao ako ne o raspadanju sveta baziranog na “postfeudalnim” konvencijama i sadistički krutoj društvenoj hijerarhiji, koju industrijski kapitalizam nije toliko razdrmao koliko ju je učvrstio na nešto drugačijim osnovama? Nije čudo da je Tomas Man cenio njegovo pisanje, mada mi se subotičko-peštanski “novinski skribent” (razume se da je i on fasovao takve, a i gore kvalifikative...) idejno, pa i poetički čini bliži starijem Manu, Hajnrihu. Kako god, mađarska se sovjetska republika Bele Kuna – kao kakav panonski prirepak lenjinskog Oktobra – upravo neslavno rastočila, ponovo se polako uspostavlja nekakav “stari poredak” (*sounds familiar?*), mada je tu realno malo šta ostalo od onog jofefrotovskog “jučerašnjeg sveta”. Buržujski bračni par – isprazan, jalov i hladan – jedva nekako preživljevši vreme boljševika strategijom smanjivanja na nivo makovog zrna, polako se vraća “u formu”, a glavna mu je briga, kao i najvećem delu peštanskog gospodstva, kako naći idealnu sluškinju: onu koja stalno i neumorno radi, a za uzvrat ne traži takoreći ništa, zapravo jedva da i postoji izvan svoje služinske uloge; Kostolanji s majstorskim cinizmom dočarava umovanje novo-stare vlastele oko toga kako ta služinska klasa, pogotovo ženska, nekako i nije baš ljudska u punoj meri – nešto kao oni crni *pamukoberačite* na američkom jugu... Metež i šušur jednog prevratnog vremena, ljudsku bedu, kukavičluk i nesolidnost, sve to Kostolanji portretira s “krležijanskom” snagom i vehemencijom, mada sasvim drugačijim, bar naizgled “vedrijim” sredstvima i tonom, jer se radi o bitno drugačijem ljudskom i književnom senzibilitetu. Kako god, mlada sluškinja Ana Edeš pojavljuje se u kući Vizijevih kao svojevrstan anđeo sa neba, kao oteľotvorenje dugo traženog ideala: nećujno i nevidljivo, naizgled polumehanizovano biće koje čini sve i više od toga za svoje gazde, a zauzvrat

ne ište ništa, baš kao da i sama veruje u sopstvenu služinsku svrhu kao jedinu i predodređenu. Međutim, ono *odviše ljudsko* pojaviće se u vidu mladog, vetropirastog i neodgovornog gospodina Jančija, i dovešće surovo namagarčenu i poniženu Anu Edeš do posvemašnjeg rasapa, na koncu i do zločina koji će, gle, poslužiti možda tek tome da se kvaziklasne predrasude još jače učvrste... Ono što ovaj roman čini tako proketo savremenim nije samo (uslovna) restauracija kojoj smo savremenici, nego i fascinantna Kostolanjijeva pripovedačka moć, najbolje demonstrirana upravo na stranicama na kojima se, je li “ne događa ništa”, a zapravo sve ključa...

Romančić iliti novela *Ševa*, pre spadajući u “poetiku panonske prašine” – radnja se odigrava u poznom devetnaestom veku (u zlatno K. und K. doba, dakle) u provincijskom gradu koji zapravo nije drugo nego zakrabiljena Subotica – odmiče se od Ane Edeš suštinski manje nego što to površinski izgleda. Postariji bračni par sitnih gradskih uglednika, poluautsajdera sa samog spoljnog ruba “boljeg društva”, odavno bezuspešno pokušava da uda poružnu im kćer, zvanu Ševa, i zapravo mu se ceo život sveo na tiho životarenje u senci “roditeljskog neuspeha”, po meri epohe. Kada Ševa na neko vreme otputuje u posetu rođacima – uz poslednji proplamsaj roditeljske nade da će se tamo, na selu “možda nešto dogoditi” – na koncu nije Ševa ta koja doživljava ključnu (a tabuizovanu, *nedopustivu*) promenu, nego roditelji sami. U zanimljivoj inverziji “tradicionalnih uloga”, dominantnih i danas, zapravo su roditelji ti koji se *raspuštaju* u kćerinom odsustvu, počinju da žive intenzivnim “društvenim”, čak boemskim životom, iznova otkrivajući sva životna zadovoljstva koja su, u saglasju sa gotovo bigotnom kćeri usedelicom, odavno proglasili frivolnim budalaštinama... Delujući opet na strašno malom, skućenom prostoru građanskih egzistencija u zaturenoj varoši jednog mirnog, “aistorijskog” vremena, Kostolanji zapravo iznova puca na građanski moral i na suštinski neizmenjeni patrijarhat, i pogađa bez greške! *Ševa* je komad čistog čitalačkog užitka, trijumf “čehovljevske” potmule pripovedne snage; nezastarelo, nezaobilazno i neprocenjivo! ◀

Teofil Pančić

Suton nad Amerikom

***Wrecking Ball*, novi album Brusa Springstina, objavljen je petog marta. Nije to, kako već trube lokalni publicisti, nikakav saundtrek organizovane pobune, nego album rezignacije, album čije pesme, gotovo volterovski, nude spas u "obrađivanju vlastitog vrta" ili pak u individualnom ekscesu**

SLUŠAM ODNOSNO ČITAM obojicu već decenijama, ali nikad dosad me, bar mi se u ovom trenutku, dok pišem, tako čini, jedan ni po čemu nije podsjetio na drugog. A čudno je to, barem na prvi pogled. Zamalo da su vršnjaci; jedan je rođen 1947, a drugi 1949. godine. Zamalo vršnjaci, a stvarno zemljaci, u zavičajnom smislu: obojica su, naime, rođeni u saveznoj državi Nju Džerzi. Obojica umjetnici, obojica produktivni, obojica popularni, za mnoge sterilne elitiste čak i previše popularni. Ima već valjda i više od petnaest godina da čim stariji publikuje knjigu žurim da je pročitam, da čim mlađi objavi album žurim da ga čujem. Pisao sam o nekim od tih knjiga i o nekim od tih albuma (uglavnom, uostalom, baš na ovim stranicama). A opet mi se, eto, činilo da između njih dvojice i njihovih djela nema nikakvih sličnosti. Sve do neki dan, sve dok me prvo slušanje Springstinovog albuma *Wrecking Ball* nije nečim (atmosfera, gorčinom, nostalgичnom rezignacijom, možda čak i autoreferencijalnošću?) podsjetilo na Osterov roman *Sanset Park*.

NAPUŠTENI DOMOVI: Ta *Wrecking Ball* iz naslovne pjesme albuma jest, naravno, ona kugla kojom se ruše kuće. (*Sanset Park* je zapravo roman o napuštenim kućama.) Pisao je Springstin i ranije o napuštenim domovima, dovoljno je sjetiti se onog prelijepog stiha iz pjesme *Independence Day*, ono kad kaže da mnogi ljudi odlaze iz grada, napuštaju svoje prijatelje i svoje domove, i noćima tumaraju sasvim sami po prašnjavim drumovima, no napuštenost o kojoj govori *Wrecking Ball* je druga vrsta napuštenosti. Ima ona pučka mudrost po kojoj se dvaput umire: jednom kad se umre, a drugi put kad čovjeka zaborave. (Na tom tragu je ona blesava Žižekova analogija sa kojotom iz crtanog filma koji nakon što pređe rub provalije nastavlja da hoda; on je, naravno, čim pređe rub ponora *mrtav*, no drugi put umire tek kad toga postane svjestan, te zato pada. Slični se motivi znaju razrađivati i u filmovima o duhovima, pa i na nekim Svedenborgovim stranicama, ali to bi nas sada predaleko odvelo.) *Wrecking Ball* je

album o drugoj smrti. Poslušajmo, recimo, pjesmu *Death To My Hometown*, petu po redu na albumu. Ona, naravno, već i naslovom priziva pjesmu *My Hometown*, sa albuma *Born in the USA*. (Mogao bi se čitav esej napisati komparativno analizirajući albume *Born in the USA* i *Wrecking Ball*.) *My Hometown* bila je intimna mikroistorijska freska o gradu koji propada. Narrator u pjesmi (što se kaže, *lirski subjekt*) s navršениh trideset pet godina života, na danteovskoj polovini životnog puta, napušta, sa svojom ženom Kejt i malim sinom, rodni grad, ali prije nego ode, provoza sinčića kolima kroz grad, onako kako je otac nekoć vozio njega, da mu kaže da je to njegov grad. Ima u tom

epilogu neke utjehe. Nikakve utjehe nema u pjesmi *Death To My Hometown*. Nema u njoj ni intimističke lirike. To je tek naturalistička ilustracija uništenog grada, izgrizenog iznutra. Njen najdirljiviji dio je *adresa*, obraćanje, oslovljavanje, ono kad narrator (što se kaže, *lirski subjekt*) kaže: *So listen up, my Sonny boy*, a slušalac pomisli kako je adresat ili odrasli sinčić iz pjesme *My Hometown* ili čak sinčićev sin.

DEPRESIJA: Ako bismo poredili albume *Born in the USA* i *Wrecking Ball* ne treba da poredimo naslovne pjesme. Pjesma *Born in the USA* ogleda se u *We Take Care of Our Own*, ne samo jer su obje prve na (svom) albumu. Objе su također i melodijske himnične, te se na prvo površno slušanje nekima mogu učiniti kao skoro utilitarno-jeftino patriotske. Postoji cijela istorija nesporazuma oko pjesme *Born in the USA*, a nije nemoguće da nešto slično čeka i *We Take Care of Our Own*. Pjeva Springstin: *Wherever this flag is flown/ We take care of our own*, no teško je ne primijetiti ironiju. Varirajući izreku o dobrim namjerama i paklu, u jednom stihu ove pjesme Boss kaže da je put dobrih namjera postao suh kao kost. Druga pjesma na albumu zove se *Easy*

Money i s početka može da podsjeti na *Atlantic City* (drugu po redu pjesmu na albumu *Nebraska*). U obje muškarac zove žen(ск)u da se sredi, pa da krenu da maznu neke pare. Ipak, *Atlantic City* je pjesma o kockanju, a *Easy Money* pjesma o pljački. Loša su vremena, ne postoji luksuz prepuštanja slučaju i lutriji. Umjesto žetona za rulet, tu su meci iz pištolja *Smith & Wesson .38*. Doći do *lakh* para nečim teškim ko olovo, o tome tu pjeva Brus Springstin. Već iduća pjesma, međutim, govori o heroju radničke klase. Pjesma *Shackled and Drawn* je oda oznojenoj košulji. Kaže Springstin: *Sloboda – to je prljava košulja, sine/ Sunce na mom licu i lopata 'sred prašine* (*Freedom, son, is a*

dirty shirt/ The sun on my face and my shovel in the dirt). Pa malo kasnije nastavlja: *Kockar baca kocke, proleter plaća račune* (*Gambling man rolls the dice, working man pays the bills*). I jedan i drugi, međutim, u Springstinovom svijetu mogu biti pozitivci. Ako ništa drugo, a ono barem nisu – bankari. Oni su, naime, negativci; i u *Shackled and Drawn*, i u *Jack Of All Trades*, pjesmi što je jedan od dva-tri vrhunca ovog albuma. Pjesma isprva može podsjetiti na *I'm Your Man* Leonarda Koena; u obje pjesme muški *lirski subjekt* za svoju voljenu će učiniti sve. Ipak, kod Koena je to više romantično hvastanje, kod Springstina sve to zvuči realnije. Uostalom, i stvari koje on kaže da će učiniti su *praktičnije*: kosidba travnjaka, čišćenje lišća, popravka krova. *Bićemo dobro, sve će biti u redu*, tako nekako refrenski ponavlja Springstin, no ton podsjeća na kraj pjesme *Thunder Road* sa zvaničnog *live* albuma, ton, zapravo, sugerise da ni onaj koji pjeva ne vjeruje u ono što kaže. Motiv debelih bankara veže ovu pjesmu za *Shackled and Drawn*, a motiv pištolja (*If I had me a gun/ I'd find the bastards and shoot 'em on sight*) za *Easy Money*. Pjesma *This Depression* već se i preko naslova može

tumačiti (u najmanju ruku) dvosmisleno. Depresija može biti lična melanhlija, a može biti i dijagnoza iz ekonomskog registra što se tiče cijelog društva. Skoro plakatski transparentno u ovoj pjesmi se iznose neki od lajtmotiva cijelog albuma: tuga, beznade, uzaludnost. Naslovna pjesma, *Wrecking Ball*, u melodijskoj liniji ima nečeg što vuče na *You Can Take It Back* Pink Floyda sa albuma *Division Bell*. Nakon nje ide *You've Got It*, po mnogo čemu tipična springstinovska pjesma, no opet lišena ispraznog manirizma, zagrijana plamenom samosvrhovitosti. Prije kraja izvrće se, uz ostale, i *Land of Hope and Dreams* te *American Land*. One se savršeno uklapaju u cijeli niz Springstinovih pjesama s rječju *land*, sa *zemljom*, u naslovu: *The Promised Land*, *This Hard Land*, *This Land is Your Land*. Pjesma *American Land* je posljednja na albumu i svojom himničnošću efektno zatvara krug otvoren sa *We Take Care of Our Own*. Kad u njoj pomene *dijamante na trotoaru* (*diamonds in the sidewalk*), ovaj se slušalac sjeti narodne priče o tamnom vilajetu. Ne veže se fraza *tamni vilajet* uobičajeno za Ameriku; upravo suprotno, Amerika bi trebala biti kontrast svakom tamnom vilajetu. A opet, baš to je ono što Springstin radi na ovom albumu – prikazuje Ameriku kao tamni vilajet, kao zemlju nad koju se spustio suton i mrak je neizbježan. Sliku tog sumraka nude pjesme sa ovog albuma. Kao kod Oštera u *Sanset Parku*, ljubav je zvjezdana svjetlost, jedina svjetlost u sumraku, ali je i ta svjetlost ili odlazeći trag Sunca koje zalazi ili pak tek sjećanje na daleke zvijezde što su se još davno ugasi- le, no njihova energija još putuje do prvih očiju.

VERNOST: Od zemlje koja je bila načinjena od tvari od koje su snovi tkani, nastala je zemlja u kojoj su komarci veliki kao avioni. Springstin je pjesnik te *metamorfoze*. Dok kugle za rušenje širom Amerike (i ne samo Amerike) ostavljaju za sobom tek brda izlomljenog kamena i prljavštine, Springstinova slika savremene Amerike čini se vjerodostojnom. U takvoj Americi, u takvom svijetu, nema previše šansi za iskupljenje. Ostaje tek mogućnost da se bude vjeran samom

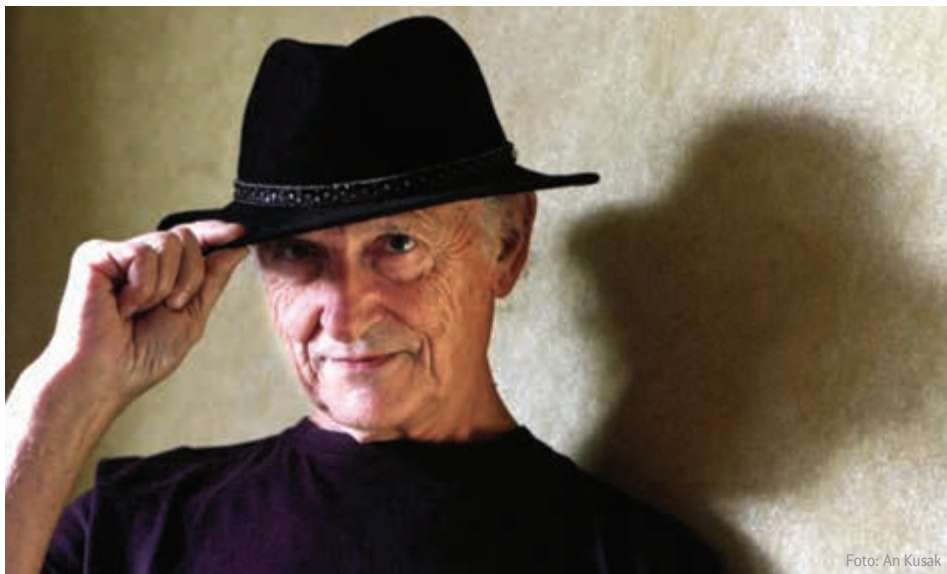
sebi, kao Brus Springstin. Jer vjernost je jedna od Bossovih *opsesivnih tema*. Ona se potencira i u pjesmama sa ovog albuma. "Čovjek je prvo vjeran, pa tek onda otkriva kome." – kaže Stan-ko Cerović. Springstin je vjeran samom sebi, ali ne samo samom sebi. Ima taj običaj u Bosni, i ne samo u Bosni, da se na porodicu i na najbli-že prijatelje referira samo (prisvojnim) pridje-vom – *moji*. Brus Springstin *svojima* smatra svu svoju publiku. I ako se slogan *We take care of our own* može čitati bez ironije, to je najsmisle- nije u autopoetičkom ključu. Springstin i njegov bend uvijek se (*po*) *brinu za svoje*. I to spada u vjernost, a dio te vjernosti je i album *Wrecking Ball*. U pjesmi *You've Got It* čija poruka se po- nešto *rimuje* sa *Walk On* U2-a, Springstin pjeva: *No one ever found it/ Ain't no school ever taught it/ No one ever made it/ Ain't no one ever bought it/ (...) Ain't no one can break it/ There ain't no one can steal it/ Ain't no one can fake it/ You just know it when you feel it*. To o čemu Springstin tu pjeva, *to nešto*, što se ne pronalazi, ne ku- puje i ne prodaje, ne lomi, ne falsifikuje i ne krade, što je bezimeno i stvarnije od stvar- nosti, on *to* ima. *To nešto* se osjeti i na *Wrec- king Ball* albumu, već i iz njegove forme, ona- ko starinski *albumske*, forme koja čini da se među susjednim pjesmama osjete neke *ta- janstvene veze*, ali ponajviše iz pjesa- ma samih, iz stihova i muzike, iz glasa onog koji te pjesme pjeva. Tom glasu se *vjeruje*. Kafka je ne- koč u svom dnevni- ku zapisao kako je dobra knjiga ona koja liči na sjeki- ru za zamrznuto more u nama. Ab- dulah Sidran je cijeli svoj pjesnički svijet bazirao na metafori *kuće koja se ruši*. Do- bre pjesme, ako ove dvije metafore spo- jimo, pa *fuziju* pro- čitamo u Springsti- novom ključu, su po- put kugle što će (sim- bolički) napokon sruši- ti kuću koja se još odav- no iznutra ionako ruši. Od pjesme se i ne može tražiti više.

Muharem Bazdulj

In memoriam: Žan Anri Gaston Žiro "Mebijus" (1938–2012)

Mebijus je mrtav, živeo Mebijus

Za ovog šamana stripskog medija bio bi eufemizam reći da je bio jedan od najvećih crtača našeg doba, pošto njegova autorska ličnost predstavlja istinski šok dvadesetog i početka dvadeset prvog veka, započet čudesnom eksplozijom 1977. koja traje do danas i nimalo se ne stišava fizičkom smrću njenog autora

NEKE TAMO DAVNE 1986. napisao sam da je beogradski samostalni izdavač Branko Gavrić održao lekciju našim lenjim izdavačkim kućama objavljivanjem *Crnog Inkala*, prvog Mebijusovog albuma iz serije *Doživljaji Džona Difula* po scenariju Alehandra Žodorovskog. Gavrićeva tadašnja izdavačka hrabrost zadirala je u samu srž problema domaće izdavačke politike stripa. Strip scenom tog vremena već punu deceniju vladao je paradoks. Pojava autorskog talasa "Treće generacije" (kojoj je pripadao i sam Gavrić kao strip autor i ilustrator) bila je duboko u znaku Mebijusa, kultnog autora, ikone novog senzibiliteta u izražavanju stripom. Dovoljno je samo pomenuti niz autorskih imena čiji se rad već tada nije mogao zamisliti bez Mebijusovog uticaja: Zoran Janjetov, Mirko Ilić, pokojni Emir Mešić, Branko Gavrić, Dejan Nenadov i mnogi drugi koji će tek doći kod kojih je Mebijusov uticaj bio nekad posredniji, ali takođe ugrađen u same temelje pristupa stripu. Međutim, prisustvo Mebijusovih stripova u toj deceniji bilo

je u našem izdavaštvu ravno nuli. Kao izraz izdavačkog parcijalnog slepila, mnogo klasičniji vestern serijal *Bluberi*, koji je crtao drugi deo Žiroove podvojene autorske ličnosti, bio je nemilice objavljivao, a zatim preštampan do besvesti sve do današnjih dana. Pre Gavrićevog izdanja, kod nas je u periodici objavljeno svega nekoliko Mebijusovih tabli. Tadašnja snažna i buntovna omladinska štampa pokušala je delimično da ublaži očiglednu ćutnju glavnih medijskih tokova objavljujući Mebijusove ilustracije i prizore iz stripova. Da ovaj paradoks neće do kraja iščileti ni sledećih četvrt veka pokazuje činjenica da do danas nisu objavljeni najvažniji Mebijusovi radovi s početka njegovog epohalnog poduhvata transformacije medija stripa: *Arzak*, *Hermetična garaža*, *Dugo sutra*, *Da li je čovek dobar* i drugi, a upravo ovi radovi su od Mebijusa načinili mitsku figuru.

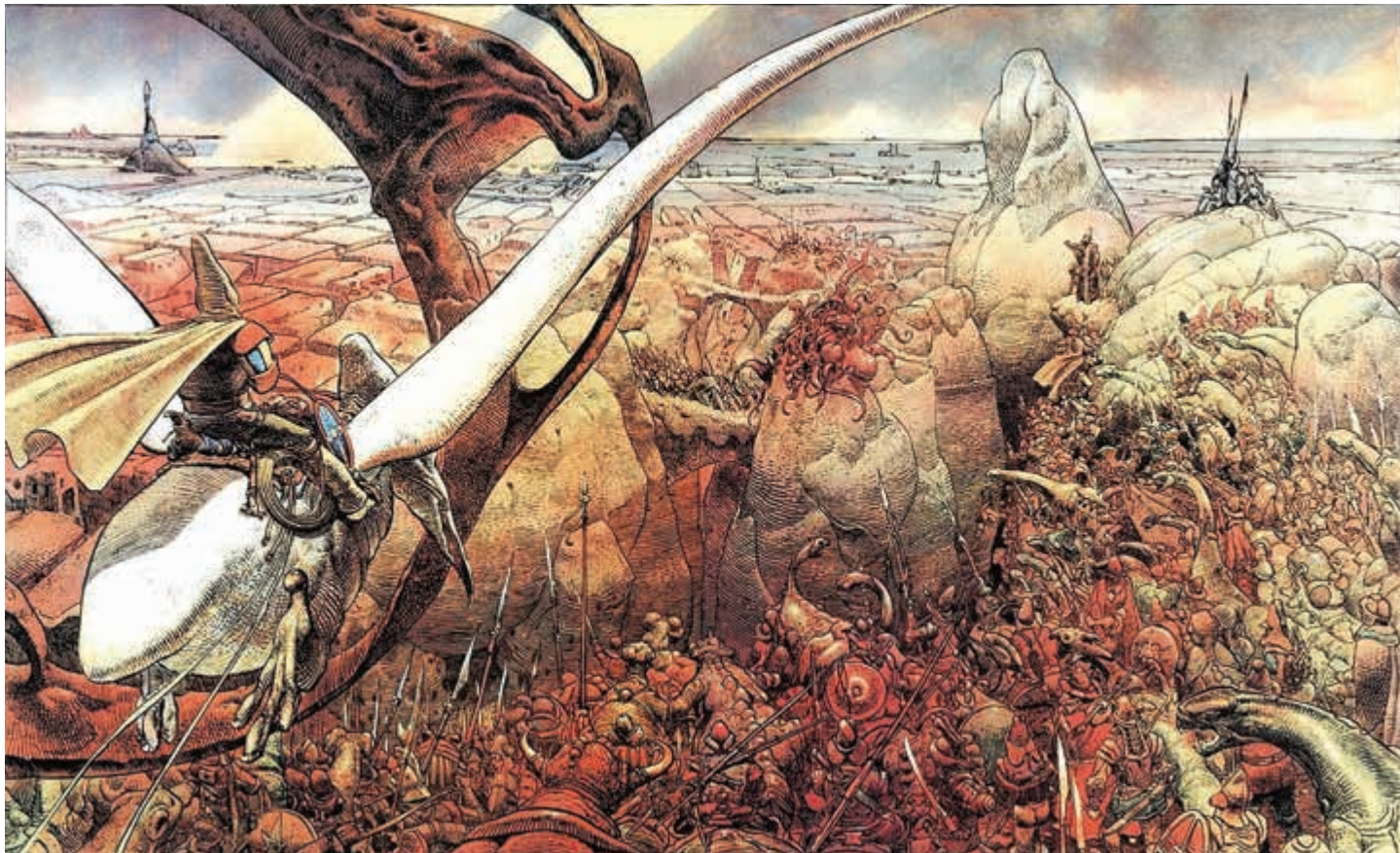
Vrhunsko majstorstvo u tretiranju prostornih odnosa; zrelost u odabiranju neverovatnih a funkcionalnih rakursa; dalja ekspozicija

dekirikovskih urbanih praznina; posebnost u tretiranju figure; rađanje različitih priča u potpuno različitim stilovima; karakteristične, ciljane oscilacije u crtežu čak i unutar jedne narativne celine (koje su isprva posmatrači doživljavali kao stilski neobjašnjivo neusaglašene varijacije); nelogično a potpuno bezbolno urastanje indijanske ikonografije u naučnu fantastiku, mekoća oblika kombinovana s geometrijom; tragovi iskustava nadrealizma i psihodelije... I, kao konačan rezultat – impresivna poetološka "hladnoća" kakvu smo u književnosti mogli da srećemo kod Nabokova, a u filmskom mediju kod Stenlija Kjubrika.

KOLONIJE PODSVESTI: Za ovog šamana stripskog medija bio bi eufemizam reći da je bio jedan od najvećih crtača našeg doba, pošto njegova autorska ličnost predstavlja istinski šok dvadesetog i početka dvadeset prvog veka, započet čudesnom eksplozijom 1977. koja traje do danas i nimalo se ne stišava fizičkom smrću njenog autora. Šta se desilo te 1977. godine? Naizgled uzgredan, suludo otkaćen kratki strip bez reči *Arzak* (pisan na različite načine u originalu, ali se uvek izgovara isto) uplovio je u naše svesti, da tu zauvek ostane. *Hermetična garaža*, koja je usledila (1976–1979), potvrdila je Mebijusovu moć "automatskog crtanja", poznatog još od nadrealista, stvorivši, kako je Aleksandar Manić jednom napisao, "apsurdnu, poetsku i genijalnu priču" o Fatalnom Majoru i njegovim paranoidnim "istraživanjima" po kolonijalnim i neokolonijalnim sferama naše podsvesti, istraživanjima koja se meditativno praćakaju između komedije, persiflaže i drame. Ovo delo genijalne improvizacije je ponudilo radikalno osećaj istinske slobode i neopisivog tragalačkog hedonizma u izražavanju medijem stripa. Postupak "rašivanja" i ponovnog "ušivanja" pri-povesti bio je više nego emancipatorski, pokazao je da su granice stripskog medija otvorene za sve genijalne emigrante.

Iako nije bio usamljen u medijskom prevratu u načinu mišljenja u isprva francuskom, pa evropskom i odmah potom svetskom stripu, Mebijus se od svih njih izdvojio kao figura koja je crtačkom genijalnošću nadrasla ostale senzibilitetski srodne autore. Globalna istorija stripa jednostavno nije mogla da ostane ista, kao što, recimo, to nije moglo da se desi nakon pojave *Malog Nema u Zemlji snova* Vinzora Mek Keja na samom početku dvadesetog veka.

NARACIJA I MEDITACIJA: Nil Gejmen, pisac *Sendmena*, jedan od najvećih strip scenarista ikada, napisao je, klanjajući se Mebijusovom

IMAGINARNI SVETOVI: Kadar iz stripa Arzak

crtachkom geniju, da Mebijus nije veliki pripovedač. E, tu je žestoko pogrešio suzivši definiciju pripovedanja, pogotovo što se tiče Mebijusovih ranih revolucionarnih radova. To bi bilo kao reći za Pitera Griniveja da je loš pripovedač u svojim filmovima. Nenarativni pripovedači odavno stoje ravnopravno s najvećim pripovedačima pisane reči.

Među domaćim sjajnim nenarativnim strip-skim pripovedačima ističe se Zoran Janjetov s njegovom genijalnim delom *Bernard Panasonik* i deo opusa Aleksandra Zografa iz perioda pre objavljivanja u "Vremenu". Za Zografa je još do pre deset godina bila jeres izreći da je veliki pripovedač kad sam to trubio ljudima u uši, a danas je reč o mejnstrim činjenici našeg kulturnog života. Vremena se (uvek) menjaju, makar u nekom pogledu u srećnijim pravcima.

Neki naivni i zalutali polaznik kroz bespuća razumevanja naratologije mogao bi da upita, a gde je tu uopšte pripovedanje? He, he, ono se skriva ispod bizarnih situacija i likova, a izbija iz majstorski vođene vizuelne naracije i sjajnog stila. Ako odsečemo ekscentrične "pikove" dobićemo sjajno pripovedačko umeće, slično kao kod naizgled samo bizarnih Linčovih filmova i TV serije *Tvin Piks*. Opčinjavajuća karakterizacija, večita napetost

između ozbiljnosti i ironije i čvorna mesta gde šala prerasta u meditaciju su neverovatan dar koji smo s njima dobili.

MEBIJUSOVA EKSPLOZIJA: Devetomesečni boravak u Meksiku 1955. godine i inicijacija pustinjom stvorili su naprslinu na kori Mabijusove duše, naprslinu iz koje je izgleda rođen njegov vizuelni svet prepun snoviđenja. Od tada za njega ne postoji razlika između, s jedne strane, indijanske sirotinje, sveta zaronjenog u prašinu, ispečenog suncem i naučne fantastike, s druge. Bilo je samo pitanje vremena kada i kako će se ova dva sveta ispreplesti. Čitava njegova potonja karijera je omaž ovom fascinantnom hibridu čime je Mebijus trajno obeležio stripski i filmski medij. Ridli Skot za Mebijusov uticaj na filmsku imaginaciju kaže: naći ćete ga svuda i ne možete se osloboditi njegove uticajnosti. Filmovi *Osmi putnik*, *Blade Runner*, *Tron*, *Ambis*, *Peti element*, pa i Lukasovi *Zvezdani ratovi*, nastali su duboko pod uticajem (ili direktnim učešćem) Mebijusa, njegovog neobičnog osećaja za dizajn, neponovljivo prepoznatljivog načina na koji on dočarava *nerealno*. Nerealno je kod njega širi pojam od fantastičnog. Raspitajte se uostalom o tome kod Filipa K. Dika.

U pustoši i jednoobraznosti stripa sedamdesetih godina pojava drugačijeg stripa

izgledala je zaista kao "Sibirska eksplozija". U međuvremenu, "Sibirska eksplozija" prerasla je u jaču metaforu nastanka – Big Bang. Efekti Mebijusove eksplozije koja još traje utkani su u sve pore današnjeg strip stvaralaštva. Novi način stripovnog izražavanja ne samo da je izborio svoje legitimno pravo nego je osavremenio čitav pejzaž kulture stripa: ukus čitalaca, izdavačke koncepcije i, što je užasno važno, mesto ovog medija u prevrednovanoj hijerarhiji kulturnih vrednosti.

Preostaje mi samo ono što od osamdesetih godina naovamo tvrdim – zastrašujuće mnoštvo svetski relevantnih autora, uključujući domaće, izašlo je iz Mebijusovog šinjela. Sve je kod Mebijusa otklonjeno u odnosu na svoje konvencionalno, uobičajeno značenje. U tom smislu, on je bogoliki parodist žanrovskih konvencija (ne samo naučne fantastike), parodist ustrojstva psihologije likova, parodist anatomije figura i, ako je to moguće – a kod genija jeste – parodist perspektive i shvaćanja prostora.

Mebijusov rani revolucionarni opus otelotvorenje je ironije u stripu, poigravanje boga s medijem, poklanjanje reinkarniranog života mediju stripa, a čitaocima opčinjavajućih darova.

Zoran Đukanović

Umesto nekrologa: Branko Miljuš (1936–2012)

Poverenje u svet

Dvadeset devetog februara u Beogradu je preminuo naš poznati slikar i grafičar Branko Miljuš. Umesto nekrologa, objavljujemo tekst iz većeg rada za monografiju posvećenu njegovom delu

Piše: Branko Kukić

U VREME KADA se na likovnoj sceni pojavio Branko Miljuš bilo je više tendencija prema figurativnom u slikarstvu, koje su bile refleksi nekih strujanja nasleđa između dva rata, pre svega kao odraz otpora socrealizmu, ali i kao paralela novim kretanjima u savremenom svetskom slikarstvu. Te pojave su označavane kao fantastika, nadrealizam ili lirski nadrealizam, kao novi simbolizam, Mediala, nova figuracija, nova predmetnost ili novi oblik. Sve ove pojave imale su specifične karakteristike i samosvojnost koje i danas isijavaju iz zamračena moderne umetnosti i uspona beznačajnosti.

Miodrag B. Protić 1964. kaže za Miljuša da on “izgrađuje ličnu mitologiju plastičkih simbola”, predosećajući buduću Miljuševu osnovnu slikarsku vokaciju. Protić je pokušao da Miljuša svrsta u “ključ” nove, tada aktualne filozofske teorije, koji su već bili uveli “pojam značenja” kao osnovni problem filozofije, pa tako i tumačenja umetnosti, što se može sažeti u definiciji Suzanne Langer: “Značenje je izraz koji zavisi od poretkta, a umetnost izražavanja vrlo suptilnih ideja jeste umetnost uočavanja vrlo suptilnih formi, veoma delikatnih modela u prirodi, mišljenju i osećanju” (*Filozofija u novom ključu*). Mislim da je Miljuš predmetnost i simbolizam predmeta shvatio u drugom smislu – on se kretao od jungovske predstave o predmetima kao arhetipovima do hajdegerovskog postvarenja sveta, čime se približavao najviše Leonidu Šejki i njegovoj ideji o množenju predmeta.

U eseju “Vidovi savremene figuracije” Aleksa Čelebonović govori o uticaju na savremene slikarske tendencije iz neposredne prošlosti, misleći na nadrealizam, ekspresionizam, dadaizam i pop-art. “Savremena figuracija kao da teži ponovnom povratku čoveka na zemlju, u ljudsko društvo, uz potrebu rezimiranja njegovih stavova u odnosu na događaje koji su od šireg značaja nego njegovo lično i prolazno iskustvo.” Čelebonović pod ovim misli na pokret “nove figuracije” (izraz Mišela Ragona), koji se može svesti na

Foto: Željko Jovanović

tvrdnju da ovi slikari predmet shvataju utilitarno, kao deo upotrebne vrednosti jednog potrošačkog društva, dakle predmet u njegovoj primenljivosti, kao predmet primenjen pa odbačen, predmet kao izum tehnološkog sveta.

POREDAK STVARI: Slikar je suočen sa vremenom i društvom čiji je deo. Kao akter svih promena svoje epohe, on prihvata te promene ili ih odbacuje. Ali ne odbacuje ih u smislu nekog anahronog čangrizala ili paranoičnog pobunjenika protiv svega što je novo, nego ih kritički posmatra i prelama kroz vizir i prizmu svoga etosa, onog iskonskog u biću koje uspostavlja meru i ravnotežu, koje produžava nit saglasja između onoga što je njegov koren, osnova i temelj, i onoga što je u stalnoj promeni, u večnom vrtlogu novog, otkrivačkog i nestalnog. Te dve suprotnosti su podloga opstanka: čovek ne može bez svoga iskonskog bića, koje izražava arhetipovima i simbolima, ali je istovremeno njegova

egzistencija besmislena bez promena, kako njegova samog tako i sveta oko njega. U čoveku se, dakle, stalno buni njegovo nesvesno protiv njegovog svesnog, i obrnuto. U različitim vremenskim periodima i u samoj ličnosti dešava se da jedno nadvlada drugo. Pobuna arhetipskog u Miljuševom slikarstvu govori nam da je moderni svet stalno pod prismotrom *budnih* kako njegova ekspanzija ne bi prešla u anarhiju, koja će svet odvesti u entropiju. Umetnici kao što je Miljuš su čuvari zaokupljeni smislom, oni nas podsećaju na “zaboravljene sadržaje” bića. Oni ponekad mogu izgledati anahrono, ali je iskustvo pokazalo da to nije anahronost koja okamenjuje, nego isceljuje svet od preterane sklonosti prema ubrzanju koje vodi u rasprskavanje suštine, odnosno celine individualnosti. Uloga ovih slikara nije da u slikarstvo donesu revolucionarno novo; njihova uloga je da novom omoguće izvesnost na njegovom putu i garanciju da to novo neće preći u puku novotariju. Ovi slikari su *nepomirljivi* u održavanju večnog kretanja, ali su protiv svake stihije. U tom smislu Miljuš simbole ne koristi da bi pokazao čovekovu uznemirenost, njegov strah od praznine i ništavila, njegove more i utvare, njegovu raspolućenost i suprotnosti. Miljuševi simboli su odrazi zaokupljenosti smislom i višim poretkom stvari. Zbog toga njegov svet nije fantastičan, nego stvaran, u nekom smislu i egzaktan, ako se pod ovim podrazumeva nepromenljivost osnovnih načela egzistencije izraženih pomoću arhetipova i simbola. Sličnost između fantastike i Miljuševog simbolizma je utoliko što je i u prvom i u drugom slučaju

Biografija

Branko Miljuš je rođen 22. marta 1936. u Dragotinji (Bosanska Krajina). Završio je slikarski odsek na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu 1958. u klasi profesora Nedeljka Gvozdenovića i postdiplomske studije grafike kod profesora Boška Karanovića 1961. Specijalizovao je grafiku u Parizu 1962/63. u ateljeu Džonija Frindlandera. Prvi put samostalno izlagao u Galeriji Grafički kolektiv u Beogradu 1959, a od tada je održao 40 samostalnih i više stotina kolektivnih izložbi u zemlji i inostranstvu. Na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu bio je asistent, docent i vanredni profesor na odsecima za slikarstvo i grafiku. Od 1980. bio je redovni profesor na predmetu zidno slikarstvo. Dobitnik je velikog broja prestižnih domaćih i međunarodnih nagrada za svoje stvaralaštvo. Preminuo je u Beogradu 29. februara ove godine.

reč o vaskrsavanju dubinskog i iskonskog u čoveku, s tom razlikom što nam fantastika otkriva “novu” realnost, da bi se “mašta udaljila od sećanja” kako bi svet dobio nove oblike i osobine.

Ono čime se Miljuš približava suštini sveta ne ogleda se u prikazivanju i dodiru sa pojavnim manifestacijama sveta – svet se neprestano menja, prelazi u bezbroj različitih stanja, on je u suštini još jedan kaos, nešto što još nije izdiferencirano i nije dobilo svoje konačne oblike i osobine.

Ali svet poseduje svoje pra-stanje, svoje ishodište u kome su sačuvani osnovni oblici i svojstva. Ko te oblike i svojstva drži u svojoj moći kao Veliki Plan, mi ne znamo: to je tajna Tvorčeva, ili nekog demijurga, dobrog ili zlog – ni to ne znamo. Oko tih stožera sve se obavlja ili se iz njih rasipa, svejedno. Ali stožeri postoje, kao neke kosti sveta. Šejka je to nazvao Veliki Oblik (*Morfa*). Manifestovanje ili isijavanje te Morfe jeste suština Miljuševih slikarskih ideja.

Ali ono što je važno jeste Miljuševa težnja da taj Veliki Oblik neprekidno ispunjava, da ga plodi. Čime? Sadržajem koji je podložan promenama. Taj sadržaj je neophodan da bi oblik imao smisla. Ali njemu smisao nije potreban budući da već poseduje pra-smisao, nego mu je potreban da bi *postojanje, život i svet* imali smisla. Zato su ova dva aspekta Miljuševog slikarstva – oblik i sadržaj – u ravnoteži, koju ni jednog trenutka niti narušava težnja ka čistoj formi (što je bolest savremenog slikarstva) niti puki sadržaj, odnosno priča koja nema uporište u početlu (što je epidemija u savremenom slikarstvu). Slike *Zaboravljeni sadržaj puža* (1960) i *Pad Ikara* (1961) nedvosmisleno ukazuju na tu suštinsku osobinu

Miljuševog slikarstva. Miljušev svet simbola niti govori o otuđenom niti o sakralnom svetu u pravom smislu reči. Miljušev svet je kretanje, večna promena, večno vraćanje, impuls života.

OKO SVEVIDEĆE: Kao osnovnu Morfu za slike *Zaboravljeni sadržaj puža* i *Pad Ikara* Miljuš je uzeo kućicu *puža*, koja u suštini predstavlja zaokret *spirale*. Objašnjenjem ovog slikarevog opredeljenja doći ćemo do odgonetke suštine ovog slikarstva.

SVET SIMBOLA: *Zaboravljeni sadržaj puža* (1960) i *Pad Ikara* (1961)

Upotreba puža-spirale na ovim slikama asocira na naše duhovne uspone i padove – u životu smo podložni uzdizanju i krizama, naš život je veliko gibanje pretvoreno u borbu. “Koliko puta čovek živi i umire između svojih dveju večnosti” – podseća nas pesnik Jelts – između večnosti postanja i večnosti posle smrti, između večnosti Nečega i večnosti Ničega! Ove dve Miljuševе slike – uporedo gledane – mogle bi asociirati na dva suprotna stanja čovekove egzistencije. Zato one zajedno predstavljaju celinu.

Puž na slici *Zaboravljeni sadržaj puža* svojim otvorom – pravcem kretanja spirale – okrenut je prema horizontu-svetu. Iznad tog otvora se prostiru voda i nebo; on je usmeren prema materici sveta koja je usredsređena na život kao takav, ali i na život kao mogućnost dostizanja višeg sveta. Ovo kretanje je započeto iz središta puža kao središta početnog kretanja spirale. Miljuš je taj centar predstavio kao oči, kao “oko svevideće”, kao mogućnost sagledavanja puta, kao svesni pogled nagore. Iz stanja samosvesti uspostavljena je duhovna amplituda – otvorenost za Svet. U odajama puževe unutrašnjosti, u njegovoj spirali, smeštena su naga ljudska

tela kao ovaploćenje rađanja. Pored scene rađanja nalazi se ponor (obojen tamnom bojom) sa glavama koje izviruju (ili tonu), kao prostor suprotan životu, kao negativna egzistencija. Ti mrtvi, ti mučenici (kako ih naziva hrišćanstvo), kao i oni rođeni, u ovom kovitlacu promena simbol su rađanja i umiranja, oni predstavljaju Večno Vraćanje. U sledećoj odaji puževog spiralnog prolaza (ili lavirinta) nalaze se klice života koje predstavljaju neminovnost

tog života koja je jača od smrti, jer te klice, ti zametci, teže izlazu prema onoj vodi, prema prostoru života. Puž na ovoj slici je duboko ukorenjen u zemlju, kao nekakav fosil, ali fosil koji će oživeti i pustiti ove klice – iz smrti će se probuditi život, u duhu velikih tradicija. Ova zemlja, ova materija je živa, ona je odraz suštine sa kojom su nerazdvojno povezane “plodne forme” (što je i naziv jedne Miljuševе slike) koje se kreću prema izlazu, ali koje su se već ovaplotile u Majci Zemlji, u podzemlju; one su već bremenite, nabubri-

le su u pužu, koji je, konačno i seksualnost: vagina, pokret, muško-žensko, lepljiva vlažnost.

MILJUŠEVO MORE: Na slici *Pad Ikara* takođe je predstavljen puž, ali ovde je on okrenut otvorom nadole, spirala se kreće u suprotnom pravcu. Ovim je simbolično prikazan pad. U središtu puža na ovoj slici nalazi se crni krug. To je ovde tama sveta, dok je na prethodnoj slici bila svetlost sveta. Ovde je to smrt, odraz nečega što se završilo, što je porinuto na kraj. Ali u duhu Miljuševog dvostrukog shvatanja značenja simbola, ova tama može biti i novi početak u mističnom shvatanju sveta (na primer, *Ungrund* u misticizmu Jakoba Bemea). Dakle, ovo Miljuševе *crno* pre će biti pra-stanje koje nagoveštava da će jedan pad, jedna smrt biti iskupljena, da će se kaos jednog pada preobratiti u kosmos jednog uskrsnuća; alhemičarski rečeno, ono je “prvi stadijum Velikog Dela”. Unutrašnjost puža i na ovoj slici je podeljena pregradama. Na obe slike pregrade predstavljaju pojednostavljene deonice putanje lavirinta. Na prvoj slici one su, simbolično rečeno, *putokaz* ka centru lavirinta za one koji znaju Put, a na drugoj one su prepreke da se dođe do

centra za one koji nisu spremni da prevale taj Put koji zahteva Znanje, to jest za one koji još nisu *spoznali*. To na slici potvrđuje i položaj čoveka koji pada. Jer "lavirint je kosmos za onoga koji zna put, a kaos za onoga ko ga izgubi". Crvena boja koja preovlađuje u unutrašnjosti puža na *Padu Ikaru* predstavlja uznemirenost onoga koji pada, njegov strah, ali i našu uznemirenost dok taj pad preživljavamo. Ali ovo crvenilo je i boja koja simbolizuje Sunce kome se ovaj koji pada nesmotreno ili iz radoznalosti približio, ne uvažavajući upozorenje i iskustvo Onog Koji Zna. Dakle, reč je o Ikaru, Dedalovom sinu, koji je, vođen svojeglavošću, pao u *more* – na ovoj slici predstavljeno jednoličnom bojom – koja je ovde odraz bespuća, lutanja, opasnosti i neizvesnosti. U širem smislu, ovo Miljuševo more takođe predstavlja unutrašnji Ikarov sukob, neku vrstu neuroze, ali i pad u nesvesno. Ali – opet u Miljuševom duhu dvostrukog shvatanja simbola – ovo nepregledno užasavajuće prostranstvo jeste i "more života"

i "stremljenje ka duhu". To svedoči *trougao* na donjoj površini slike, koji vrhom prema gore simbolizuje novi početak, budući da trougao inače simbolizuje matericu, odnosno permanentni susret suprotnosti, čija je posledica – plodnost. Zbog toga Ikarov pad na ovoj slici treba shvatiti kao izazov postojanja, kao "sukob u ljudskoj duši", kao veliku Ikarovu borbu "između oduhovljenja i izopačenosti".

Ali ova slika je i povest o umetniku-stvarocu koji padajući u krize, u nemir i neurozu – otkriva i stvara novo. "Najobdareniji umetnički stvaraoci često su iznutra razdirani smenjivanjem uzleta i klonuća." Umetnik iz haosa svoga duha porađa kosmos savršenstva. Ikar je tipični primer odvijanja tri revolucije jedne egzistencije

Ako je puž sa *Zaboravljenog sadržaja puža* okrenut prema svetlu koji vidimo i doživljavamo kao iskustvo, prema izvesnosti i realnosti rađanja novog, onda je puž sa *Pada Ikaru* okrenut prema nepoznatom, prema tajni iz koje bi tek

nešto moglo da nastane. Vidljivo (oči) iz centra puža sa prve slike analogno je nevidljivom (crnom) sa druge. *Svetlost* sa prve slike i *tama* sa druge čine Gornje i Donje. Zajedno oni predstavljaju ritam egzistiranja, sklad svetlog i tamnog (koji je i postulat samog slikarstva), života i smrti, večnu promenu, smenu i ukrštanje elemenata. Kada bismo spojili (slepili) puža sa prve slike sa pužem sa druge – šta bismo dobili? Bio bi to, u stvari, isti tok spirale: srazmerno brzini kretanja, odnosno vremenu, i prečniku tela, odnosno prostoru, te dve spirale bi formirale – sferu. Sferu u koju sve uvire i iz koje sve izvire, prema kojoj sve postojeće i nepostojeće konvergira. Ona je praoblik (*Morfa*) u kome su sadržani svi oblici, sve "plodne forme", oslobođene vremena i prostora. Ona je Platonova *animus mundi*, duša svega. Da li će obrtanjem sfere Ikar završiti u bezdanu? Svojom umetničkom koncepcijom sveta Miljuš nam daje negativan odgovor, jer je njegovo slikarstvo put potvrđenja u Svet.

► reč o delu

KONCERT

Jesen u prahu

- Zoran Predin & Matija Dedić,
- KNU, Beograd, 8. III 2012.

Nisam jedini pred kojim je Ivan Goran Bregović – najveći rok-pjesnik naših naroda & narodnosti – ranih '80-ih nezvanično priznavao da od domaćih novotalasnih sastava najviše ceni Lačni Franz (dalje: LF), e da bi malo zatim u intervjuima tvrdio (ne citiram) kako nije blesav da pravi muziku samo za neke tamo studente kao LF. Tada beše nepredvidivo da će Zoran Predin – pevač, glavni autor i vođa LF – ikad obraditi neku numeru Bijelog dugmeta, a primere kao gađane njegovom *Cigani v prahu* uvesti u hram-srpske-kulture. I da to uopšte neće zvučati loše; naprotiv.

Posle 15 godina obustavivši svoje valentinovske koncerte u Ljubljani, Predin osvajanje novih teritorija i slušalaca nastavlja u skladu s aktuelnim albumom *Tragovi u sjeti* (2011, Aquarius, Hrvatska/Menart, Srbija), plodom ravnopravne saradnje sa džez-pijanistom

Matijom Dedićem iz Zagreba. Vrsta ovog izdanja (obrade uglavnom veoma poznatih pesama jugoslovenske popularne muzike) uopšte nije iznenađujuća budući je Zoran svoju raznovrsnu solo-karijeru rado šarao verzijama tuđih (ali ne ex-YU) numera mnogih stilova i nekomercijalnih statusa. Sadržaj tj. izbor *Tragova...* možda jeste mnogima neočekivan (TV-songovi, rok/pop-balade... Jugoslavije '70-ih i '80-ih prošlog veka), ali autoru Predinovog kalibra teško da se posle stotina objavljenih pesama može prigovoriti npr. pokušaj komercijalizacije kad tumači numere zajedničke mladosti i ličnih preloma.

Najlepše iznenađenje ovog diskografskog i koncertnog programa međutim počiva u hrabrom, čistom i kreativnom postupku obrađivanja – samo glasom i koncertnim klavirom. Cena takvog pristupa je ograničavanje na manje, akustične sale pozorišnog i 'klasičarskog' tipa, pod uslovom da raspoložu odgovarajućim klavirom. Tako je prošli šarmer Predin za 8. mart zaposeo koncertnu dvoranu KNU/Kolarčevog narodnog univerziteta (oko 800 posetilaca, ulaznice

1.200-1.700d.). Kao i CD *Tragovi...* ovaj nastup setno su uokvirili *Još jedan prođe dan* i *A sad adio*, špic-songovi masovno omiljenih YU-serija iz takođe zlatnog doba JRT i beogradske TV-produkcije (*Pozorište u kući*; *Vruć vetar*), a protkali Zoranovi ni previše česti niti dugi monolozi, već redovno s poentom kakva mu je manjkala u Novom talasu. Neosporna duhovitost uspešno je nosila i konferanse na tragu lascivnosti još uvek živućeg und nastupajućeg Stjepana Đimija Stanića, kao što se upliv šansone osetio mnogo jače nego samo u *Galeb i ja* (Z. Runjić–T. Zuppa via Oliver Dragojević), ili *Tvoje nježne godine* Matijinog oca Arsena Dedića, s

kojim Predin ima višestruke stare saradnje.

Još jedno, veoma prijatno iznenađenje je jasno primetan napredak Predinove vokalne tehnike, u interpretaciji obogaćen i njegovim iskustvima s glumom i namenskom muzikom. Iako u par trenutaka na ivici da zazvuči kao 'Čančalović peva narodne', briljirao je baš u tačkama najbližim folku: s potmulom klavirskom pratnjom u sevdahu *Što te nema* (sad kad smo Jadranki Stojaković potrebni nego ona nama), i u malovaroškoj *Azra* (R- Boban/G. Gunjak via Sead Memić Vajta). Bajagin *Plavi safir* nije u *Tragovima...* jer izgleda još nije 'došao na pravu meru', dok *Te noći*

kad umrem pokazuje da je Bregović zalud 'od Tife pravio pjevača, a od Alije – Alena', jer su njihovo vrećanje i pose-ljačeni aranžmani zadugo zatrpali ovu pesmu.

Naoko lako 'spuštanje' hitova na 1 osnovni, pa još akustični instrument, po-slovično kaže '2-3 akorda na gitari', ali je bitno drugačije za klavir = orkestar. Matija Dedić uz zavidnu džez-karijeru i disko-grafiju, dokazan i albumima obrada (Ar-senove, Džibonijeve, božićne... pesme) i saradnjama s nizom pevača, iz ugla zna-lačkog, nenametljivog pratioca uzletao je dovodeći *Maglu* (K. Metikoš/I. Krajač via Josipa Lisac) na prag gospela, Balaše-vićevu tipično tamburašku *Priču o Vasi Ladačkom* pod slapove romantičarskog pijanizma, a Zoranovu *Za šaku ljubavi* usred tanga. No Predin je ovaj program uravnotežio jednakim brojem sopstve-nih pesama, ne samo LF-predvidivih (ep-ski *Praslovan*, evergrin *Čakaj/Čekaj me*) i opskurnih (*Osoba A*), nego i pravim iza-zovima kakav je Matijin favorit *Šta bi mi bez nas/Kaj bi mi brez nas*, jedina Zo-ranova na *Tragovima*... Bilo da je aran-žman rešen bas-kičmom uz sasvim malo ukrasa van tih uznemirujućih figura, ili raskošnim džeziranim pasažima, Matija Dedić pružio je školske primere za kla-virsko obrađivanje dinamičnih rokorskih numera. Među vrhuncima večeri tako su bili i LF-stariteti *Naj ti poljub nariše us-tnice*, *Pridi k meni/O mladom studentu i udanoj ženi*, nežna *Lepa, ko ti pride/Lje-pa, dok me ljubiš*, *Inventura* pune zrelo-sti, i nekada možda hermetične *Vse/Sve je tvoje* i *Ne mine niti dan/Vilenjak* koje se rascvetavaju u porodičnom ključu (kćeri, ocu). Potonju Zoran uživo obič-no posvećuje prijateljima koje je posled-njih godina izgubio, a u Beogradu su u toj najavi uz Glavana & Vrdoljaka, Boška Petrovića, rukometaša Iztoka Puca i čla-novi EKV.

Elegantni tamni dvojac kome kormilar nije potreban osećajno je za Dan žena ispunio Zadužbinu i posle 2 sata na bis je došla i *Jesen u meni* (H. H. Hus), uz-vratna poseta Akiju Rahimovskom i Par-nom valjku koji su istovremeno drža-li prvi od svojih 5 rasprodatih nastupa malo dalje, u Sava centru.

Dragan Kremer

► tv manijak

Piše: Dragan Ilić

Šema kombinacije

Jedan od najzanimljivijih snimaka na Jutjubu poslednjih nedelja napravljen je tokom suđenja **Dušku Šariću**, bratu mnogo poznatijeg Darka Šarića za kojim tragaju brojne svetske policije. Tokom jednog njihovog razgovora telefonom, pominje se nekih 225 kilograma kokaina, veza u Milanu, poslovni gubici na terenu i ostale teškoće u ovoj, inače prosperitetnoj privrednoj grani. Ono što je frapantno, što me pogodilo, kao TV manijaka, jeste neverovatna činjenica – do koje mere je naš javni govor ispunjen izrazima i pojmovima iz sveta narko-biznisa. Dakle, **Srbi se drogiraju TV programom**, ali gledajući satima, nesvesno se edukuju za sasvim kvalifikovane narko-dilere.

Prvi izraz koji je dospao u medije jeste – kombinacija. U varijetetu su tu izrazi: **šema** i **varijanta**. Još od osamdesetih (a ja se ograđujem po pitanju ranijih izraza u slengu), ovo su bili izrazi kojima se opisivala nabavka marihuane ili hašiša (šita). "Imati šemu" ili "muše", ili "kombinaciju", ili "varijantu", značilo je imati kontakt sa nekim uličnim dilerom. Danas se u informativnim programima svih emitera, naročito u živim emisijama, ovim opisuje svaki vid poslovnog odnosa uključujući i partijske ili koalicione kombinacije.

Iz ovog miljea je dospao i izraz **"odraditi"**, koji je u svom prvobitnom obliku imao značenje neke ilegalne radnje, najčešće krađe ili ilegalne trgovine. "Odraditi gajbu" ili "odraditi kombinaciju" svakako nije moglo da znači bavljenje nekim legalnim biznisom. Danas je isti izraz postao oznaka "završenog posla", gde se težište prebacilo na završnicu, dok je priroda biznisa nebitna. Ne postavljamo suvišna pitanja.

"Ispoštovati rokove" – danas možete čuti čak i od ministra, na primer Mrkonjića. Pošto je danas jedini merljiv način pokazivanja poštovanja – materijalni, plaćanje u roku smatra se znakom poštovanja. Ovo je naročito bilo karakteristično za heroinske ovisnike koji su većito dugovali svojim dobavljačima. Narko-biznis u svojoj suštini predstavlja rad sa ljudima slabe volje, pa je u izvesnom smislu **preteča kamatne politike** današnjih banaka. Danas se kašnjenje u plaćanju rate naziva – "docnja", a dug telefonskim putem uteruju razne privatne agencije. Zvuči poznato, baš kao u *Licu sa ožiljkom*.

U svakodnevni jezik takođe su ušli izrazi **"overiti"**, što je prvobitno bio prepev za *overdose*, a kasnije i za egzekuciju nakon streljanja, svojevrsna potvrda ubistva. Sledi **"ugrađivanje"** gde je gradnja cene, prvenstveno heroina, zasnovana na mešanju droge sa šećerom ili nekom opasnijom supstancom (**krajcova-no kilo**). Ugrađivanje je tako od fizičkog razblaživanja gde se dobija veća količina robe svedeno na puko podizanje cene zbog posredovanja. Sistem javnih nabavki ili tendera otvorio je mogućnost ugrađivanja do neslučenih razmera, baš kao i marže prodavaca.

"Biti dobar" je značilo biti *high* to jest blažen pod dejstvom nekog opijata. Danas je ovo osećanje gotovo potpuno rezervisano za novčanu nadoknadu, zaradu, profit, po pravilu van uobičajenih finansijskih tokova. **Lova = droga**.

Krešendo se pojavio potpuno neočekivano, u oblasti oglašavanja i to van rejona alkoholnih pića ili piva. Naprotiv, u reklamama za uslugu mobilnog operatera pojavio se izraz **"Štek"**! Neko je debelo promašio metu, jer ovaj izraz za mnoge od nas nema ničeg pozitivnog u svom značenju. OK, možda će reći da sam mator, ali štek je nešto drugo od obične štednje. Štek je tajno mesto gde držite nešto što roditelji ne treba da znaju, jer bi, normalno, zabranili. To mogu biti cigarete, lake droge, petarde, a danas me strah da pomislim šta li sve klinci štekuju. Štek je i sigurna gajba, gde vas ne traži murija, jer se, sama reč kaže, **"šte-kujete"**. Štekara je takođe i psihološki sklop ličnosti, neko ko deli tajne svojih drugara, ali se nikome ne poverava. **Plaši se blama**. Kada u reklami sin kaže ocu da je nešto kupio, zahvaljujući "šteku", ja bih kao roditelj pomislio da moj mali valja dop po kraju. Ni čale ni keva u spotu nisu skapirali otkud ta lova "iz šteka". Sve u svemu, zastrašujuće je koliko smo izraza naučili iz oblasti narko-biznisa, a pošto slede izbo-ri, političari će osetiti da gube svoju najjaču somu, svoj opijat – vlast. Nudiće vam sve nabrojano i ko zna šta još, trudeći se da sa vama "završe šemu". Recite ne drogama!

Rat oružjem

Upoređivanje sa Libijom i bivšom Jugoslavijom. Zagovornici i protivnici vojne intervencije i sukob u Savetu bezbednosti UN. Masakr, uništavanje, međusobne optužbe, zašto se čini da je političko rešenje nemoguće, dok se pobunjenici naoružavaju, režimska vojska svom silinom napada ustanička uporišta, a sukob širi na čitav region

KO UBIJA DECU: Protesti sirijskih izbeglica u Libanu protiv Bašara el Asada

Uponedeljak su sirijska opoziciona Opservatorija za ljudska prava sa sedištem u Londonu i opozicioni Nacionalni savet Sirije objavili da je u Homsu ubijeno skoro 50 žena i dece, od kojih su neki zadržani, a neki zaklani. "Nekoliko dece je ubijeno udarcima tupim predmetima u glavu, dok je više žena silovano pre nego što su ubijene", kaže se u saopštenjima. Tvrdi se da su to učinile jedinice sirijske vojske lojalne predsedniku Bašaru el Asadu, sprovodeći osvetu nad stanovnicima pojedinih "pobunjeničkih četvrti" u Homsu, u koji su ušle početkom marta, posle

mesec dana opsade. Državna sirijska televizija je takođe objavila da je u Homsu nađeno najmanje 47 tela ubijenih žena i dece, ali izveštava da su masakr počinile "terorističke bande" koje su kidnapovale i ubile stanovnike Homsa, a snimak su prikazale da bi izazvale reakcije međunarodne zajednice protiv Sirije. Povodom izveštaja o žrtvama u Homsu opozicioni Nacionalni savet Sirije traži sednicu Saveta bezbednosti UN. Šefica kancelarije UN za humanitarna pitanja Valeri Amos, koja je u "ustaničke" delove Homsa stigla 7. marta, izjavila je da je Homs "potpuno uništen" i da deluje "kao

grad koji je potpuno zatvoren i napušten". Procena se bar u nekim delovima pokazala kao pogrešna, sukobi u Homsu su nastavljeni narednih dana.

Nedostatak proverenih informacija može se pripisati tome da je usred ratnih dejstava činjenice teško utvrditi, ali i što je uveliko u toku rat rečima, koji prati i potpiruje rat oružjem. Većina zapadnih medija u sirijskom sukobu pominje samo zločine vladinih snaga, dok se za ustanike najčešće tvrdi da se bore protiv tiranije, slabo ili nikako naoružani. Državna novinska agencija SANA izveštava o ubistvima

i rat rečima

fotografije: Reuters

koje izvođe “naoružane terorističke grupe”, poput ubistva bivšeg boksterskog šampiona Gijata Tajfura u Alepu, ili ubistva dva pripadnika vlasti u sukobu sa “naoružanim terorističkim grupama” u Hami. SANA izveštava i da je oružana grupa izvršila napad na naftovod kojim se dizel gorivo transportuje iz sirijske provincije Homs u Hamu. Naftovodi su česta meta napada od početka sukoba, vlada za njih krivi “teroriste”, a opozicija optužuje vladine snage da one same izvođe sabotaže kako bi sprečile dopremanje naftnih derivata u “opozicione gradove”.

LIBIJA I JUGOSLAVIJA: Izvesno je da se sukobi nastavljaju nesmanjenom žestinom. Itar-Tas izveštava iz Bejruta da se žestoke borbe vode oko gradova Eriha, Sarakib i Marat Naman, koji su na glavnim putevima između priobalja i centralnih oblasti Sirije, kao i najvećeg sirijskog grada Alepa na severu. “Opozicioni aktivisti” izveštavaju da je počela ofanziva sirijske vojske na uporišta opozicionih snaga u Idlibu, na severozapadu zemlje, nakon višednevnog granatiranja, da je mnogo civilnih žrtava. Katarski TV satelitski kanal “Al Džazira”, čija je reporterka Anita Mek Not u Idlibu, javlja da stanovništvo napušta gradske četvrti i da “slabo naoružani” ustanici strahuju da će grad doživeti sudbinu Homsa. Novinarka tvrdi da ono što se vidi u ovom gradu podseća na “sirijski Bengazi” i da pobunjenici ne shvataju zašto međunarodna zajednica ne reaguje kao u Libiji.

Osim Libije, u vezi sa sukobom u Siriji sve češće se pominje i bivša Jugoslavija. Povlači se paralela između Srebrenice i Homsa, u zapadnim medijima se navodi da stanovnici napadnutih gradova “očajnički traže” zone sigurnosti, za čiju bi bezbednost garantovale Ujedinjene nacije, poput nekih enklava u ratovima u bivšoj Jugoslaviji. Republikanski senator Džon Mekejn rekao je da kriza u Siriji zahteva intervenciju poput one za vreme ratova u Bosni ili Libiji. Pompezne reči američkog predsednika Baraka Obame iz vremena libijske intervencije “da se linija od plaža Normandije proteže do Bengazija”, citiraju se kada se govori o Homsu i Idlibu.

Što se tiče zločina, u sukobima poput onih u Libiji i Siriji po pravilu se pokazuje da ih čine obe zaraćene strane, ali se nedela pobednika prećutkuju ili prate niskim intenzitetom, poput zločina koji su počinili i čine pobunjenici u borbi protiv Gadafija i njegovih pristalica, a da o samom ishodu sukoba uglavnom odlučuju akteri još jednog rata rečima, koji se vodi na drugim mestima.

Poprište tog drugog rata je već mesecima sedište Ujedinjenih nacija. Predvodnici dve

strane su Rusija i Sjedinjene Američke Države. Najnoviji sukob izbio je na ministarskom sastanku u Savetu bezbednosti UN. Naizgled, gledišta su ista, svi pozivaju na okončanje jednogodišnjeg krvoprolića u Siriji, prekid vatre, politički dijalog, dostavljanje humanitarne pomoći. Međutim, državna sekretarka SAD Hilari Klinton kaže: “Ne verujem da zbog pitanja suvereniteta treba da dozvolimo masakr nad narodom.” Ruski ministar spoljnih poslova Sergej Lavrov ponavlja da je potrebno pregovarati sa režimom. “Nema sumnje da je sirijski režim donekle odgovoran za nasilje, ali se već odavno ne bori protiv civila, već takozvane Slobodne sirijske armije”, kaže Lavrov i insistira na tome da su i opozicioni borci i ekstremisti, uključujući pripadnike Al Kaide, krivi za nasilje i terorizam. Klintonova je odbacila svako izjednačavanje “vojne mašine” sirijskog predsednika, koja izvodi “ubistva s predumišljajem”, sa civilima koji su primorani da se brane. Pominje se nova rezolucija SB, mada su Rusija i Kina već stavile veto na dve prethodne, govoreći da se ne može podržavati samo jedan učesnik u sukobu i da je cinično tražiti samo od jedne, Asadove strane da se povuče iz gradova, ako se to isto ne traži od naoružanih pripadnika opozicije.

MIROVNE INICIJATIVE: U misiji u Damasku boravio je bivši generalni sekretar UN Kofi Anan, međunarodni izaslanik UN za Siriju. Posle susreta sa Bašarom el Asadom, Anan je izjavio da je optimista u pogledu rešenja jednogodišnje krize u Siriji, ali ostatak njegove izjave ne odiše optimizmom. On je istakao da će biti teško doći do dogovora za obustavljanje krvoprolića u ovoj zemlji, da je situacija u Siriji “tako loša i tako opasna”, da svi Sirijci imaju odgovornost da “pomognu u zalečenju i izmirenju nacije”, upozoravajući da bi pokušaji da se naoružaju pobunjenici samo pogoršali situaciju. Anan je zatražio od sirijskog predsednika da preduzme konkretne korake i okonča krizu, a u te korake spadaju hitan prekid vatre, pristup humanitarnih agencija, oslobađanje političkih zatvorenika i ▶

NAGOVARANJE:
Kofi Anan u poseti Bašaru el Asadu

politički dijalog. Asad je za krvoproliće okrivio teroriste i upozorio da neće biti nikakvog političkog dogovora, sve dok je teroristima dozvoljeno da izazivaju kaos na ulicama.

Mada su svi deklarativno za mir, Ananov predlog u realnosti ne prihvata niko. Snage Bašara el Asada na terenu koriste prednost pokušavajući da slome pobunu, a i opozicija je odbacila Ananov poziv da prihvati dijalog sa režimom. Predstavnici pobunjenika poručuju da nema političkog rešenja bez vojnog pritiska na Asadov režim, pozivajući na vojnu intervenciju Zapada i arapskih zemalja, očigledno se nadajući da će to odlučiti rat, kao što se desilo u Libiji.

Arapske zemlje i Rusija postigle su sporazum o Siriji u pet tačaka kojim se, pre svega, traži obustava nasilja u toj zemlji i izražava protivljenje stranoj intervenciji. Na sastanku u Kairu, predstavnici arapskih nacija i Rusije zaključili su takođe da je neophodan nepristrasan monitoring situacije u Siriji, da je potrebno omogućiti dostavu humanitarne pomoći i podržati izaslanika UN i Arapske lige Kofija Anana, no sve to više liči na spisak lepih želja

nego na nešto što će se na terenu ostvariti.

Predstavnici Katar i Saudijske Arabije i dalje su najglasniji u optužbama na račun vlasti u Siriji. Nešto pre potpisivanja sporazuma sa Rusijom, premijer Katar šejk Hamad bin Jassem al Tani optužio je zvanični Damask za genocid i pozvao sirijske pobunjenike da se naoružaju, dodajući da prekid vatre više nije dovoljan. Saudijska Arabija je optužila Rusiju i Kinu da su svojim vetom na ključne rezolucije SB UN dozvolile da se brutalnost nastavi. Režim u Damasku optužio je Saudijsku Arabiju i Katar za terorizam, vojnu i finansijsku podršku pobunjenicima.

I dok države koje podržavaju pobunjenike tvrde da niko ne dotura oružje ustanicima, portparol opozicionog Sirijskog nacionalnog saveta Džordž Sabre izjavio je da im pojedine strane vlade uveliko pomažu da naoružavaju Slobodnu sirijsku armiju. On je ponovio i zahteve Saveta za vojnom intervencijom i uspostavljanje zone zabrane leta nad Sirijom da bi se “zaštitili civili”.

U IŠČEKIVANJU INTERVENCIJE: Ti zahtevi se uglavnom poklapaju sa onim što je od predsednika SAD Baraka Obame zatražio senator Mekejn. Šef Združenog generalštaba američke vojske general Martin Dempsey izjavio je u Senatu da je Pentagon spremio vojne opcije rešenja krize u Siriji koje je zatražio Obama. Međutim, i Dempsey i sekretar za odbranu Leon Peneta smatraju da vojna opcija nije dobro rešenje. Peneta je rekao da bi jednostrana akcija SAD protiv režima sirijskog predsednika Bašara el Asada bila besmislena “u ovom trenutku”. “Prvo moram da se uverim da znamo šta nam je misija... kako da je ostvarimo i po koju cenu”, dodao je on. General Dempsey je rekao da su moguće vojne opcije uvođenje zone zabranjenih letova i dostavljanje humanitarne pomoći stanovnicima Sirije. Prema njegovim rečima, dugotrajnu vazдушnu kampanju bi bilo teško voditi jer je sirijska protivvazдушna odbrana “pet puta bolja od libijske”, i da je dodatna opasnost “zaliha sirijskog hemijskog i biološkog oružja, koja je 100 puta veća od libijske”. Ako je to najvažniji razlog oklevanja sa intervencijom, onda se sirijskom režimu ne piše dobro, slične bajke o moći armija Sadama Huseina i Moamera el Gadafija bile su samo propagandna priprema za ono što je usledilo.

Sigurno je da bi bilo kakva strana intervencija dodatno produbila postojeći kaos u Siriji. Kao i u Libiji, sigurno se ne može govoriti o

opštenarodnom ustanku ogromne većine stanovništva protiv vlasti, već o građanskom ratu u duboko raspolućenoj zemlji. Mada su zapadne vlade i opozicija prezirom odbacile referendum o promeni ustava, kojim bi se omogućilo delovanje i drugih stranaka, pored vladajuće stranke BAAS, i kojim bi se predsedniku ubuduće omogućila maksimalno dva mandata od po sedam godina, a koji je Asad organizovao 26. februara, neke brojke sa tog referenduma su rečite. Na referendum je izašlo 57,4 upisanih birača, a “za” je glasalo 89,4 odsto izašlih. Mnogi komentatori ističu da Asad ima jaku podršku manjina, koje se boje eksplozije sunitskog ekstremizma u postasadovskoj Siriji, kao i među srednjom klasom.

Dok se u Siriji zaraćene snage krvavo razračunavaju, u regionu je pristup sukobu od zemlje do zemlje različit. Saudijska Arabija i Katar, jaki saveznici Zapada, sve žešće prizivaju intervenciju; jordanski kralj Abdulah ne izražava se tako oštro, ali upozorava na sirijsko-iransku saradnju koja po njemu čini srž “šitskog luka ekstremizma”. U Jordanu je prisutno i nelagodno sećanje na rat u Iraku, izbeglice i nesigurnost koji je taj rat doneo ovoj zemlji, a svi susedi Sirije već primaju izbeglice koje beže od rata iz ove zemlje; u Iraku iz koga na stranu pobunjenika već teku i oružje i borci takođe vlada podela po sunitsko-šiitskoj liniji, kao i u Libanu; Turska je zvanično baza opozicionog Nacionalnog saveta, mada još uvek ne drži stranu “intervencionistima”.

Najrečitije je ćutanje Izraela, odnosno kratke i neodređene izjave koje njegovi zvaničnici upućuju o sukobu u susednoj zemlji, iako je režim u Damasku zvanično jedini saveznik Irana, arhineprijetelja Izraela. U toj državi postoji sećanje na ratove sa Sirijom dok je zemlju vodio otac sadašnjeg predsednika, Hafez el Asad, sukobe poput pokušaja sirijskih demonstranata da u junu 2011. pređu razdvajanja na Golanu, koji je Izrael okupirao 1967. godine. Međutim, Izrael je verovatno svestan nepredvidivosti i opasnosti koje sukob u Siriji i njegovo moguće preliivanje u susedne zemlje ima na čitav region i oseća strah od rušenja neprijateljskog, ali poznatog režima, jer ne zna šta će ga smeniti. I za Siriju, i za Izrael i za njihove susede bi najbezbolnije bilo mirno rešenje kroz pregovore između Asada i pobunjenika, ali takvo rešenje u ovom trenutku izgleda najmanje verovatno. ◀

Momir Turudić

Dva plus dva je pet

O nekompetentnim ljudima koji analiziraju fabrikovane informacije. O zakonitim špijunima i industrijskoj špijunaži. Kako se kokošija kost pretvorila u ruske ubice. Kako se Vikiliks osvetio Stratforu i zašto će Stratfor uprkos svoj bruci da opstane.

**AKTERI NOVE ŠPIJUNSKO
INFORMATIČKE FERTUTME:
Džulijan Asanž i Džordž Fridman**
Foto: Reuters

SVE ŠTO JE Džordž Fridmen celog života gradio urušilo se pre petnaest dana kada je Vikiliks počeo da objavljuje elektronsku poštu Stratfora, privatne obaveštajne kompanije koju je ovaj preduzimljivi profesor međunarodnih odnosa, potomak mađarskih Jevreja koji su preživeli holokaust i od komunizma izbegli u njujorški Bronx, osnovao sa šačicom studenata 1996. godine. A samo nekoliko meseci ranije, u septembru prošle godine, Fridmenova najveća životna briga bila je – brendiranje. Posao mu se razvijao neverovatnom brzinom i jedino ga je mučilo što je, sa stanovišta njegovih poslovnih ambicija, na svetu živelo previše ljudi koji nikad nisu čuli za njegovu malu "privatnu CIA", kako su Stratforu sa simpatijama tepali u američkim medijskim i zvaničnim krugovima. Teško je prodati proizvod ljudima koji nikad nisu čuli za vas, objasnio je potrebu za brendiranjem u internoj poruci zaposlenima, uz vest da je u Goldman Saksu našao investitora koji će omogućiti Stratforu da se proširi na ono što se slobodno naziva industrijskom špijunažom.

NAOPAKO BRENDIRANJE: Fridmenov plan

je bio da u "brendiranje" krene u januaru 2012. Već u februaru mu se san pretvorio u najgori košmar. "Haktivistička" grupa Anonimus dokopala se pet miliona internih mejlova Stratfora i ustupila ih Vikiliksu, koji je pretposlednjeg dana februara počeo da ih objavljuje. Malo ko u svetu danas nije čuo za Stratfor a Fridmen je na sopstvenoj koži otkrio da je netačna ona američka propagandna maksima po kojoj "nema loše reklame".

Ima. Stratfor, barem u sadašnjem obliku, neće moći da preživi sve to silno brendiranje. Da se poslužimo Fridmenovom metaforom, stomak njegovih klijenata po svojoj prilici neće moći da podnese prizore spravljanja "kobasica" koje im je Stratfor prodavao.

Kakvu je robu Stratfor zapravo iznosio na tržište? U početku su to bile besplatne i svima dostupne analize. Stratfor je nastao kao izdavač elektronske publikacije u kojoj je analizirao svetska kretanja, a pojedinim klijentima je isporučivao i podatke "po meri", dakle o konkretnim kompanijama i uslovima poslovanja potencijalnih investitora na dalekim i nepoznatim tržištima. Počeo je sa dvadesetak

zaposlenih, među kojima je najstariji analitičar imao 28 godina, što će reći da se Fridmen u startu odlučio za najjeftiniju radnu snagu tek izašlu sa koledža. U njegovom je slučaju koledž bio u Baton Ružu, na državnom univerzitetu u Luizijani.

POČELO JE SA KOSOVOM: Priča o Fridmenu je na neki način priča o nama, jer je Fridmen samo jedan od brojnih zapadnih "eksperata" čije su karijere lansirali naši ratovi. Stratfor je stekao reputaciju na bombardovanju Jugoslavije, kada je Fridmen na sajtu www.stratfor.com 24. marta 1999. postavio "Kosovski krizni centar" koji je već prvog dana "vazdušnog rata nad Jugoslavijom" imao dvadeset hiljada posetilaca. Stratforovci su tada sebe proglašavali za "zakonite špijune", a Fridmen je novinarima objašnjavao da je špijunaža "nezakonito prikupljanje podataka", dok on i njegovi analitičari prikupljaju, razvrstavaju i "analiziraju" svima dostupne informacije koje nalaze na internetu. Novinari Si-En-Ena i "Njujork tajmsa" su voleli da posećuju njegov sajt, jer je nudio podatke koji su katkad protivurečili američkoj "zvaničnoj verziji" (kopnene trupe su nerealistična ▶

opcija, ali ne iz političkih ili strateških, već iz logističkih razloga), ali su ostajali unutar neokonzervativne paradigme (počev od nužnosti afirmacije “kredibiliteta NATO” itd.). Pre drugih u establišmentu shvatio je da će se Putin energično opirati nezavisnosti Kosova. Njegove su analize bile manje ortodoksne od zvaničnih, veštije i intrigantnije.

Razvoj kompanije doveo je do promene poslovnog modela. Dvehiljadite je počeo da naplaćuje internet pristup, a krajem ove decenije da malo ozbiljnije ulaže u mrežu “dostavljača informacija”, kako iz Evrope tako i sa brojnih poprišta kriza u svetu, sa naročitim naglaskom na Tursku. Više nije bilo govora o “zako-

izgubio klijente samo zato što je na videlo izašla unutrašnja korespondencija zaposlenih (istina, u kompletu sa listom kupaca i kontakata)? Mnogo gora stvar se zbog Vikiliksa desila Stejt departmentu, odnosno američkoj spoljnoj politici, pa ni svet ni diplomatija zbog toga nisu stali. Stratforova nevolja je u tome što je na videlo izašla, na momente groteskna, nekompetentnost ljudi koji za agenciju (koja je htela da bude brendirana kao “privatna CIA”) analiziraju globalna kretanja. U Stratforovom internom glosarijumu obaveštajnih termina, konačni izveštaji o “operacijama” se proglašavaju apsolutno tajnim, uz opasku da ih nikada ne treba pokazati kupcu, jer bi to bilo jedna-

rečenice, “dokazi” i zaključci, sumnja se u sva ku zvaničnu informaciju, teorija je sve fantastičnija, a istovremeno postaje sve ubedljivija onima koji su je smislili... Da bi na kraju, posle svih spekulacija i analiza, Stratforov analitički trust mozgov saznao da se Tretjakov zapravo ugušio dok je jeo pileće meso u prisustvu supruge i nakon par čaša omiljenog vina: košijaa kost mu došla glave. A sve su dotle svi obaveštajni podaci vodili naizgled ispravnim zaključcima... “Analitičarima” je jedino nedostajala jedna jedina, ali elementarna činjenica. Teorija im inače nije bila loša...

LOŠA ROBA ZA VELIKI NOVAC: Glosarijum je odlično, duhovito štivo, samo ga se Stratfor u radu, nažalost, nije pridržavao. Tamo, na primer, piše da je “drkanje ukrug” (*circle jerk*) tipična bolest analitičara. To je kada “A” pusti u interni promet sumnjivu informaciju, a “B” je stavi u svoj izveštaj. “A” pročita informaciju u izveštaju “B” i odluči da je izgleda tačna, a “C” onda uzme izveštaje jednog i drugog i “kreativno” ih protumači. Sada i “A” i “B” veruju da je njihova izmišljotina savršeno tačna, a zapravo niti jedna reč nije istinita.

Ta vulgarna alegorija primenjiva je na dosta Stratforovih analiza koje je Vikiliks, sve oblizujući se oko usta, pustio u promet. Osveta im je očigledno prijala, pogotovo kao jelo koje im je Anonimus poslužio hladno. Stratforovci su bili opsednuti Vikiliksom i Džulijanom Asanžom, a s obzirom na smešno nizak nivo njihove obaveštenosti (kad je Bliski istok u pitanju, tekstove iz Al Akbara su prevodili pomoću Gugla, što je najsigurniji način da se važne obaveštajne nijanse izgube, a “analitičari” su im odslušali po jedan semestar predavanja o Bliskom istoku na prosečnom američkom koledžu), groteskna je njihova pretenzija da potcenjuju informacije koje je Vikiliks besplatno davao na raspolaganje celom svetu. Stratfor je svoju lošu robu skupo prodavao daleko od očiju javnosti, dok je Vikiliks na pijacu iznosio autentične, originalne analize američkih zvaničnika koji su zasad “koštali” jedino Bredlija Meninga, američkog vojnika koji ih je dostavio Asanžu.

VELIKI PREZIR: Stratforovi “analitičari” su svejedno voleli da se rugaju i klijentima i kontaktima i konkurenciji. Njihova definicija “huminta” (skraćenica za *human intelligence*) glasi da je to “drugi naziv za glasine, jer većina analitičara u stvari čita ‘Njujork tajms’ i tvrdi da su koristili ‘humint’ preko posrednika”. CIA je smešna koliko i “poštanska služba koja ima spoljnu politiku”, a Stratforovi klijenti imaju “apetit

nitom špijuniranju”, već je u saradnji sa Goldmanom Saksom osnovao zasebnu firmu za industrijsku špijunažu zvanu StratKap, koja bi koristila usluge istih “informatora” čije je podatke Stratfor “analizirao”, ali za poslovne potrebe firme kao što su Dau kemikals, Lokid Martin, Nortrop Gruman, Rajteon... U strahu da ne dođe pod udar američkog Zakona o korupciji u inostranstvu (koji zabranjuje podmićivanje službenika stranih vlada, kakvih ima u mreži “dostavljača podataka” Stratfora), od kog su proteklih godina “stradale” kompanije poput Simensa i Mercedesa (u Turskoj, ali i u Srbiji, samo što je ovdašnja javnost ostala uskraćena za podatke o tome koji su domaći funkcioneri podmićivani), Fridmen je angažovao posebnu advokatsku kancelariju. “Nemam nameru da zaglavim u zatvoru, a ne želim ni da se to desi nekom od vas”, objasnio je zašto će Stratforu biti potrebni advokati.

KAKO SE PRAVI KOBASICA: Zašto bi Stratfor

ko odvratio kao kad biste pre konzumiranja kobasica morali da gledate kako se prave. Ko jednom pročita Stratforove interne mejlove, garantovano gubi apetit za Stratforove analize.

Primera ima napretek, a posebno je upečatljiva duga prepiska o izvesnom Tretjakovu koji je pet godina radio za FBI dok se nalazio na mestu glavnog ruskog obaveštajca u Njujorku. Svi “stratforovci” su očigledno strahovito impresionirani saznanjima kojim je obogatio američku stranu nakon što je “prebegao”, ali onda Tretjakov naglo umire baš negde u vreme kada FBI hapsi čitavu navodnu grupu ruskih “spavača” u Americi. Stratfor je uveren da je njegova smrt u nekoj vezi sa hapšenjima: “privatna CIA” najviše veruje u vlastitu teoriju da su Rusi ubili Tretjakova za kaznu što je odao njihove pritajene agente. Čitava mreža analitičara i dostavljača stavlja se u pogon kako bi se ova teorija proverila, piše se analiza kojoj svako dodaje ili oduzima ponešto, odmeravaju se

CIA i budžet Bocvane”, dok je “pošten izvor” u Stratforovom glosarijumu strahovita retkost: to je čovek koji ti stvarno isporuči robu, kad ga jednom potkupiš. “Patriota” je veoma opasna osoba, koja svoju zemlju izdaje iz verskih, ideoloških, rodoljubivih ili drugih “nepouzdatih” motiva. Opasan je, jer može da se “predomisli”. Dobar obaveštajni izveštaj je, po Fridmenu, ono što može da učini da “govno lepo miriše”, a često i mora jer, kad nema nikakvih informacija, analitičar pročitava novine i prepriča rutinske informacije kao da su vest o Hristovom povratku na zemlju. Kada klijent zatraži da sazna “sve” o nekoj temi, to znači da je moron kom treba objasniti da će, ako otrostruči sumu koju nudi, moći da dobije “skoro sve” što se o toj temi može saznati.

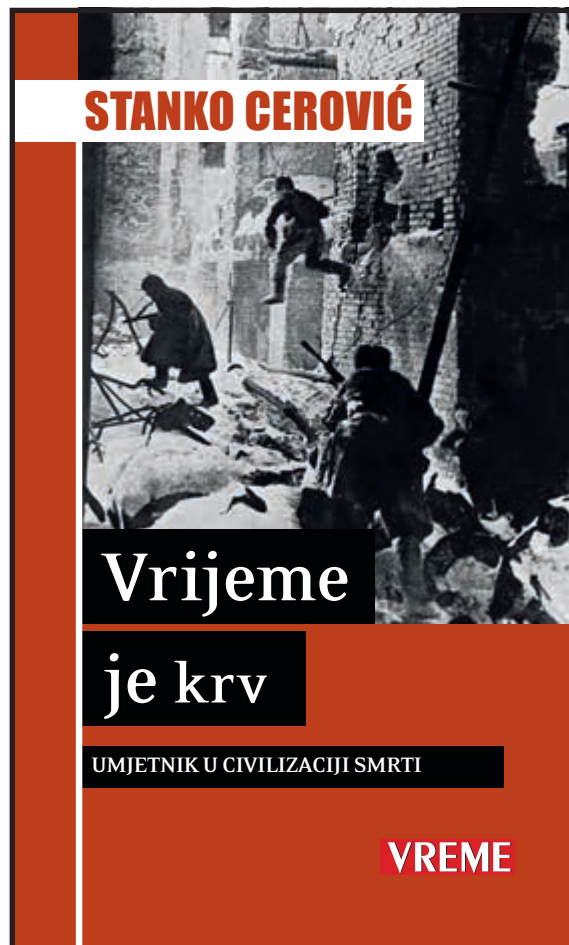
Prezir koji su stratforovci gajili prema svima sa kojima su dolazili u kontakt ogledao se i u načinu plaćanja izvora, odnosno mreže dostavljača. Izvesni Džeronimo, koga su smatrali tako važnim da su mu izmislili pseudonim, dobijao je 1200 dolara mesečno, a Stratfor se, sudeći prema dostupnom spisku, uglavnom oslanjao na novinare i niže službenike političkih partija i državnih ustanova u siromašnom svetu. Izvori tako uglavnom dobijaju pravo da besplatno koriste Stratforove informacije i analize, koje se

naplaćuju od 2000. godine, a Stratfor naročito voli da koristi novinare većih redakcija čija je prednost u tome što centrali u Teksasu mogu da stave na raspolaganje čitave redakcije, to jest podatke kojima raspolažu i druge rubrike osim onih u kojim su direktni kontakti zapošteni. Barem je takav bio slučaj sa novinarima i urednicima u Sabahu i Hurijetu u Turskoj, zemlji za koju se Fridmen posebno specijalizovao.

SRPSKA POSLA: U Srbiji je Stratfor koristio kontakte iz lista “Politika” (urednik Spoljnopoličke rubrike Boško Jakšić) i sa Televizije B92 (Veran Matić i nekolicina saradnika iz različitih rubrika). Matić za “Vreme” kaže da nije poznavao Marka Papića, nekadašnjeg saradnika Stratfora koji mu je ponudio analize ove kompanije (Papić je u međuvremenu napustio Stratfor), a da poseduje ugovor sa Stratforom koji je omogućavao B92 da besplatno koristi, prenosi i citira one analize za koje je bila potrebna pretplata. Zbog toga je bilo neophodno u ugovoru navesti imena ljudi sa B92 koji će imati šifru za pristup tim analizama. U zamenu za to, Stratfor je mogao da koristi materijale sa sajta B92 i prenosio je tekstove autora, između ostalog i izlaganje Verana Matića sa prošlogodišnje briselske konferencije o slobodi

medija u organizaciji Evropske komisije. “Ništa više od toga. Nekoliko puta me Marko Papić nazvao da me pita šta bi mogao da znači neki politički potez i šta predviđam, ali to je uobičajeni telefonski razgovor bez ikakvih skrivenih delova i, naravno, motiva.” Priča o Stratforu je tipična američka priča, trijumf malog preduzetnika koji je dokazao da se državni posao, pa makar to bila i špijunaža, može raditi privatno, sa mnogo manje ljudi i za mnogo manje para, odnosno sa mnogo manjim troškovima nego što to država radi. Tržište je sve gladnije poslova kakve je Stratfor obavljao, a Vikiliksova osveta Stratforu neće ga ukinuti. Fridmen je vešt čovek sa dobrim vezama i sigurno će se dočekati na noge. Američka država, sve sa ministarstvom za bezbednost osnovanim posle 11. septembra 2001. (*Homeland Security Department*), bila je važan klijent Stratfora, a biće dobar platiša i Stratforovim sledbenicima i naslednicima. Videli smo kako se te kobasice zapravo prave, ali američka politika ima poslovice koja kaže da niko nije izgubio novac potcenjujući inteligenciju američkog naroda. Nema razloga da verujemo da nešto slično ne važi i u drugim zemljama.

Ljiljana Smajlović

STANKO CEROVIĆ

**Vrijeme
je krv**

UMJETNIK U CIVILIZACIJI SMRTI

VREME

U izdanju Nedeljnika “Vreme”: nova knjiga Stanka Cerovića **Vrijeme je krv – Umjetnik u Civilizaciji Smrti.**

Sve što dopire do moga mozga svedoči o vremenu bankrota. Sefovi su prazni. Iskustvo me uči da u takvim okolnostima prvo skidaju skalp pripadnicima moga plemena. Na polici u tvrđavi u Jeilu, Džeronimova lobanja se još nada promjenama. Biće rata. Biće gore nego ikad. Zvijer je ranjena.

Potražite u vašoj knjižari

Distribucija: Krug commerce,
e-mail: krug.avala@sbb.rs
Tel: 011/240-1433

Ulaganje u sudnji dan

Tokom poslednjih deset godina zabeleženo je čak 4022 prirodnih nesreća, što je daleko više nego u bilo kojoj deceniji ranije. Pritom, njihova cena nikada nije bila veća – posledice Fukušime, gladi na Rogu Afrike, uragana Katrine, zemljotresa na Karibima, udara cunamija, poplava i drugih savremenih nedaća danas godišnje koštaju više od dve stotine milijardi dolara

Saniranje posledica prirodnih katastrofa razmera “biblijske apokalipse” sa masovnim rušenjem i umiranjem postalo je skuplje nego što je bilo ikada u prošlosti. Uoči prve godišnjice nesreće u Fukušimi u Japanu, svetski mediji su preneli više različitih procena o cenama prirodnih katastrofa danas. I o tome koliko svaka od njih može da utiče na tekuću ekonomsku krizu.

U proseku se ispostavlja da cena prirodnih poštasti nikada nije bila viša – posledice razornog zemljotresa u Japanu, gladi na Rogu Afrike, uragana Katrine, udara cunamija, poplava i drugih savremenih nedaća danas godišnje koštaju više od dve stotine milijardi dolara.

Pre svega, broj samih katastrofa dramatično raste iz decenije u deceniju. Ključni razlog za to je što u statistiku, po definiciji, ulaze one nepogode u kojima je proglašeno vanredno stanje, zatražena međunarodna pomoć, poginulo više od 10 ljudi ili na neki način bilo zahvaćeno bar 100 ljudi.

Ako izuzmemo ljudski uticaj na fenomene poput globalnog zagrevanja, koje će do kraja veka podstaći više vremenskih ekstrema kao što su suše i poplave, priroda je generalno i pre pedeset i sto godina bila jednako nezainteresovana za ljudska posla. Zato trenutno nema nikakvog razloga da je svoje čudi drugačije raspoređivala. No, danas je, s obzirom na sedam milijardi stanovnika planete, i na to kako i gde sve ljudi žive, veća verovatnoća da, ako se neka nesreća desi, ona utiče na veći broj ljudi.

Kad se na osnovu toga analiziraju zabeleženi i prikupljeni podaci iz celog sveta, dolazi se do vrlo zanimljivih zaključaka. Naime, prema informacijama iz Međunarodne baze katastrofa (emdat.be) može se zapaziti kako iz decenije u deceniju dramatično raste broj katastrofa koje su uticale na život ljudi. U prvoj polovini

veka takvih nesreća je bilo desetak godišnje, da bi se šezdesetih i sedamdesetih podigao na pedesetak, devedesetih na čitavih 200, krajem veka na 300, dok ih danas ima u proseku više od 400 godišnje.

EPIDEMIJA KATASTROFA: Prema podacima Centra za istraživanje epidemiologije katastrofa, koji se nalazi u Belgiji, tokom poslednjih deset godina zabeleženo je čak 4022 prirodne nesreće, što je daleko više nego u bilo kojoj deceniji ranije.

Nesrećama koje su se dogodile u poslednjih deset godina bilo je zahvaćeno čak 2,7 milijardi ljudi, što je praktično trećina svetske

populacije. No, najveći deo nastradalih živi na jednom kontinentu – u Aziji. Ovde je bilo ugroženo 2,3 milijarde ljudi, dok je u odnosu na tu brojku samo 300 miliona ljudi sa drugih kontinenata iskusilo katastrofe.

Kad se posmatraju vrste prirodnih nepogoda, 76 miliona ljudi u Aziji je bilo ugroženo zbog zemljotresa, 360 zbog raznih tropskih oluja, 742 miliona zbog suše, a čak jedna milijarda zbog poplava.

Kako pokazuju analize Centra za istraživanje epidemiologije katastrofa, Azija je tako pogođena pre svega zbog gustine naseljenosti u pojedinim regijama. Većina stanovništva danas

živi u takozvanim megapolisima, čudovišno velikim gradovima koji su vrlo često smešteni u ravnicama na obalama reka i mora. Zato kad dođe do katastrofe, više ljudi na jednom mestu može više da strada.

No, nasuprot rastu broja zabeleženih nesreća, primetan je jedan sasvim suprotan trend. Mada je više stanovništva danas njima zahvaćeno, broj ljudi koji ginu u prirodnim nepogodama je dramatično smanjen. I smanjuje se iz godinu u godinu zahvaljujući ukupnom rastu obrazovanja, kvalitetnije gradnje objekata i savremenim komunikacijama.

Tokom poslednje decenije, prirodne nepogode su odnosile godišnje u proseku oko 100.000 života, odnosno 79.000 za period 2001–2009. i oko 200.000 za 2010. godinu. Međutim, ove brojke daleko su manje u poređenju sa ranijim epohama. Početkom XX veka od prirodnih nesreća kojih je bilo hiljadu puta manje stradalo je i do 500.000 ljudi godišnje, pedesetih i šezdesetih taj se broj smanjio na 200.000, da bi danas odnosio u proseku znatno ispod 100.000 žrtava godišnje.

Brojevi, naravno, ne daju najjasniju sliku katastrofe. Njeni efekti mogu da sežu godinama, pa čak i vekovima u budućnost. Izrazit skorašnji primer je Fukušima, koja kao usamljeni incident još ostavlja tragove širom sveta. Analize ovog slučaja utiču dugoročno na politiku prema nuklearnim elektranama i na energetiku uopšte. No, prožimaju i brojne druge sfere života.

SLUČAJ FUKUŠIMA: Nesreća u nuklearnoj elektrani Fukušima je bila posledica prirodne katastrofe. Pre godinu dana, 11. marta 2011, nakon velikog zemljotresa koji se dogodio u Japanu, došlo je do serije katastrofa na četiri reaktora elektrane Fukušima 1, udaljenoj više od 200 kilometara od Tokija.

Ovu nesreću će tokom nekoliko dramatičnih martovskih dana pratiti čitav svet, a kasnije će celom slučaju na INES skali nuklearnih incidenata biti dodeljen “nivo 7”, čime je Fukušima izjednačena sa nuklearnom katastrofom u Černobilju. Mada radijacija u većoj meri nikad nije napustila japanska ostrva, strah od nuklearne katastrofe se posle Fukušime kao nikad pre proširio svetom.

Zato se sa katastrofom u Fukušimi završava takozvana nuklearna renesansa, tokom koje su, zbog ekonomske i ekološke pogodnosti, u poslednjih deset godina podignuti brojni reaktori širom sveta. Nakon Fukušime isključuje se čak 30 od 440 reaktora, koliko ih je pre ove ▶

PRE I POSLE: Godinu dana posle nesreće u Fukušimi

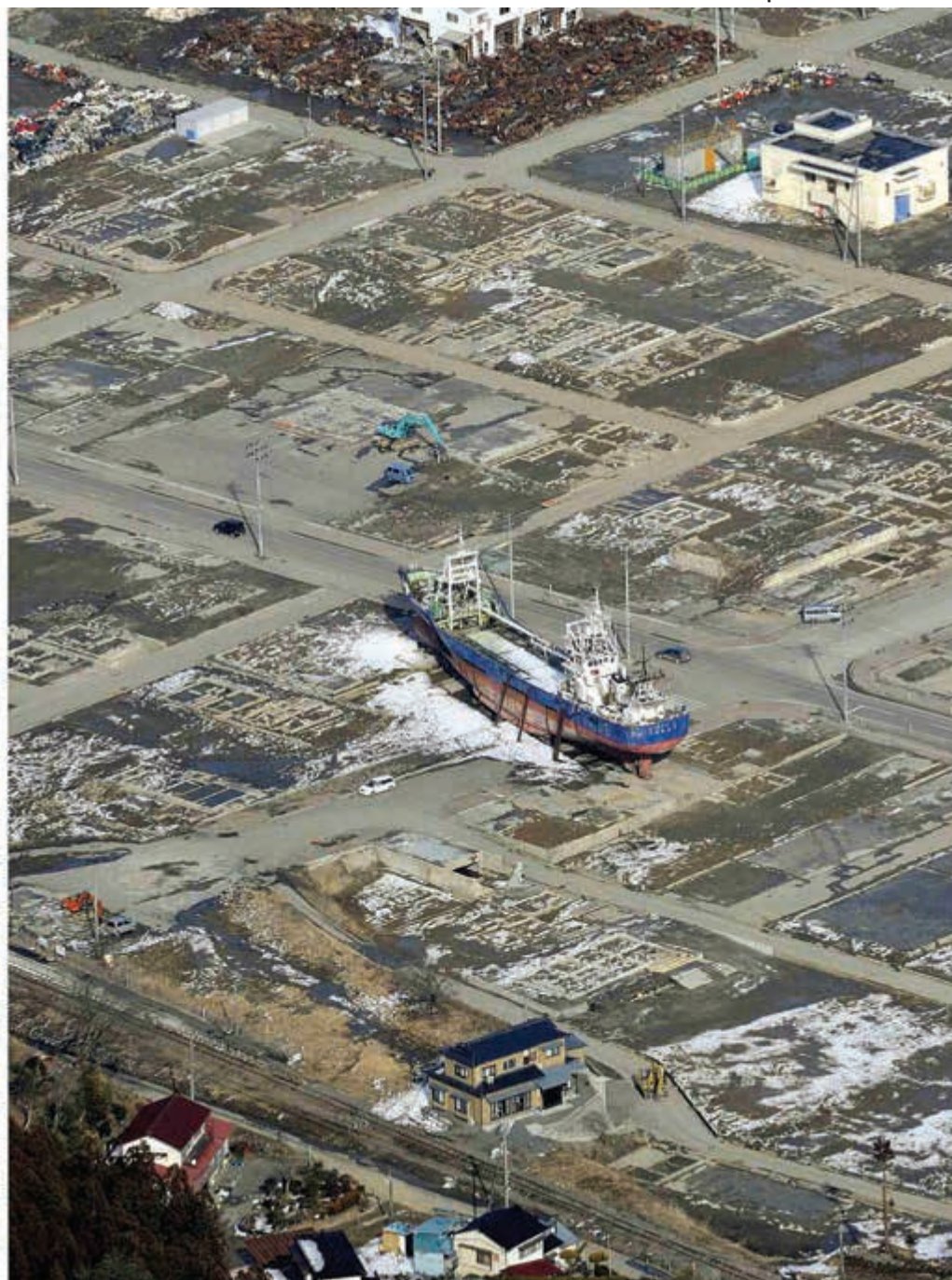

Foto: Reuters

Fukušima, godina prva

U Japanu je sve počelo 11. marta 2011, u 14.46 po lokalnom vremenu. Obalsku oblast kod grada Sendai na severozapadu ove visokorazvijene države pogodio je zemljotres pod morem od devet stepeni Rihtera. Ovaj izuzetno razorni potres snažno se osetio u 200 kilometara udaljenom Tokiju, ali u Japanu, naviknutom na zemljotrese, u prvi mah nije izazvao dramatična razaranja.

Najstrašniji udarac stiže dvadesetak minuta kasnije – japanske obale zapljuskuje divovski cunami talas, koji se na pojedinim mestima, kao posledica zemljotresa, podiže i do deset metara visine. Zabeleženi udar će biti jeziv – talas baca automobile, nosi kuće, izbacuje na obalu prekookeanski tanker.

Ali, drama koja će uzdrmati ceo svet tek počinje. Centralna pozornica katastrofe narednih dana biće nuklearna elektrana Fukušima 1, odnosno Fukušima Daiči (jedinica), u neposrednoj blizini morske obale. Ovde je bilo smešteno šest nuklearnih reaktora kompanije *Tokyo Electric Power*, ukupne snage od 4,7 GW, koji su u zemljotresu pretrpeli velika oštećenja i automatski bili ugašeni.

Reaktorima u ovoj elektrani oštećeni su rashladni sistem i napajanje elektrane strujom, što u seriji uzajamno povezanih problema otvara pitanje da li će reaktori početi da se tope i ispustiti svoj sadržaj u atmosferu.

Naime, tokom redovnog ciklusa u reaktoru, električna struja se dobija iz uranijumskih tableta u kojima je izotop U238. Cepanjem jezgara, odnosno fisijom ovog uranijumskog goriva, neprekidno se oslobađa ogromna energija koja greje vodenu paru i tako pokreće turbinu generatora koja proizvodi struju.

Međutim, u samom reaktoru, u koji ulazi voda iz primarnog ciklusa, neprekidno se u procesu fisije oslobađaju “vrel” fisioni fragmenti. Oni imaju presudnu ulogu u kontrolisanoj lančanoj reakciji, jer su na visokoj temperaturi brzi i obezbeđuju dalje cepanje uranijuma.

Zbog toga, čak i kad je elektrana “isključena”, reaktori moraju da se hlade jer će brzi fisioni fragmenti polako podizati temperaturu i kad se dovoljno zagreju pokrenuti lančanu reakciju. To je bila srž

nesreće bilo operativno širom sveta, a po svedecima, malo koja zemlja će graditi nove.

Gašenje reaktora će imati različite dugoročne posledice. No, ne mora da znači da će sve one imati negativne efekte. Razvoj velikih projekata solarnih elektrana definitivno je ubrzan otkako je Nemačka tokom 2011. promenila svoju energetska politiku prema nuklearkama.

Nažalost, svakodnevni život ljudi koji su živeli u blizini reaktora trajno je promenjen. U Fukušimi cveta voće, raste povrće, kao što je činilo i hiljade godina pre toga, ali ih stanovništvo ne bere, niti koristi za ishranu. Zbog mogućnosti da je ozračena, hrana se donosi iz oblasti udaljenih stotinama kilometara. Ljudi su zabrinuti za zdravlje svojih porodica, a mnogi su već odlučili da odu u bezbednije krajeve.

ŽIVOT POSLE: Prema zvaničnim podacima, oko Fukušime se danas meri radijacija od 100 milisieverta, koja nije direktno pogubna za život, ali može izazvati rak i druga trajna oboljenja. Poređenja radi, u normalnim sredinama radioaktivnost je obično niža od jednog milisieverta.

Danas je oko elektrane, sa prostora od 20 kilometara u prečniku, iseljeno više od 200.000 ljudi. Region koji obuhvata između 20 i 30 kilometara ove oblasti smatra se opasnim, ali tu nije zabranjeno živeti.

Teško je proceniti sve posledice nesreće u Fukušimi. Pored velikog broja nastradalih u udaru cunamija, u nuklearnoj elektrani su od zračenja neposredno stradale dve osobe, a više od 25 radnika koji su se svesno žrtvovali kako bi sprečili veću katastrofu, primilo je velike doze zračenja.

RAZARAJUĆI TORNADO U KENTONU: Najmanje 39 žrtava, 4. mart 2012.

Tokom prvih godinu dana nakon Fukušime u Japanu su održani masovni protesti protiv nuklearne energije, a vlada Jošihiko Noda je donela odluku da u budućnosti zemlju učini nezavisnom od nuklearne energije. Danas se simbolično nedaleko od obale Fukušime planira izgradnja plutajuće elektrane na vetar sa šest vetrogeneratora od po 2MW.

Tokom jeseni 2011. Japan je izdvojio 13 milijardi dolara za čišćenje kontaminiranog područja oko Fukušime. Taj novac je utrošen na sanaciju reaktora, ali i na izmeštanje 29 miliona kubnih metara zemljišta koje je ozračeno oko fabrike. Oštećeni reaktori će biti zaliveni betonom i zakopani peskom, ali jedan deo ove oblasti biće zauvek zabranjen za život, sasvim nalik

na Zabranjenu zonu oko Černobilja u Ukrajini.

CENA NESREĆE: Kolika je ukupna cena ovakvih katastrofa? Zajedno sa efektima zemljotresa i cunamija, Fukušima će se meriti stotinama milijardi dolara. Poređenja radi, katastrofe su pre sto godina koštale dramatično manje.

Sve do pedesetih godina XX veka katastrofe jedva da su dostizale cenu od jedne milijarde dolara. Tokom sedamdesetih i osamdesetih one dostižu prosečan godišnji nivo od oko deset milijardi dolara, početkom devedesetih su već na 30 milijardi, a početkom dvehiljaditih su veće od 60 milijardi dolara godišnje. Danas su u proseku oko 80 milijardi po godini, dok su poslednje godine prirodne katastrofe koštale svih 200 milijardi dolara.

opasnosti koja se dogodila u Fukušimi nakon što je elektrana isključena, a sistemi za hlađenje bili uništeni u cunamiju.

Bez hlađenja reaktori u Fukušimi, jedan za drugim, počinju da se greju iznad prihvatljive temperature, otimaju se kontroli, eksplodiraju njihovi omotači, a u more i atmosferu se oslobađa radijacija koja truje ljude i zemlju. Japanom se ponovo širi bauk radijacije.

Japanske vlasti danima vode bitku kako bi se izbeglo potpuno otvaranje reaktorskih posuda i još veća katastrofa koja pretila da ozrači ceo Japan. Operateri elektrane odlučuju da ostanu u elektrani do kraja, svesni da su sebe žrtvovali radijaciji i dugom, bolnom umiranju od prekomernih doza zračenja. Mediji ih zbog te žrtve nazivaju "pedeset samuraja".

U međuvremenu, vatrogasci hlade reaktorske zgrade šmrkovima, iz helikoptera se prosipa voda na reaktore, u sekundarni ciklus se čak upušta morska voda, traga se za načinima da se uspostavi dodatno napajanje. Drama se okončava tek nakon više od sedam dana, kad temperatura reaktora najzad počinje lagano da opada.

Međutim, dok su katastrofe sve skuplje, njihov efekat na ekonomiju nije postao ništa pogubniji. Sudeći po stručnim analizama i radovima o procenama rizika, ustaljeno se smatra da katastrofe imaju samo ograničen kratkoročni efekat na ekonomske tokove. Obično podižu cene energenata i donekle utiču na fiskalnu politiku.

"I dok prirodne nesreće značajno oblikuju svest i pamćenje društvenih zajednica, njihov efekat na ekonomiju je ograničen. Dok negativan efekat na ekonomske indikatore daju na kratke staze, dugoročno ovi efekti blede i postaju nevažni", navodi Šuangju Kristina Ma, sa Nacionalnog univerziteta u Australiji, koja

je proučavala ekonomske efekte više azijskih katastrofa.

Sa druge strane, u uslovima ekonomske krize, kratkoročni efekti prirodnih nesreća se teorijski mogu osetiti. No, brojevi govore da se samo jedan odsto prirodnih nesreća događa u visokorazvijenom svetu koji nosi veći deo svetске ekonomije, tako da njihov porast vrlo retko utiče na razvijene ekonomije i mada im cena nikad nije bila viša, one teško mogu da imaju efekte na dalji razvoj ekonomske krize.

PRIRODA STRADANJA: Uz to, krajnje sumorno, prirodne katastrofe mogu zapravo imati pozitivan efekat na ekonomiju. U Japanu je,

ma kako užasna i zastrašujuća bila nesreća iz 2011, ona podstakla i razvoj tehnologija za brzu zaštitu od posledica Fukušime. To se pokazuje pre svega u sferi energetike.

Na tehnološkim sajamima se tako već mogu videti prozirni solarni paneli koje japanska visokotehnološka industrija nudi za postavljanje na kućne prozore. Zatim novi sistemi za skladištenje električne energije i napajanje kuća. I sve to već po nižoj ceni.

Kao retko gde danas, čovek pred prirodnim nepogodama i njihovim posledicama uviđa kako je samo delić velikog planetarnog sistema. A u tome se, izgleda, ne izdvaja ni na ekonomskom planu. Izazvane isključivo prirodnim procesima, zapravo bez konkretne ljudske odgovornosti (što je u savremenoj civilizaciji ponekad teško objasniti), može se reći kako ove tragedije na ljudsku ekonomiju utiču na jednak način kao što utiču na sve ostale prirodne procese.

Smrt i stradanje imaju svoju jasnu ulogu u prirodi. Poplave i vulkani nanose plodno tlo za bujanje života. Veliki požari u prerijama krče prostor za novo rastinje. Drvo koje se ruši u dubokoj šumi gnoji zemljište iz koga raste nova vegetacija. Neprekidno izumiranje živog sveta održava kruženje azota u prirodi, stvara prostor za nove vrste i podstiče dalju evoluciju.

Isto tako, velike prirodne pošasti, onda kad zađu i razore čovekov životni prostor, mada evidentno skuplje nego ranije, sada ostavljaju brisani prostor za nove ekonomske mogućnosti. Još jedan sumorni bilans ljudske patnje. I života uopšte.

BESPOMOĆNI: Poplave u Bangkoku, 2011.

Slobodan Bubnjević

40 godina od epidemije velikih boginja

Upozorenje na koje

Vërejtje
ë shtëpi është paraqitur
ngjitëse - LIJA
j shtëpisë është
me! për deri sa zgjete

SHTABI KRAHINOR PËR SMUNDJE
KARANTINE

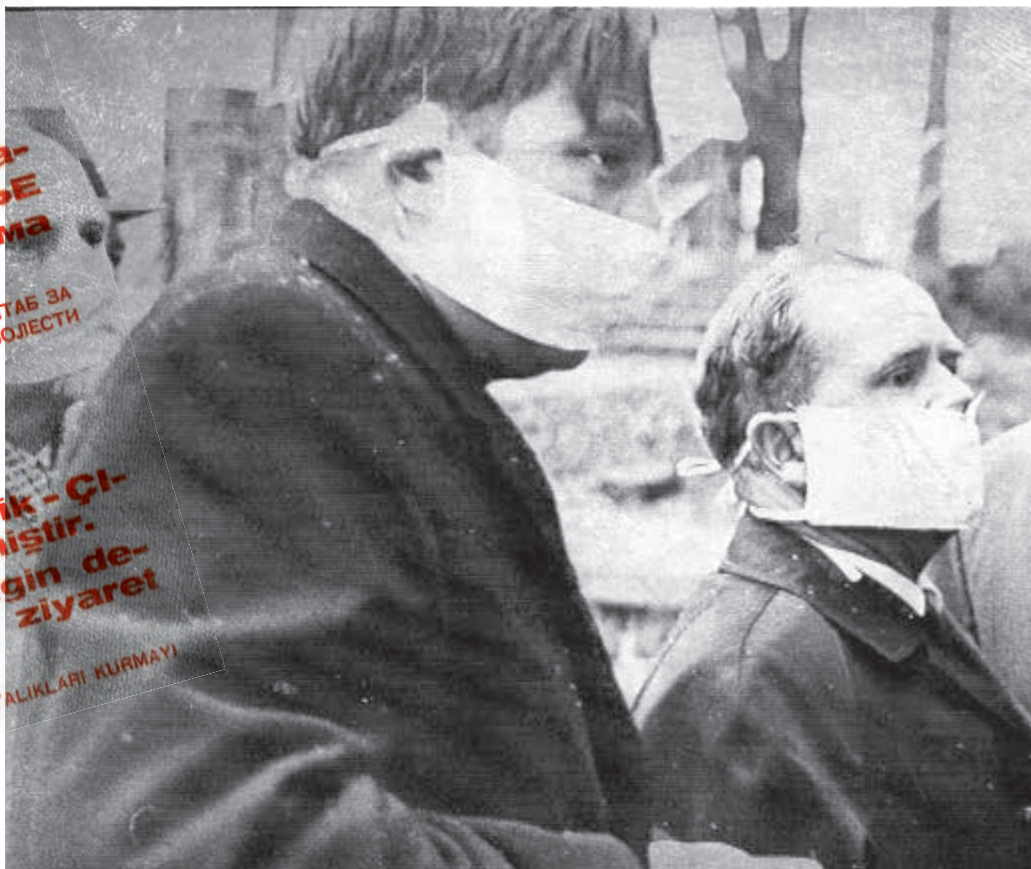
Упозорење
овој кући се појавила за-
на болест-ВЕЛИКЕ БОГИ. ЊЕ
ака посета овој кући је веома
асна! док траје зараза.

ПОКРАЈИНСКИ ШТАБ ЗА
КАРАНТИНСКЕ БОЛЕСТИ

Dikkat
Bu evde Bulaşıcı hastalık - ÇI-
ÇEK HASTALIGI belirivermiştir.
Bu evi, bulaşıcı hastalığın de-
vamlı zaman içinde ziyaret
etmek çok tehlikelidir.

BÖLGE KURUMU HASTALIKLARI KURMAYI

Pune 42 godine verovalo se da je variola iskorenjena. Poslednji slučaj velikih boginja na našim prostorima zabeležen je 1930. godine. U martu 1972, međutim, bolest se vratila. Odnela je 40 života – 26 na Kosovu, sedam u Beogradu, pet u Novom Pazaru, jedan u Čačku i jedan u Ležimiru kod Sremske Mitrovice. Obbolelo je 184 ljudi, od čega 32 u Beogradu

“Prodirući u živu ćeliju stranog tela, virus njenu sadržinu zamenjuje svojom i pretvara je u fabriku za proizvodnju novih virusa. Promene koje na taj način izaziva u životnoj sredini ćelije neuporedivo su dublje i dramatičnije nego što se čovek sme nadati ikad da postigne u svojoj. Virus je najsavršenije stvorenje u kosmosu. Njegova biološka organizacija nije ništa drugo nego mašina za proizvodnju života u njegovom najčistijem smislu. Virus je vrhunac prirodne stvaralačke evolucije.”

Profesor dr Frederik Liberman (Borislav Pekić, “Besnilo”)

Početkom 1972. godine jedan tridesetpetogodišnji kosovski Albanac iz sela Dajnane kod Orahovca krenuo je na hodočašće u Meku. Nije ni slutio da će njegov put četrdesetoro ljudi koštati života.

Budući hadžija se mesecima spremao za put. Pored dobre volje i novca za putovanje, Ibrahimu Hotiju su za ispunjavanje svete dužnosti u muslimana bila potrebna i dva dokumenta – pasoš i potvrda o vakcinaciji protiv velikih boginja. Pasoš je lako dobio, ali se za potvrdu

morao pomučiti. Naime, savezne zdravstvene vlasti tadašnje SFRJ usvojile su preporuku Svetске zdravstvene organizacije (SZO) da sva lica koja putuju u zemlje u kojima su prijavljeni slučajevi oboljenja od velikih boginja (variole) moraju biti vakcinisana protiv te opake i zarazne bolesti. Za Ibrahima je to značilo put u Skoplje, gde je trebalo da primi vakcinu iako je u mladosti bio primovakcinisan.

Susret sa šezdesetogodišnjim čovekom u toploti čekaonici skopske infektivne klinike u rano

niko nije obratio pažnju

Foto: Foto dokumentacija Borbe

jutro 20. decembra 1971. godine ispostaviće se sudbonosnim, ne samo za Hotija. Neznamac je započeo časkanje posavetovavši ga da ne brine ukoliko posle vakcine dobije osip po licu ili telu. Ovaj savet je već uznemirenom Hotiju legao kao so na ranu. Šta je dalje bilo, detaljno u svojoj knjizi *Bez obdukcije*, koja će u izdanju Prometeja biti uskoro objavljena, detaljno opisuje Nikola Bura. Zahvaljujući ljubaznosti autora, "Vreme" prenosi šta je ovaj čovek rekao Hotiju i tako, praktično, odškrinuo vrata epidemiji koja će odneti 40 života: "Slušaj, pusti ti ove lekare i njihove vakcine. Ovako jakom čoveku, kao što si ti, boginje ništa ne mogu. Tebi je važno samo da dobiješ potvrdu o vakcinaciji. Nego, dok čekamo, idi u apoteku, tu ti je prekoputa bolnice, kupi malo alkohola i vate, i čim ti daju vakcinu idi u klozet, tamo te niko ne vidi, pa je obriši. Ostaćeš zdrav, pa završavaj poslove."

PUT IBRAHIMA HOTIJA: Praktičnom Hotiju koji je već isplanirao da se u Skoplju zadrži par dana kako bi obavio neke poslove i video se sa nekoliko ljudi sa kojima je trgovao žitom i brašnom, najmanje je falio neki dosadan osip ili pak groznica. Brzo je prelomio. Sat vremena kasnije vatom natopljenom u alkohol čistio je vakcinu u klozetu. Dva meseca kasnije Ibrahim Hoti je variolu doneo u Jugoslaviju, a sam se razboleo od njenog blažeg oblika. Ipak, međunarodni sertifikat o vakcinaciji je dobio bez kontrole njene uspešnosti – mimo propisa.

Kako bi rizik od širenja velikih boginja, koje su se u to vreme javile na Bliskom istoku, bio sveden na najmanju moguću meru, SZO je preporučio da se na hadžiluk u Saudijsku Arabiju putuje isključivo avionom. Međutim, iako je tadašnji savezni sanitarni inspektor cirkularnim pismom republičkim i pokrajinskim

Virus

"Smrtnost od variole bila je u proseku 30 odsto. Godine 1967. Svetska zdravstvena organizacija je donela plan za eradikaciju variole, a sprovela ju je 1979" (Nada Kuljić-Kapulica, *Variola – prošlost ili ne?*, Srpski arhiv za celokupno lekarstvo, Beograd 2004, vol. 132, br. 7-8, str. 272-276). Poslednji slučaj variole zabeležen je u Somaliji 1977. godine. Kuvar Ali Mov Malin (*Ali Moow Malin*) oboleo je 26. oktobra 1977. godine. Svetska zdravstvena organizacija proglasila je eradikaciju variole dve godine kasnije. Posle toga, broj institucija u svetu koje su u svojim laboratorijama održavale virus te opake bolesti postepeno se smanjivao, da bi se danas sveo samo na dve: Centar za kontrolu i prevenciju bolesti u Atlanti, SAD (*Center for Disease Control and Prevention, Atlanta, USA*) i Istraživački institut virusologije i biotehnologije "Vektor", Koljcovo, Novosibirska oblast, Ruska Federacija (*Государственный научный центр вирусологии и биотехнологии "Вектор", Кольцово, Новосибирская область, Российская Федерация*).

sekretarijatima za zdravlje preneo ovu preporuku, informacija ne dolazi do onih na koje se odnosi – turističkih agencija koje organizuju putovanja hodočasnika u Meku i Medinu, među kojima je i makedonsko Autotransportno preduzeće Transkop iz Bitolja. Autobusom tog preduzeća na "uzvišeno putovanje" sredinom januara 1972. sa još 24 hodočasnika kreće i Ibrahim Hoti.

Kako dalje navodi u svojoj knjizi Nikola Bura, o toku putovanja nije ostalo sačuvanih dokumenata: "Jedino se iz svedočenja putnika, prikupljenih u kasnije sprovedenoj epidemiološkoj anketi, utvrdilo da su posle Meke i Medine hadžije boravile pet dana u Iraku, gde su u centralnom delu te zemlje obišle nekoliko svetih mesta derviša (Karbalu, Nadžaf, Bagdad). U povratku u zemlju Transkopov autobus, registarskih tablica BT 162-07, prešao je ►

Foto: V. Šuvaković i M. Kecmanović (ustupio Nikola Bura)

Foto: Ustupio Nikola Bura

Foto: Foto dokumentacija Borbe

EPIDEMIJA: Boginje, karantin, vakcinacija

hirurške klinike u General Ždanovoj ulici (današnja Resavska), kako bi mu se ukazala dalja adekvatna lekarska pomoć.”

Tu ga je primio dr Jugoslav Pantić. “Bio sam dežuran te večeri kada je medicinska sestra

Dušica Spasić ušla u moju lekarsku sobu i rekla da nam je sa Dermatovenerološke klinike upravo stigao težak bolesnik”, priča za “Vreme” dr Pantić. “Bio je to naporan dan i taman sam prillegao da se odmorim posle završenog

obimnog hirurškog programa. Sestra Spasić je rekla da je pacijent upućen sa sumnjom na krvareći čir na dvanaestopalačnom crevu i da mu je ona već izmerila pritisak. Ustao sam i tada napravio prvu grešku – onako bunovan nisam stavio masku, a imao sam američki stetoskop sa kratkim crevom, pa sam morao baš da se približim bolesniku prilikom pregleda, a to je značilo da sam bio izložen kapljičnom sadržaju iz njegovih usta. Pregledao sam ga i iako sam u to vreme bio mlad anesteziolog, imao sam dovoljno iskustva da uvidim da nije reč o krvarenju čira na dvanaestopalačnom crevu.”

Posle pregleda u prijemnoj ambulanti, bolesnik Latif Mumdzović prenesen je liftom na drugi sprat, gde je smešten u prvu od dve prostorije Odeljenja za intenzivnu terapiju i reanimaciju (u šok sobu), gde je već ležalo jedanaest bolesnika. Noć je proveo relativno mirno.

Sledećeg dana, 10. marta, u 21 sat i 15 minuta, Latif Mumdzović je preminuo istrpevši paklene muke. Umro je na svoj 29. rođendan. Na variolu niko nije posumnjao.

Rodbina je sutradan preuzela telo, odbila obdukciju i sahranila Latifa Mumdzovića na gradskom mezarju Gazilar u Novom Pazaru po muslimanskim običajima, koji podrazumevaju i da hodža okupa pokojnika. Dan nakon sahrane hodža je svojim poslom otputovao za Tursku, a tri dana kasnije Latifov brat Nedžib, Džibo, kako su ga zvali, komercijalista u Tekstilnom kombinatu “Raška”, dobija visoku temperaturu. Ljut na lekare koje je krivio za smrt svoga brata, Nedžib je lekarsku pomoć zatražio tek 19. marta u zdravstvenoj stanici fabrike u kojoj je radio.

“Toga dana ordinirajućeg lekara u Zdravstvenoj stanici Raška zamenjivao je dr Šefkija Spahović iz Sjenice, lekar na završnoj godini specijalizacije iz ginekologije i akušerstva u novopazarskom Zdravstvenom centru”, piše u knjizi *Bez obdukcije*. “Dežurstvo je započeo prelistavajući beogradsku ‘Politiku’, gde mu je pažnju privukla vest na sedmoj strani u kojoj se kaže ‘da je na području Prizren-Orahovca-Đakovica otkriveno nekoliko osoba obolelih od velikih boginja’.” Dr Spahović je zaključio da Novi Pazar nije daleko od ugroženog područja, a onda mu je u ordinaciju ušao Nedžib Mumdzović. Doktor mu je izrazio saučešće zbog brata, dao mu terapiju i poslao ga kući, rekavši mu da će ga po podne obići.

Čim je Mumdzović izašao dr Spahović je, prilično sumnjičav, odjurio u svoju samačku sobicu, otvorio udžbenik i poređao po podu svu ▶

Kako je sniman film *Variola vera*

“Bio je to politički film, zasnovan na predosećaju kataklizme koja galopom stiže. Sama epidemija je bila upozorenje na koje niko nije obratio dovoljno pažnje”

Foto: A. Anđić

Film *Variola vera* snimljen je 1982. godine, tačno deceniju nakon epidemije. U intervjuu za “Vreme” reditelj i jedan od scenarista filma, Goran Marković, objašnjava kako je teklo snimanje i šta ga je navelo da uopšte snimi film na tu temu.

“Još kao student bio sam opsednut idejom da ekranizujem *Kugu* Alberta Kamija. Taj roman je ostavio snažan utisak na mene u prvoj mladosti. Kasnije, tokom studija, shvatio sam da prava tema romana nije bolest, već moralni diskurs između pojedinca i ‘mračne sile’”, kaže Goran Marković. “Kada sam 1968. doživeo ulazak sovjetskih tenkova u Prag, što je ujedno značilo i potpuni gubitak iluzija o mogućnosti života u pravednom svetu, rešio sam da snimim film koji bi se na neki način suprotstavio toj mračnoj sili. *Kuga* mi je izgledala kao najbolji okvir za priču. Ali kako, iz razumljivih razloga, niko nije hteo da finansira takav film, a dogodila nam se epidemija *Variole vere* 1972, shvatio sam kako je bolje da se bavim našom stvarnošću, a ne nekakvom literarnom. *Variola vera* je apsolutno najteži projekat koji sam ikada snimio. Stalno je nešto stajalo na putu tom filmu”, kaže Goran Marković. “Pripremao sam ga mesecima za snimanje u jednoj, a dva dana pred početak su nam dali drugu praznu bolnicu, koja nije bila ni nalik prvoj. ‘Uzmi ili ostavi’, bila je dilema. Ubrzo me je napustio scenograf, a samo snimanje se odigravalo u potpunoj oskudici. Radili smo po 14-16 sati dnevno. Bio sam potpuno iscrpljen, i fizički i moralno.”

“VREME”: Da li je bilo teško doći do podataka o izbijanju i suzbijanju epidemije i koliko su akteri stvarnog događaja bili spremni da vam izađu u susret prilikom priprema za snimanje filma?

GORAN MARKOVIĆ: Najteže je bilo doći do istine o samoj epidemiji te iskorenjene tropske bolesti. Stvar je bila ne samo zataškavana nego i brižljivo sakrivana. Trebalo mi je dve godine da prodrem do

ljudi koji bi mi rekli ponešto od toga. Dva hrabra lekara sa kožne klinike su mi otkrili šta se sve događalo, kako je bolest doneta, kako se epidemija raširila i kako se ko u toj situaciji ponašao. Iz svega sam otkrio da je tema sasvim dostojna *Kuge* – naime, nije bila reč samo o epidemiji bolesti već i o bolesti društva. To se i dan-danas poklapa sa mojom tvrdnjom da je raspad Jugoslavije počeo 1968, posle studentskih demonstracija protiv Broza i prvog terorističkog napada u Jugoslaviji – eksplozije bombe u bioskopu “20 oktobar”. *Variola vera* je bio prvi vidljivi znak raspada države i to je trebalo sakriti.

Film se ne bavi samo epidemijom i jednim događajem u istoriji tadašnje SFRJ, već razotkrivanjem pravog lica ljudi iz svih društvenih slojeva – od siromašnih do državnih moćnika – kada se suoče sa strahom od smrti. Niste propustili da prikazete kako pripadnici državnog aparata zbog svog neznanja i inertnosti doprinose širenju epi-

demije. Da li se neko od aktera stvarnog događaja prepoznao u filmu i da li je možda reagovao?

Da, dan pred snimanje me je napustio glumac koji je trebalo da igra lik direktora bolnice. “Dosta mi je da igram ‘Nemce’”, bilo je njegovo obrazloženje. Zamolio sam oca da preko noći spremi “Nemca” i on je to kao otac učinio svome sinu. Mislim da je napravio jednu od najboljih uloga u životu. Ali taj lik nije bio puka rekonstrukcija postojećeg aktera događaja. Ni ostali likovi, naravno, ne odgovaraju pravim akterima stvarne drame. Film je nešto drugo od stvarnosti. Ja nisam pravio dokumentarnu dramu, već metaforu. U to vreme je to bilo obavezno – niste smeli da direktno govorite o problemima društva. Upotrebljavao se taj indirektni jezik kojim su se autor i publika veoma dobro sporazumevali. Mislim da je *Variola vera* prevazišla tematiku nekog filma katastrofe. Bio je to politički film, zasnovan na predosećanju kataklizme koja galopom stiže. Sama epidemija je bila upozorenje na koje niko nije obratio dovoljno pažnje.

Kakva su vaša sećanja na epidemiju i kolektivnu histeriju koju je izazvala?

Stid i klaustrofobija. Treba reći da smo mi u to doba doživljavali vrhunac lagodnosti života u Jugoslaviji. Pasoš za sve zemlje, svi imaju para i ne rade mnogo. To je ono što je Broz podelio sa svojim zemljacima ekvibrilirajući između istoka i zapada, i naplaćujući tu klackalicu debelo. I odjednom, svi smo bili zatvoreni u mišju rupu sa prstom uperenim u našu zemlju. Neko mi je rekao da sam te 1982. godine, kada sam snimio *Variolu veru* anticipirao ono što će nam se dogoditi 1992: pakao sankcija i potpunu izolaciju zemlje. Kakav užasni niz: 1972–1982–1992?! I još jedan dokaz o prokletstvu koje doživljam otkad se bavim ovim poslom – sve što sam snimio, pre ili kasnije mi se dogodilo.

literaturu u kojoj je bila makar i jedna rečenica o varioli. Sve što je pročitao potvrdilo je njegovu sumnju da je Nedžib Mumdzić oboleo od te bolesti. Ispunio je obećanje i obišao pacijenta, a zatim telefonom pozvao načelnika Stacionarnog bloka dr Nazima Nokića da organizuje njegovu izolaciju. “Da bi ga ubedio kako mora odmah da reaguje, prvi put sam glasno izgovorio reč ‘variola’”, ispričao je Nikoli Buri dr Spahović.

U međuvremenu, 9. marta, u ordinaciji dr Dželala Džibe na Odeljenju za zarazne bolesti Medicinskog centra u Prizrenu, sa majkom je sedela šestogodišnja Sadeta, sestrčina Ibrahim Hotija. Sutradan se u istoj ordinaciji, sa istim simptomima, pojavljuje i jedan bračni par, takođe iz Danjana, a 14. marta zdravstvene vlasti u Beogradu dobijaju informaciju o pojavi više slučajeva variole na Kosovu.

EPIDEMIJA: Dr Vlastimir Ilić, direktor Zdravstvenog centra u Novom Pazaru, 20. marta telefonom obaveštava dr Oliveru Stojanović, republičkog sanitarnog inspektora, da na internom odeljenju tamošnje bolnice leži Nedžib Mumdzić, brat Latifa Mumdzića, za koga se sumnja da je zaražen virusom variole. Dr Stojanović odmah reaguje i daje nalog da se oboleli izoluje, a zatim o tome obaveštava tadašnjeg republičkog sekretara za zdravlje i socijalnu politiku dr Đorđa Jakovljevića. U skladu sa zakonskim ovlašćenjima dr Stojanović od republičkog sekretara traži da organizuje hitnu prove-ru uzroka smrti Latifa Mumdzića.

Na Kosovu u tom trenutku već traje vakcinacija stanovništva ugroženog područja (prizrenske, orahovačke i đakovičke opštine). Istog dana, 16. marta, kada je počela vakcinacija, iz Beograda na Kosovo odlazi grupa epidemiologa i infektologa, među kojima su i prof. dr Miomir Kecmanović i doc. dr Vojislav Šuvaković, koji su boraveći u Indiji stekli iskustvo u borbi sa variolom. Vakcinacija zdravstvenih radnika i radnika u javnim službama u Beogradu počinje 18. marta.

U sredu 22. marta nešto pre podneva stigla je vest iz Instituta za imunologiju i virusologiju na Torlaku da je elektronskim mikroskopom identifikovan virus velikih boginja u uzorku uzetom od bolesnika Nedžiba Mumdzića iz Novog Pazara i time retrogradno utvrđeno da je njegov brat Latif Mumdzić umro od te bolesti.

Tačno nedelju dana ranije, u kasnim večernjim satima, pred kućom dr Ane Gligić, šefa Nacionalne referentne laboratorije za variolu i druge poks viruse, arbo viruse i virusne

hemoragične groznice zaustavio se službeni automobil Instituta “Torlak”.

“Moja deca su tada bila mala i taman sam ih spremala za spavanje kada su na vrata zazvonili direktor Instituta dr Ljubinko Stojković i epidemiolog dr Radoslav Bošković. Kažu: ‘Ana, molim vas, podite sa nama, postoji sumnja na variolu.’ Rekli su mi da je situacija ozbiljna i da se očekuje da stigne materijal sa Kosova. Obukla sam se i pošla sa njima”, kaže za “Vreme” dr Ana Gligić. “Od devet uveče do pet sati ujutru spremala sam sve što je potrebno da se postavi brza dijagnoza. Svaka ozbiljna zemlja je u vreme variole trebalo da ima laboratoriju pripremljenu da može da dijagnostikuje opasne bolesti koje bi se eventualno importovale. To je bio slučaj i sa Nacionalnom referentnom laboratorijom. Mi smo bili spremni da u svakom momentu na sumnju na variolu postavimo dijagnozu”, kaže dr Gligić i dodaje da je ranijih godina bilo nekoliko lažnih alarma na velike boginje.

“Doneli su osam materijala, ja sam ih raspakovala i u osam sati ujutru javila da su svi pozitivni na testove na variolu”, kaže dr Gligić “Treballo je još sačekati jednu reakciju, ali mi smo bili sigurni.” Kolege su bile iznenađene i rekle joj da mora u karantin. Dr Gligić je to odbila. “Rekla sam im da to ne dolazi u obzir i da ću raditi do momenta dok se eventualno ne napravi neki incident, a onda ću im se javiti. ‘Do tada’, rekla sam, ‘radiću pod zaštitom, onako kako sam uvežbana i svaki dan ću ići kući’. Sledećeg dana vakcinisali su i mene i moju porodicu. Odmah su mi dali hiperimunogamaglobulin i ja sam ostala u laboratoriji.

Foto: M. Milenković

AKTER I HRONIČAR: Dr Jugoslav Pantić i Nikola Bura

Interesantno je da mi tada nismo znali da je variola u Beogradu.”

Dr Ana Gligić je 22. marta pozvana na Infektivnu kliniku u Beogradu. Rečeno joj je da tamo leži žena sa promenama na koži koje liče na variolu. “Moj direktor i ja smo otišli tamo i ja sam rekla da to nije variola, već neka stafilokokna infekcija. Međutim, u sobi prekoputa neko je ječao na sav glas. Pitala sam doktora infektologa ko je to. Rekao mi je da je to jedna medicinska sestra koja ima napad žuč. ‘Dali smo joj sve moguće terapije, ali ništa ne pomaže’, rekao je moj kolega. Izrazila sam želju da je vidim. Bili smo opremljeni zaštitnim odelom i maskom, ušli smo u tu sobu. Koža joj je bila crvena, bila je sva u podlivima, ali nije imala drugih promena. Iz usta joj je išla sukrvica. Rekla sam šefu ‘ovo je purpurna variola (purpura variolosa), ona neće razviti nikakve pustule nego će umreti’. Predložila sam da uzmemo krv i da probamo da izolujemo virus. Onda mi je sestra sa infektivne rekla da imaju u drugoj sobi i jednog bolničara sa Prve hirurške – Slobodana Kočina. On je imao male promene, jer je bio vakcinisan. Uzela sam materijal i od njega. Dušica je već bila umrla kada smo mi iz njene krvi uradili izolaciju i utvrdili 21.750 virusnih čestica u kubiku krvi. Nije joj bilo spasa”, kaže dr Gligić.

Međutim, ni tada se nije znalo da je Dušica Spasić umrla od variole, jer kada nema pustula, test traje tri dana. Posle tri dana utvrđeno je da su na variolu veru pozitivni i ona i Slobodan Kočin.

KARANTIN: Istoga dana kada je sa Torlaka stigla vest da je kod Nedžiba Mumdzića ▶

Dušica i Milka

Prva žrtva variole iz redova medicinskog osoblja bila je dvadesettrogodišnja Dušica Spasić. Mlada i požrtvovana medicinska sestra bila je zbog svoje plemenitosti zadužena za najteže bolesnike. U šok-sobi Prve hirurške klinike Dušica je negovala Latifa Mumdzića. Tačno dve nedelje nakon njegove smrti Dušica Spasić je sahranjena na mesnom groblju u Resniku nadomak Beograda, gde je živela sa porodicom. Sahranjena je bez ikakve ceremonije, u limenom kovčegu, u neobeleženom grobu. Dušicina porodica je za njenu sudbinu saznala tek dve nedelje kasnije, nakon što su izašli iz karantina. Dan nakon Dušice preminula je i njena vršnjakinja i koleginica Milka Đurašić koja je Latifa Mumdzića negovala u Čačku. Njih dve bile su jedine žrtve variole iz redova zdravstvenih radnika. Tokom epidemije obolelo ih je ukupno šestoro – tri lekara i tri medicinske sestre.

identifikovan virus variole, formirani su karantini u Dermatovenerološkoj i Prvoj hirurškoj klinici u Beogradu. I pored nepripremljenosti za karantinske uslove, medicinska služba je na klinikama u potpunosti funkcionisala. Lekarske vizite bolesnika vršene su dva puta dnevno, temperatura, kao prvi znak variole, merena je u šest, 16 i 21 čas, dok se uočeno stanje dva puta dnevno analiziralo i o tome telefonom izveštavao Gradski štab za borbu protiv karantinskih bolesti. Pored aktivnosti vezanih za variolu, nastavljeno je i lečenje zatečenih bolesnika.

Parcijalno deblokiranje karantina započelo je 10. aprila, kada se u njemu nalazilo 263 lica. Karantin je trajao ukupno tri nedelje – od 22. marta do 12. aprila 1972. Stavljanje Prve hirurške klinike u karantin (125 bolesnika i 89 članova kolektiva) bilo je, ispostavilo se, mnogo složeniji zadatak. Dok su sa Dermatovenerološke klinike od primanja Latifa Mumdzića otpuštena samo tri bolesnika, na Prvoj hirurškoj klinici otpust je u tom periodu bio daleko veći. “Dodatnu teškoću u pronalaženju tih lica, koje je trebalo hitno pregledati i eventualno uputiti u karantin (pojedini su izbegavali da se jave), izazvala je”, piše Nikola Bura, “neopretna izjava lekara iz Gradskog sekretarijata za zdravlje i socijalnu politiku, objavljena to jutro u ‘Politici’, u kojoj se kaže da su priče o varioli u Beogradu ‘neosnovane’, a da su prijavljene sumnjive tegobe ‘simptomi nekog drugog bezazalnog oboljenja’.”

Od Latifa Mumdzića se na Prvoj hirurškoj inficiralo ukupno 19 osoba (14 pacijenata i pet zdravstvenih radnika). Umrlo ih je petoro. Dva nikada nisu uspešno vakcinisana, a kod tri teška hirurška bolesnika variola je samo ubrzala letalni ishod od osnovne bolesti. Karantin u objektima Prve hirurške klinike trajao je do 24. aprila.

Treći bolnički karantin imala je Klinika za

infektivne bolesti, gde su primani sumnjivi slučajevi i odmah po postavljanju dijagnoze obolevi prevođeni u karantinske objekte pod Avalom. Prvo u Planinarski dom “Čarapićev brest”, zatim u Motel “1000 ruža”, koji je imao bolje smeštajne kapacitete sa stanovišta organizacije karantina (odvajanje obolelih od sumnjivih).

U tim karantinima bio je i dr Jugoslav Pantić, koji je 9. marta uveče primio Latifa Mumdzića.

“Sedamnaestog marta bio je rođendan mog sina. Sva sreća što je inkubacija duža – od 7 do 14 dana. Ja sam u vreme dečjeg rođendana bio zaražen, ali srećom nisam bio infektivan, a odmah posle rođendana bio sam dežuran. Tada sam već sumnjao, čas imam čas nemam temperaturu, kao kod gripa. Završio sam dežurstvo u ponedeljak, ali umesto da se vratim kući, ostao sam na klinici, 21. marta sam već imao jače simptome i tada su me odveli u karantin u Planinarski dom ‘Čarapićev brest’“, priseća se dr Pantić i opisuje prvi susret sa karantinom. “Odveli su me tamo noću. Na osnovu priče šofera zaključio sam da je sestra Dušica Spasić umrla. Bila je predana u svom poslu i divna osoba. Kasnije ću saznati da je njeno telo ležalo u sobi preko puta moje. Automobil nas je ostavio 50 metara ispred ‘Čarapićevog bresta’, iz mera predostrožnosti. Došetali smo do ulaza. Bio je mrak i tišina. Kad su me smestili, shvatio sam da ni osoblje koje bi trebalo da nas leči nije vakcinisano. Rekao sam da sam popio merboran, koji je ostao još kao zaliha iz Vijetnamskog rata. Drugo nisam imao. Hiperimunogamaglobulin nije bio masovno dostupan. Ja sam ga dobio od časnih sestara koje su bile smeštene kod nas i zamolio da ga daju mom sinu. Moja supruga je tada bila medicinska sestra i dao sam joj uputstvo šta da radi ukoliko dođe do simptoma pojave variole kod ukućana. Dva sata nakon mog dolaska u ‘Čarapićev brest’, pristiže i oboleli kolega sa Kožne klinike dr Žarko Đurović, koji je na Prvu hiruršku

poslao Latifa Mumdzića.”

Prema rečima dr Pantića, u vreme njegovog boravka u “Čarapićevom brestu” tamo je bilo dvadesetak ljudi. “Čovek koji je ležao pored mene, Nedeljko se zvao, bio je u lošem stanju i sav u ospama. Njegova desetogodišnja ćerka, koja je od variole vakcinisana godinu-dve dana ranije, epidemiju je praktično prošla sa dve tri bubuljice i temperaturom 37 sa 2. Ja sam imao srednji oblik, jer sam ipak bio delimično zaštićen. Desetak godina ranije bio sam u vojsci u Sloveniji i, uoči Beogradske konferencije, dobio naređenje da celu vojsku izvakinišemo od variole. Vakcinisao sam ceo bataljon, 300-400 vojnika. Vakcinisao sam i sebe”, kaže dr Pantić i priseća se anegdote koja je ušla i u film Gorana Markovića *Variola vera*. “Nije nam

Foto: Ustupio Nikola Bura

POČETAK I KRAJ: Ibrahim Hoti i vakcinacija na Kosovu

bilo svejedno. U vreme kad sam studirao imali smo deset časova infektivnih bolesti, a bolesti ima stotinak. Pita me moj kolega ‘jesi li čitao?’, kažem ‘jesam – smrtnost od 40 do 60 odstoj’. ‘Ti se sigurno nalaziš među onih 40/60 koji prežive. Ajde da se kladimo’, rekao mi je. ‘U šta?’ ‘U viski’. ‘Pa, u svakom slučaju ti dobijaš’, rekao sam mu. To sam ispričao i Goranu i to je ušlo u film.”

Ipak, prema rečima dr Pantića, u karantinu nije vladala panika. Raspoloženje je bilo bolje kada su premešteni u motel “1000 ruža” u podnožju Avale (nedaleko od raskrsnice Avalskog i Kružnog puta). Novi objekat je imao znatno povoljnije uslove za organizaciju i funkcionisanje karantina: veći kapacitet, paviljonski sistem objekata koji zbog dovoljne međusobne

udaljenosti omogućava punu izolaciju obolelih, kao i bolju saobraćajnu i telefonsku vezu sa Beogradom. “Kad smo prešli u ‘1000 ruža’ tamo je bilo 10-12 bolesnika sa moje klinike. Tamo smo igrali šah, a sestra Nada je čak igrala fudbal sa ovim mlađima. Meni je, čim sam prešao tamo, bilo bolje, jer čim izbiye ospa bolje je. Druge noći u karantinu, temperatura mi je pala sa 39 na, recimo, 37. Bilo je samo pitanje karaktera da ne češem i ne skidam kruste. Istrajao sam. Nemam nijedan ožiljak. Jedini ‘suvenir’ na variolu mi je ostao od dr Ane Gligić kada mi je uzela uzorak sa leđa”, kaže kroz smeh.

Dr Jugoslav Pantić je u karantinu proveo skoro četrdeset dana. Napustio ga je pred kraj aprila, tek kada mu je otpala poslednja krusta. Na posao se vratio mesec dana kasnije, odbivši šestomesečno bolovanje.

Foto: Ustupio Nikola Bura

Pod Avalom su bila smeštena 32 slučaja obolelih od varirole, od kojih je šest umrlo.

Pored bolničkih, postojala su i četiri vanbolnička karantina, u koje su upućivani građani koji su sa obolelima imali kontakt prvog reda. Prvi je otvoren u objektu Ferijalnog saveza Mladost 23. marta, a ostala tri – u hotelu Nacional, u Centru za predvojničku obuku “Bubanj Potok” i motelu “Šumadija” – otvarani su sukcesivno, kada je prethodni bio popunjen. U ovim vanbolničkim karantinima, do 29. aprila kada je zatvoren poslednji, bilo je izolovano 405 lica (obolela samo četiri).

DRŽAVA KASNI: Variola nije odnela 40 života samo zbog loše zdravstvene kondicije zaraženih. Ispostaviće se da je i državni aparat u tome odigrao veliku ulogu. Zahvaljujući

znanju, savesti i stručnosti medicinskih radnika, nadležni republički organi saznali su 22. marta da je variola od 8. marta u Čačku, a od 9. marta u Beogradu. Javnost je o tome obavestena tri dana kasnije – i to tek na osnovu iznuđene dozvole od političkih moćnika. “Već deset minuta nakon što je zvanično saopštenje pročitano na Radio Beogradu, bilo je Beogrđana koji su dotrčali u epidemiološku službu, da bi se do kraja dana njihov broj povećao na 478, do kraja četvrtog dana na 1899, a na kraju druge nedelje broj prijavljenih bio je 2311”, piše u knjizi *Bez obdukcije*. Svi ti ljudi izjavili su da su po različitim osnovama u kritičnom periodu (od momenta prijema Latifa Mumdzića u te ustanove do njihovog stavljanja u karantin) boravili na klinikama u Čačku ili Beogradu. Epidemiološka anketa je utvrdila da je kontakt prvog reda sa obolelim imalo 278 građana, nakon čega su odmah izolovani i upućeni u karantin. Tek 26. marta “Politika” objavljuje zajedničko saopštenje Epidemiološke službe zavoda za zdravstvenu zaštitu Srbije i grada Beograda.

U roku od deset dana u Beogradu vakcinu na 727 punktova prima njih 1.849.341. Oko 600.000 ljudi je revakcinisano. Revakcinacija je završena 15. aprila.

Većina stanovništva vakcinisana je metodom skarifikacije – koža se prvo očisti alkoholom, a zatim se sterilnom lancetom vakcina nanese na dva mesta međusobno udaljena 5 do 10 cm, na spoljnoj strani nadlaktice, na kojima su napravljena dva uspravna i dva poprečna zareza, dužine oko 1 santimetar. Pištolji za vakcinaciju, po američkoj metodi ‘Jet-Gan’, stigli su tek pred sam kraj vakcinacije.

U toku vakcinacije u Institutu “Torlak” je obustavljena svaka proizvodnja i sve je bilo potčinjeno dijagnostici varirole i kontroli vakcine i hiperimunogamaglobulina.

“Vakcinacija je bila masovna”, kaže dr Gligić. “Nažalost, posledice vakcinacije su bile veoma teške, bilo je i smrtnih slučajeva i smatra se da je od vakcinacije bila veća šteta nego od same varirole”, kaže dr Gligić navodeći da kod imuno-depresivnih osoba koje nemaju imunitet dolazi do generalizovane vakcinije, što znači da čovek prosto bukne na mestu gde je vakcinisan, a može doći i do encefalita – da virus prodre do centralnog nervnog sistema (sin jedne infekto- loškinje je posle vakcinacije dobio zapaljenje moždanih opni, upravo od vakcine). Međutim, vakcinisalo se redom. To nije mimoišlo ni trudnice. Srećom, prema rečima dr Gligić, ni kod jedne nije došlo do prodora vakcine na plod.

Dr Pantić, navodi da je sigurno bilo propusta i u zdravstvu. Tome u prilog navodi činjenicu da je pacijent sa variolom prebačen u Prvu hiruršku kliniku sa Dermatovenerološke, gde je bio pogrešno prepoznat kao alergijski slučaj na penicilin; činjenicu da je u to doba bila obavezna vakcinacija za sve koji na Prvoj hirurškoj dolaze u kontakt sa strancima, ali da preminula sestra Dušica Spasić tu vakcinu nije primila, verovatno iz razloga što je u vreme vakcinacije bila na bolovanju ili na odmoru – niko nije proverio zašto nije vakcinisana; konačno, navodi izjavu tadašnjeg ministra zdravlja koji u intervjuu za “Politiku” tvrdi da je “variola vera zaključana iza sedam brava”, dok bolest uveliko hara Beogradom.

Sagovornici “Vremena” se slažu u oceni da se nije samo zdravstveni, već pre svega birokratski sistem SFRJ nije najbolje snašao u slučaju varirole vere. “Ja sam već 22. marta, čim sam dobila potvrdu u laboratoriji, predložila da se odmah objavi da je variola tu, ali oni su rekli da je bolje da malo sačekamo i da ćemo možda sanirati stvar dok je virus samo u krugu malog broja ljudi”, kaže dr Gligić. “Rekla sam da ne verujem u to. Epidemija je proglašena tek 25. marta.”

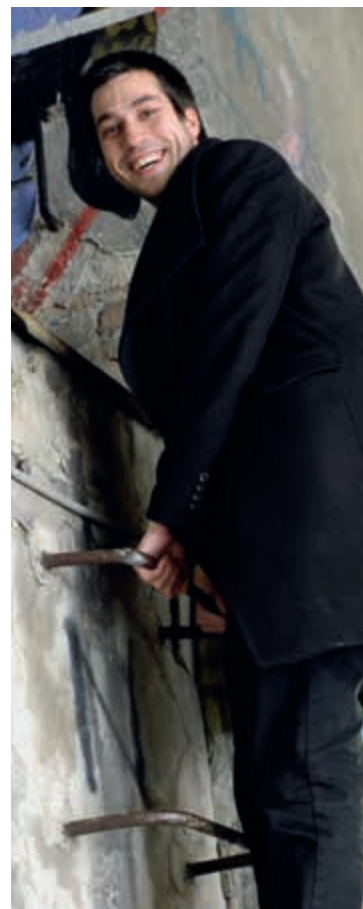
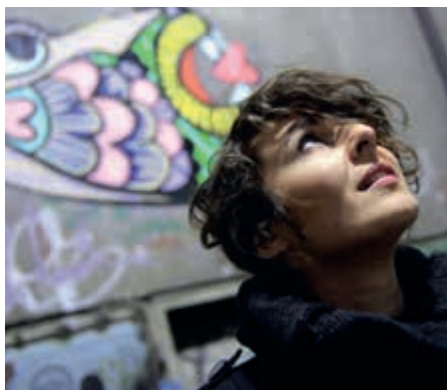
Dr Gligić pretpostavlja da su razlozi za takvu odluku bili: predstojeća letnja sezona na Hrvatskom i Crnogorskom primorju i uvek delikatno “kosovsko pitanje”. Sa njom se slaže i dr Pantić.

“Predložila sam da se od svih koji su autobusima išli na hodočašće uzme krv na analizu. To je bilo teško dobiti jer su kosovski Albanci bili jako osetljivi na to da neko proglasi da su oni uzrok velike nesreće koja je zadesila Jugoslaviju. Po uzorke na Kosovo smo išli u pratnji milicije”, priseća se dr Gligić.

Rad Republičke zdravstvene inspekcije ograničavao je amandman 18 na Ustav SFRJ, po kome su pokrajine imale svoje zdravstvene službe, pa prema tome i svoje sanitarne inspekcije. To znači da pokrajinske zdravstvene vlasti nisu bile podređene republičkim, već direktno saveznom. Zbog toga je Republička zdravstvena inspekcija na Kosovu mogla da deluje tek posle intervencije kod saveznih organa. Da ironija bude veća, republički sekretar za zdravlje bio je kadar iz Vojvodine, a njegov zamenik kadar sa Kosova.

Pitanje je šta bi bilo da Ibrahim Hoti tog 20. decembra 1971. nije u bolničkom klozetu obri- saovakcinu. Da li bi to učinio neko drugi? Da li je to učinio još neko?

Jasmina Lazić

Beograd

Kulturna okupacija

“Prostor se mora osvojiti. Ova zemlja pripada tim mladim ljudima, prema tome, ući u prostor znači ući u svoju zemlju”

BEOGRAD JE KANDIDAT za Evropsku prestonicu kulture 2020. godine. Grad mora da ispuni određene kriterijume, od kojih je najbitnije da u godini u kojoj konkuriše svojim sugrađanima i posetiocima ponudi što bogatiji i raznovrsniji kulturni program. Arhitektura grada i njegovo kulturno nasleđe nisu od presudnog značaja. Projekat “Evropska prestonica kulture” poslednjih godina ima za cilj da pomogne gradu koji izabere, tako što dodeljivanjem ovog počasnog zvanja, grad ima priliku da postane poznat u svetu, oživi kulturnu scenu i privuče veliki broj stranih turista.

Jedan deo beogradskog duha, koji već dugo stoji zaboravljen i zaključan u starim, napuštenim zgradama, u poslednjih nekoliko godina mladi umetnici trude se da oslobode.

Savamala, stari deo Beograda, nekad ispunjen kavanama i životom, danas uspavan i zagađen, ima mogućnost da opet postane mesto koje ljudi žele da posete zahvaljujući

Kulturnom centru “Grad” i organizatorima Mikser festivala. Posle osam godina rada u javnim prostorima kulture, ljudi iz Kulturnog centra “Grad” odlučili su da pronađu prostor u kom bi mogli samostalno da rade. Stari napušteni magacin u ulici Braće Krsmanović, koji se vodi na opštinu Savski venac, izgledao je kao odlično mesto koje može da se pretvori u multifunkcionalan prostor. Sledeći korak bilo je podnošenje zahteva za dobijanje prostora na korišćenje, procedura koja uvek oduzima najviše energije i nerava. Međutim, to u ovom slučaju nije predstavljalo problem podnosiocima zahteva. “Momenat koji možda možemo nazvati iznenađujućim bilo je veliko razumevanje ljudi iz opštine Savski venac, koji su na samom startu prepoznali ideju i omogućili da prostor može da se dobije u zakup”, objasnio je za “Vreme” direktor Kulturnog centra “Grad”, Dejan Ubović. On smatra da je za oživljavanje Savamale od velike važnosti

uloga grada Beograda, koji treba da ima viziju kako očuvati ovo područje, jezgro grada.

SAVAMALA: Centar je počeo sa radom u aprilu 2009. godine, a kroz njegove prostorije prošlo je oko 220.000 posetilaca. “Mislim da je velika većina, ako ne i 90 odsto ljudi koji su do sada bili u KC “Grad”, prvi put kročila u ovaj nekadašnji centar Beograda”, dodaje Dejan Ubović. Pored žurki i koncerata koji se održavaju skoro svake večeri, u KC “Grad” se organizuju izložbe, modne revije, predstave, debate i slične aktivnosti.

Odluka da se Mikser festival preseli u Savamalu, tačnije na nekoliko lokacija u Karađorđevoj ulici, podrazumevala je pre svega temeljno istraživanje prostora. “Trenutno, u Karađorđevoj ulici postoje prostorije koje su ponuđene mladim dizajnerima za izlaganje njihovih radova. Mi smo se zaljubili u taj prostor i pokušavamo sve kako bismo ga dobili na korišćenje. Za ovaj deo grada trenutno ne

VETERAN I OSVAJAČI:

Borka Pavićević, Dobrica Veselinović,
Radomir Lazović i Iva Čukić

Foto: A. Andić

Zastava Savamale "Grad"

Foto: M. Milenković

postoji veliko interesovanje, ali za nekoliko godina ovo bi moglo da predstavlja umetničko-kulturni kvart, poput nekih koji su nastali i zaživeli u SAD još krajem prošlog veka", priča za "Vreme" programska direktorka Mikser festivala Maja Lalić. Ona smatra da je procedura za dobijanje prostora na korišćenje jednostavna, ako su vlasnici poznati. "Čekamo saglasnost opštine Savski venac, gradske uprave i privatnih lica u čijem su posedu prostori i mislimo da neće biti problema. Nedavno smo odlučili da jedan haustor mladi umetnici ukrase grafitima. Stanari su veoma lepo reagovali. Ljudi prihvataju ovakve ideje, jer je to nešto novo i sveže, a oplemenjuje mesta pored kojih često prolazimo ili živimo", dodaje Maja. Festival Mikser, prvenstveno muzički događaj, nastao je u okviru istoimene platforme, koja se bavi povezivanjem mladih dizajnera, arhitekata, muzičara i slikara u regionu, kroz razne kreativne programe.

Da će se i dalje raditi na obnavljanju i ulepšavanju Savamale govori i to da su se na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu pojavili predmeti koji se bave njenim oživljavanjem.

UMETNOST I LOPATE: Savamala nije jedini deo u Beogradu sa napuštenim prostorima, koji imaju potencijal da se pretvore u nešto potpuno drugačije. Stara zgrada "Ineks filma" na Karaburmi predstavlja još jedan primer takvog mesta. Ona se odavno ne koristi, a unutrašnjost je devastirana. Ipak, grupa mladih ljudi u njoj je videla pogodno mesto za umetničko stvaralaštvo. Njih četrdesetak, pod nazivom "Ekspedicija Ineks film", upalo je i "okupiralo" ovaj prostor, sa namerom da ga očiste i preurede kako bi mogli da ga koriste kao atelje. Akciju čišćenja su započeli u martu prošle godine, a kako bi privukli nove volontere i učesnike u akciji, u septembru su organizovali

festival "Umetnost i lopate", u okviru kog su se održavale radne akcije sređivanja prostora, ali i radionice, izložbe i koncerti. Posle nekog vremena, od zgrade su uspeali da naprave funkcionalan prostor. Poslednje dešavanje unutar zidova ove zgrade bile su pripremne radionice za Fakultet primenjenih umetnosti u Beogradu, koje su držali mladi slikari.

Sa Ivom Čukić, jednom od inicijatora akcije "Ekspedicija Ineks film", pričali smo o prvim utiscima o zgradi, o prvom kontaktu sa vlasnikom, ali i o reakcijama komšija na celu njihovu priču. "Prostor ima oko 1500 kvadrata i sastoji se od dva sprata. Sve što može da se odnese, uništi, uništeno je. Mi smo zatekli samo zidove ▶

Širenje polja demokratije

Projekat "Otvoreno o javnim prostorima" bavi se napuštenim prostorima koji mogu da se iskoriste u različite društveno-korisne svrhe. O prostorima, dobijanju dozvola i načinu delovanja ljudi koji rade na ovoj ideji, za "Vreme" je govorio jedan od osnivača projekta, Dobrica Veselinović.

"Projekat je pokrenut u saradnji sa udruženjem građana Građanske inicijative. Ideja je bila da se zapravo pokaže koliko u Beogradu, ali i u Srbiji, postoji praznih ili napuštenih prostora koji mogu biti upotrebljeni u mnoge korisne svrhe. Mi smo napravili sajt, gde imamo mapirane ove prostore. To je pokrenuto da bismo videli kako građani percipiraju prostore koji postoje i da bismo napravili kompletnu sliku šta tu u stvari postoji. Moja želja je da jednog dana svi prostori budu iskorišćeni, ali ne samo u svrhu omladinskog aktivizma, već različitih potreba koje društvo ima. Zbog toga što nekada procedura dobijanja informacija o ovakvim prostorima traje dugo ili je prilično nejasna, ovaj projekat znatno olakšava saznanje o potencijalno upotrebljivim prostorima. Što se tiče upotrebe prostora, za svakoga važi različita procedura. Društvene organizacije za društveno odgovorne projekte mogu dobiti besplatno prostore na korišćenje, umetnici mogu da plate neku simboličnu sumu za svoja izlaganja, a za komercijalne svrhe se plaćaju klasične rente. Ipak, ne postoje tačno utvrđena pravila. Problem je što se sa gradskim opštinama i raznim privatnim vlasnicima oko svega može dogovoriti, a u stvari se retko kad dođe do nekog rešenja", smatra Veselinović.

Svoj lični motiv učešća u projektu objašnjava željom da se pokaže da iza sužavanja javnog prostora i sprečavanja delovanja građana stoji smanjivanje polja demokratije u jednom društvu. "Tako se dobija kontrola života jednog grada, na najperfidnijem nivou." Dobrica je naveo i nekoliko primera koji mogu da ilustruju ovu situaciju, kao što su bioskopi. U pitanju je 14 privatizovanih bioskopa u Beogradu. Oni su preprodati firmi koju poseduje isti vlasnik, a onda su prosleđeni trećem licu. Trenutno traje proces protiv vlasnika. Isto tako, bivša fabrika Beko na Dorćolu: krajem leta 2011. je raspisan poziv za javnu raspravu o planu detaljne regulacije tog prostora. To je tako suptilno i neprimetno izvedeno, da bi se na kraju "regularno" donela odluka da se dodeli investitoru koji će napraviti hotel i blok zgrada od sedam spratova. Na kraju, pored Kalemegdana imaćemo pojas elitnog naselja. Bez pitanja, sa prividnom raspravom o tome.

Naš sagovornik podseća da početak uvek izgleda isto, potrebno je da se različite grupe ljudi pozabave upotrebljivim prostorima i tako dižu svest o potrebi njihovog korišćenja. Samim tim se provociraju ljudi da se više bave svojim okruženjem. Zatim treba ubediti donosiocje odluka da je neophodno uključiti građane radi najboljeg rešenja. Prema Veselinovićevim rečima, finansijski interes je još jedna stvar koja koči sve, a tu su i nedostatak vizije i strah da će nešto novo umanjiti profitabilnost.

BEZISTAN-NUŠIĆEVA:

Rušenje i možda
obnova grada

Foto: M. Milenković

i tavanice. Vlasnik je saznao malo kasnije šta se dešava sa tim prostorom i, na naše čuđenje, odlično je reagovao na ideju. I komšije su oduševljene našim dolaskom tamo, jer smo malo oživeo kraj. Redovno pravimo okupljanja na koja ih pozivamo. Jedina nepogodnost je ta što ne znamo koliko dugo možemo tamo da ostanemo.”

Najbitnije za ljude koji sprovode ovu akciju jeste da zakonski dobiju prostor na korišćenje, pošto će tako moći da prerastu u organizaciju ili udruženje. To im otvara mogućnost da konkurišu za donacije evropskih fondova, pomoću kojih bi mogli da realizuju planirane aktivnosti u budućnosti, ali i da poboljšaju uslove boravka u zgradi. “Mi planiramo da napravimo neku vrstu portfolija, a onda da kontaktiramo sa opštinom Palilula i upravom grada Beograda, i da podnesemo zahtev za ovaj prostor. Treba mnogo vremena da se zakonski dobije neki prostor, u gradskoj upravi je to jako loše regulisano. Npr., u Agenciji za privredne registre nije postojala informacija kome pripada prostor, tako da je najbolji način upasti negde ako želiš da uradiš nešto na vreme, a da ti to ne oduzme energiju”, objašnjava Iva. Kao bitan faktor za dobijanje ovakvog prostora istakla je lični kontakt sa nekim iz struktura vlasti, a ako to ne postoji, onda su rešenost, motivisanost i lična inicijativa jedini uspešan metod da se ostvari željeno.

NASMEŠI SE, PTIČICA: U nekim slučajevima inat može biti konstruktivan i odigrati važnu ulogu u stvaranju i realizaciji ideje. Udruženje Mikroart uskoro planira otvaranje ulične galerije u prolazu Bezistan, kod Doma sindikata.

Ideja o postavci potekla je posle jednog nemilog događaja, kada je mladi italijanski fotograf pozeleo da u poznatom beogradskom prolazu izloži svoje slike. Jedan od osnivača Mikroarta, Radomir Lazović, objasnio nam je kako je došlo do ideje da se na tom mestu otvori galerija.

Luka Doneli, po zanimanju fotograf, svoje postavke izlaže kratkoročno. On slika intimne trenutke građana i potom postavlja svoje fotografije na nekom javnom mestu u gradu. Kada je slušao o Beogradu, bio je oduševljen idejom da svoje slike postavi u jednoj od mnogih ulica. Uslikao je privatne emotivne trenutke Beograđana, koji su deo beogradskog duha, ali nije naišao na podršku i odobravanje. Naše udruženje se potrudilo da mu pomogne da izloži slike u prolazu Bezistan. Međutim, sledeće jutro je osvanulo sa uništenim fotografijama, koje su bile pocepane na komade. Ovaj događaj samo je pojačao našu želju i iz inata smo odlučili da ostvarimo šta smo naumili, a i više od toga”, kaže Radomir. Odlučili su da zvanično zatraže taj prostor na korišćenje. Saznali su da pripada Agenciji za poslovni prostor, koja im je preko opštine Savski venac ubrzo dala i ovlašćenje. Bili su iznenađeni kako je sve prošlo glatko, bez suvišne papirologije i čekanja u redovima.

Ulična galerija bi trebalo da bude šansa mladim umetnicima da izlažu. Ne samo da bi dobili priliku da ih mnogo ljudi vidi na ovaj način, već i da bi pokrenuli građane na akciju svojom porukom. Zamišljeno je da u Bezistanu budu dve postavke mesečno. Umetnici će moći da konkurišu, a kriterijumi će biti

napravljeni u okviru komisije od nekoliko članova, kompetentnih za procenu fotografija i tema koje one pokrivaju.

PROSTOR NAM PRIPADA: Tradicija korišćenja napuštenih prostora u kulturne svrhe kod nas postoji već dugo. U carinarnici na obali Save, staroj Đumrukani, 1841. godine odigrana je prva pozorišna predstava u Beogradu. Nedovršena evangelistička crkva na Dorćolu iz 1940. godine pretvorena je u BITEF teatar krajem osamdesetih, a tih godina je i BIP-ova pivara u Skadarliji postala pozorište.

Borka Pavićević, dramaturg i direktorka Centra za kulturnu dekontaminaciju, bila je deo ekipe koja je održavala svoje predstave u ovoj pivari. “Pivara je bila čudo. To je bilo 6000 kvadratnih metara fenomenalnog prostora. Mi smo otvorili vrata Skadarlije. Želeli smo da napravimo KUD BIP-a ili nešto slično. Od kada se ona zatvorila, nisam prošla Skadarlijom”, priseća se Borka. U tom prostoru danas su smešteni butici i radnje.

Centar za kulturnu dekontaminaciju podržava akciju mladih umetnika, da upadaju i osvajaju prazne prostore, jer je to jedan vid legalizacije građanstva. “Prostor se mora osvojiti. Ova zemlja pripada tim mladim ljudima, prema tome, ući u prostor znači ući u svoju zemlju. On sada pripada partijama, biznisu. Raščerupava se zajedničko dobro. Zato su ljudi apatični, zato pljuju po ulicama i pogrešno se parkiraju. Zato što misle da to nije njihovo. Obrt nastaje kada kažemo: ovo je naše.” ◀

*Đurđica Bogosavljević
Sanja Zrnić*

Donji veš i prateće pojave

Već smo rekli da muškarac koji drži do sebe mora biti u svakom trenutku u stanju da se pojavi pred svetom, pa i u gaćama i da se ne postidi. To je pitanje dostojanstva i gospodskog stila, a sa bogatstvom nema nikakve veze; ima veze sa dobrim navikama i pristojnošću.

Dakle: tu treba ispuniti dva jednostavna uslova – kvalitetan donji veš i telesnu čistoću (dobro: i prisustvo duha, naravno). To nije teško: pristojne gaće, majice i čarape vrede svaki dinar koji za njih platite, jer dobro izgledaju i dugo traju. S druge strane, kupati se ionako treba svakoga dana; “voda nije skupa”, kaže čika-Jova Zmaj. Ima ih koji će vodu radije trošiti na pranje svog auta nego na pranje sebe samoga, ali – ko im je kriv? Muškarac koji drži do sebe tušira se svakodnevno i donji veš

menja imajući uvek na umu da čovek nikad ne zna da šta ga sve može snaći tokom dana. Šta ako ga negde zgrabi i odvede k sebi lepotica sa persijskim očima? U takvom retkom, ali ne i nemogućem slučaju, treba biti spreman. Uostalom, sve i da muškarac tako nešto ne očekuje, reč je ipak i pre svega o samopoštovanju. Balkanska – i ne samo balkanska – tužna stvarnost jeste manjak opšte higijene: “Muškarci se slabo peru”, upozorio je još Darko Rundek (“Ena”). Žene to ne vole; štaviše, užasavaju se smrdljivaca. Lična higijena trebalo bi da se uči i usađuje kod kuće, za vreme odrastanja; onda ostane kao normalna i rutinska navika za svaku pohvalu. Ako neko i promakne, sačekajte ga otresita i pametna žena i uteraće ga u red – osim ako je baš svinja; tada će ga šutnuti. U redu: ima onoliko neopranih murdaruša, aljkavuša i trapađoza, ne sporim; ali to nije razlog protiv svakodnevnog pranja i opšte urednosti kod pristojnog muškarca, sve i da ga posle iza leđa sumnjiče da je gej.

No, dakle: majica treba da bude od jakog i gustog pamuka, sa kratkim rukavima apsolutno; majice bez rukava nose kulo (ništa lično!). Boja je bolja kad je bela, crna ili tamnoplava; razne pastelne boje traže svoje košulje i ostalo i uopšte su zamorne. Letnje majice (*T-shirts*) slobodnija su disciplina i tu je sve dozvoljeno u smislu boje i dezena, ali uz političku i estetsku uzdržanost, molim. Za obične majice savetujem američke klasične marke, poput *Fruit of the Loom*: traju decenijama. Gaće se dele na “bokserice” i “slipove”; to je stvar legitimne procene i naklonosti – sve dok su kvalitetne. Pamuk se podrazumeva, što jači – to bolji. Ja sam naviknut na “slip” gaće; eto tako, od

mladosti i prijaju mi. Ono što je tu važno dve su stvari: gaće moraju da budu čiste i jutrašnje; izbegavati egzotične boje i dezene (može: belo, crno, tamnoplavo, maslinasto-zeleno i već takve zagasite boje, mada je bela najpoštenija); što se gaća dezena leopardove kože tiče, pogledajte opet film *U raljama života* i Batu Živojinovića u jednoj od najboljih uloga u životu. Pre neki dan sam u zagrebačkoj “Nami” kupovao gaće; bio sam zapanjen izborom oblika, boja i dezena; prema tome, nema mesta gundanju. Bez obzira na sve drugo, gaće moraju da budu čiste i zato se menjaju svakoga dana i tačka.

Čarape smo pominjali uzgred, uz cipele i čizme. Treba ipak

dodati da i na čarape treba paziti:

najbolje su crne ili tamnoplave; one na kockice (*Burlington*)

dobre su, jer su po pravilu kvalitetne, a boje su uglavnom složene sa ukusom. Žute

čarape nosio je pokojni Bogdan Bogdanović kao provokaciju. Bele čarape bile su u modi ranih

šezdesetih među nama klincima, ali za autostopiranje; ustanov-

ljeno je da bele čarapice povećavaju šansu da vas neko poveže; ne pitajte

me zašto. Posle su bele sokne iskompro-

mitovali policajci u civilu širom planete, a

onda i Hercegovci, to jest Škutori. Čarape su

najbolje od pamuka, mada trpe malo sintetike: do 25%.

Treba da su dovoljno visoke i da se ne zarozavaju: gola noga ne treba da se ukaže između čarape i nogavice. Peru se redovno!

Dakle, kad je muškarac već čist i odeven kako treba, u čistom donjem vešu i sve, treba da povede računa i o mogućnosti da ga ona lepotica sa persijskim očima zamoli da je odvede svojoj kući. Muški su – po kvalifikovanim i nadležnim ženskim procenama – po pravilu murdari, aljkavci i svinje, sve i kad žive s nekom ženom ili s mamom; a tek kad žive sami! To ne znači da se pristojan muškarac neće potruditi oko svoje jazbine; znam ih mnogo urednijih od mnogih žena. Kupatilo je prvo, jer je ženama najvažnije. Dekorativna crta od prljavštine oko zida kade ne savetuje se; kupatilo inače treba držati čisto; za ostalo ćete lako. Znamo da prašina hleba ne traži, ali je povremeno treba obrisati i usisati pod. Nered kao takav, sve i kad je čist, ne ostavlja dobar utisak: red knjiga, red čarapa, red zgužvanog veša, red zaboravljenih sendviča... to nije dobro, kao ni razbacane cipele od prošle pijanke, prazne flaše i još gori forenzičko-mikrobiološki dokazi. Kada lepoticu sa persijskim očima uvedete u svoju urednu i pristojnu gajbu samca-gulanfera, već ste na dobrom putu. Ako još znate i da kuvate, ako se na nju ne bacite kao divlja zver odmah, nego tek kasnije, kad treba – imate mnogo veće šanse. Ali, o tome drugi put.

Foto: Paul Boven

Avioni

Lirdžet za Novaka

Priča o letelici koja je postala sinonim za poslovni avion korene vuče ni manje ni više nego šezdeset godina unazad i to do projekta švajcarskog borbenog aviona FFA P-16

KRAJEM PROTEKLE NEDELJE medije u Srbiji preplavili su naslovi kako je najbolji srpski teniser Novak Đoković postao ambasador brenda Lirdžet kompanije Bombardier Aerospace i da je od ovog proizvođača aviona dobio poslovni mlaznjak na korišćenje. Stiv Ridolfi, predsednik *Bombardiera*, ovako je uporedio avion i tenisera broj 1 na ATP listi: "Brzina, agilnost i efikasnost su zajednički atributi za Novaka Đokovića i Lirdžet. Njegova strast prema pobeđivanju, prepoznatljivost ličnosti i otvorena priroda

i sposobnost da inspiriše ljude čine ga idealnim da bude ambasador Lirdžet brenda." Novak je uzvratilo kako mu "putovanje *Bombardierovim* letelicama omogućava da balansira svoj prenatrpan raspored putovanja s rigoroznim zahtevima igranja na ATP turu i svim javnim nastupima između toga", dodavši kako je "poštavalac Lirdžet aviona već mnogo godina, oni su fantastični". Najbolji srpski teniser – ruku na srce, odrednica *srpski* se ne pominje nigde u izvornom pi-ar saopštenju – tako se pridružio

osobama poput arhitekta Frenka Gerija, glumca Džona Travolte, pijaniste Lang Langa i dirigenta Valerija Gergijeva u ulozi Lirdžet ambasadora. Poslovni avioni Lirdžet (*Learjet*, engl. *Lirov mlaznjak*) spadaju u brendove koji su postali toliko sveprihvaćeni da su vremenom izašli iz okvira svog značenja i zapravo postali naziv koji se odnosi i na sve slične pojmove, poput kseroks aparata za kopiranje, džambo-džeta ili recimo boš pumpe.

Bombardier, severnoamerički proizvođač aviona koji je danas vlasnik brenda Lirdžet, tržištu nudi čitavu plejadu aviona pod ovim nazivom. Lirdžetovi 40XR, 45XR, 6XR i 85 razlikuju se po veličini, doletu, opremi, naravno i ceni, ali su svi prepoznatljivog dizajna koji se u osnovi nije menjao skoro od početka šezdesetih godina i postao je i ostao obrazac za poslovni avion: trup dovoljno širok za po dva veoma komforna i luksuzna sedišta u redu, tačnije fotelje, tanka krila relativno velikog raspona i blage "strele" – zakošenosti unazad, izdužen nos sa velikim vetrobranskim staklom i prozorima za što bolju preglednost dva pilota, tzv. "T" rep sa velikim vertikalnim stabilizatorom i dva motora postavljena nazad, iza izlazne ivice krila ispod repa.

U Jugoslaviji i posle

Za potrebe prevoza visokih državnih zvaničnika, Avio služba Saveznog izvršnog veća (SIV) bivše jugoslovenske federacije nabavila je dva Lirdžet 25 1975. godine. U udesu 18. januara 1977. godine, na letu iz Beograda ka Sarajevu, prilikom prilaza za sletanje srušio se jedan avion (YU-BJH) i tada je poginulo tri člana posade i pet putnika, uključujući i predsednika Savezne vlade Džemala Bijedića, koji je bio u Beogradu na ispraćaju Josipa Broza Tita na put u posetu Libiji. Nedugo zatim kao zamena nabavljen je još jedan Lirdžet 25. Ratno vazduhoplovstvo nekadašnje SFRJ koristilo je dva Lirdžeta 25B. Oni su leteli u 675. eskadrili, a vojni brojevi 70401 i 70402 zamenjeni su civilnim oznakama YU-BRA i BRB kada su sredinom devedesetih pridruženi Avio-službi i prodati 1999. godine. Druga dva državnog Lirdžeta prodana su dve godine kasnije, kao i jedan od dva Falkona 50, a sledeće godine je za prevoz visokih dužnosnika nabavljen jedan Lirdžet 31 (YU-BRZ, nema veze sa brzinom kretanja aviona), proizveden 1991, koji se uz drugi Falcon 50 koristi i danas. Na usluzi crnogorskoj vladi je Lirdžet 45 odgovarajuće registracije 4O-MNE. Makedonska vlada je posle pogibije predsednika Borisa Trajkovskog u februaru 2004. u manjem, elisnom avionu, nabavila tada najmoderniji Lirdžet 60.

Learjet 85

posada	2
putnika	8+2
dužina	20,76 m
raspon krila	17,28 m
dužina putničke kabine	7,54 m
širina putničke kabine	1,85 m
visina putničke kabine	1,8 m
maksimalna brzina	871 km/h
krstareća brzina	850 km/h
najveća visina leta	14.935 m
dužina poletanja	1463 m
dolet	5.556 km
motori	2x Pratt i Whitney PW307B
potisak	27.13 kN / 2767 kg

IZVOR: BOMBARDIER

Priča o letelici koja je postala sinonim za poslovni avion korene vuče ni manje ni više nego šezdeset godina unazad i to do projekta švajcarskog borbenog aviona FFA P-16 (*Flug- und Fahrzeugwerke Altenrhein AG*), lovca-bombardera koji je trebalo da bude prilagođen upotrebi sa kratkih i polupripremljenih poletno-sletnih staza. Tako je FFA P-16 dobio veliki, ojačani stajni trap sa udvojenim točkovima, krilo velike sile uzgona sa pretkrilcima celom prednjom ivicom, kao i horizontalni stabilizator postavljen po sredini vertikalnog, ni dole ("V") ni gore ("T"). Posle dva udesa prototipa, odnosno predserijskog aviona, švajcarska vlada odlučila je da obustavi projekat i poništi porudžbinu za 100 aviona i kupi engleske *hoker hantere* umesto da razvija sopstveni avion. Bilo bi preterano tvrditi da je Lirdžet razvijen iz borbenog P-16; ipak, neka od rešenja za to vreme veoma naprednog švajcarskog dizajna, konkretno krila sa složenim pretkrilcima, zakrilcima i prepoznatljivim rezervoarima na krajevima (kao kod domaćeg *galeba*, *jastreba* i još nekih aviona) i stajni trap poslužili su za ono što će nedugo zatim postati prvi Lirdžet. U to vreme američki pronalazač i preduzimač Bil Pauel Lir stariji (William Bill Powell Lear, Sr) već je sa svojom firmom za proizvodnju elektronike *Lir* (Lear Inc.) bio jedan od glavnih igrača u snabdevanju vazduhoplovnih kompanija i počeo je da razmišlja o projektovanju aviona namenjenog za poslovna putovanja. U to doba, neposredno posle Drugog svetskog rata, ako je i bilo aviona za tu vrstu vazdušnog prevoza, to su bili većinom preuređeni transporteri ili drugi avioni iz vojnih viškova, koje je Lir smatrao "prevelikim i presporim tovarnim baržama". Posle pokušaja modifikacije *lokid lodstar* (Lockheed Lodestar)

aviona, Lir je naleteo na projekat FFA P-16 koji mu se svideo po nekim rešenjima, preselio se u Švajcarsku i osnovao je SAAC (Swiss American Aviation Corporation – Švajcarsko američku vazduhoplovnu korporaciju) sa namerom dizajna i proizvodnje poslovnog aviona, koji je nazvan SAAC Lir džet 23. Kada je projekat ispao iz milosti matične kompanije (niko nije verovao da za tako nešto postoji tržište i prevladavalo je mišljenje da treba 100 miliona dolara i 10 godina da bi se napravio poslovni avion), Bil Lir je prodao svoj udeo u njoj. Projektovanje i proizvodnja aviona je preseljena iz Švajcarske u SAD, u Vičitu u Kanzasu, 1962. godine, promenivši naziv kompanije u Lir džet (Lear Jet Corporation). Kako nije bilo ni vremena ni novca, doneta je veoma rizična odluka da se u proizvodnju krene bez tzv. prototipske faze, odnosno vremenski i finansijski veoma zahtevnog ispitivanja probnih primeraka i otklanjanja eventualnih uočenih nedostataka. Petnaestog septembra 1963, prvi Lirdžet svačano je izvučen iz fabrike, a manje od mesec dana kasnije, 7. oktobra, Lirdžet je prvi put poleteo. I sleteo, naravno. Ovaj avion je kasnije uništen u nečemu što se može bezmalo smatrati "srećom u nesreći": zbog pilotske greške prinudno je sleteo – ili, da budemo precizni, loše je poleteo – u kukuruzno polje, oba pilota su ostala nepovređena, avion u "komadu", bez većih oštećenja, ali je zbog curenja goriva došlo do požara i avion je potpuno izgoreo. Sreća? Prvi primerak nije ionako mogao biti sertifikovan za saobraćaj od nadležne institucije (FAA), a premije isplaćene od osiguranja omogućile su kompaniji opstanak do prvih porudžbina. Samo godinu dana kasnije prvi avion je isporučen kupcu i postao je bez preterivanja pravi hit. Prvi naručioci su bile velike kompanije koje su u Lirdžetu videle sredstvo za povećanje produktivnosti i profita. Zahvaljujući poznatim ličnostima poput Frenka Sinatre, Denija Keja ili novinara Pitera Dženingsa, Lirdžet je ubrzo postao ono čime džet set želi da leti i u čemu želi da bude viđen. Zahvaljujući odnosu mase i potiska motora, mali putnički Lirdžet 23 mogao je brže da se penje od tadašnjeg lovca "super sejbr" F-100. Ili, u slikovitoj interpretaciji jedne putnice ovog aviona koja se svojevremeno pohvalila autoru teksta da su je prijatelji iz saveznih organa provozali: "Ma, kao formula, kad krene da se diže lepi ti stomak za leđa.. A tek kad ga smota..." Naravno, ovo nije uobičajen način za letenje poslovnim avionom, ali po potrebi može i tako.

Rekordi

Tokom skoro pet decenija postojanja brenda, Lirdžetovi su više puta obarali brojne rekorde za svoje kategorije vazduhoplova, uglavnom u prosečnoj brzini na ruti (sa ili bez sletanja) ili brzini penjanja. Neretko se dešavalo da jedan model Lirdžeta drži rekord sve dok ga ne obori – nov model istog aviona. Zanimljivo je da su u postavljanju rekorda učestvovali i brojne poznate ličnosti, kao putnici ili kao piloti. Tako je novinar Džon Zimerman bio putnik na letu oko sveta koji je trajao 50 sati i 19 minuta i na kome je postavljeno 18 rekorda Lirdžetom 24, da bi taj rekord bio potučen 1976. Lirdžetom 36 i rezultatom od 48 sati i 48 minuta, sa legendom golfa Arnoldom Palmerom kao putnikom. Astronaut Nil Armstrong i opitni pilot Pit Reynolds su u februaru 1979. postavili pet svetskih rekorda u avionu Lirdžet 28 longhorn.

Ispred imena Lirdžet od 1967. godine stoji naziv *gejts*, kada je Lir prodao kontrolni paket deonica istoimenoj gumnoj industriji iz Denvera i od modela 25, koji je dobio veći kabinu i dolet, prodavani su pod nazivom *gejts lirdžet* (*Gates Learjet*). Dvadeset godina kasnije, kompaniju je kupila grupa investitora koja je ubrzo zatim bankrotirala. Ipak, Lirdžet kupuje kanadski *Bombardier*, koji je četiri godine ranije preuzeo i proizvođača aviona *kanader* (*Canadair*), svetski poznatog po amfibijskim protivpožarnim avionima. Danas je u ponudi cela gama Lirdžet aviona, od kojih najveći Lirdžet 85 po svojim i karakteristikama i dimenzijama već izlazi iz kategorije koju je naziv Lirdžet definisao proteklih pola veka.

Za poziranje i fotografisanje Novaka Đokovića i Lirdžeta na aerodromu Bermuda džuns iskorišćen je fabrički Lirdžet 45XR, a koji će od ovih aviona – možda veliki *global* ili *čelindžer* – koristiti trenutno najbolji svetski teniser za letove na turnire na mesta koja posećuje poslovno ili privatno, manje je bitno, dokle god mu on štedi vreme i omogućava komfor što je i po samoj definiciji osnovna odlika *biznis džetova*, odnosno individualnog avio-prevoza. Zvuči kao luksuz, ali ako ste Novak Đoković onda ga verovatno i opravdavate. Ako ničim drugim, onda barem sa do sada zarađenih preko 35 miliona dolara (izvor: ATP World Tour) jer, već je malo izlizana fraza, *vreme je novac* – ili refrazirano i pretočeno u veliki natpis na hangaru jedne firme koja se bavi biznis letovima – *Time is life* (*vreme je život*).

Igor Salinger

krug se piše beskonačno

Vip s ponosom podržava
**BELGRADE
DANCE FESTIVAL bdf**

28. i 29. mart | Opera Madlenianum
Sadlers Vels / Silvi Gilem, Velika Britanija | Francuska

31. mart | Sava Centar
Nacionalna plesna kompanija, Španija

1. april | Srpsko narodno pozorište, Novi Sad
Jacoby & Pronk, SAD | Holandija

3. april | Beogradsko dramsko pozorište
Liquid Loft, Austrija

Vip poziva

4. april | Narodno pozorište, Beograd

5. april | Narodno pozorište, Zrenjanin
Jacoby & Pronk, SAD | Holandija

5. april | Atelje 212
Kompanija Emanuela Gata, Francuska

6. i 7. april | Beogradsko dramsko pozorište
Kompanija Josija Berga i Odeda Grafa,
Izrael | Danska

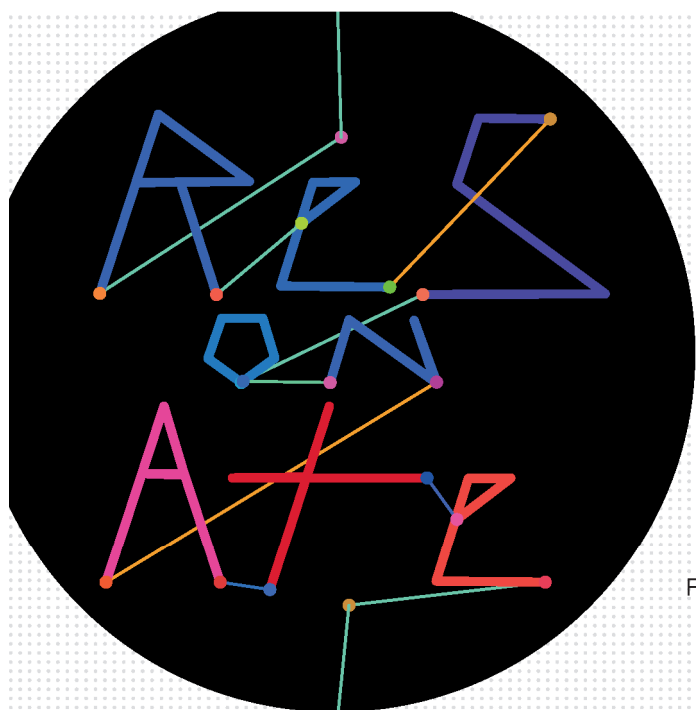
8. april | Opera Madlenianum
Kidd Pivot, Nemačka

9. april | Sava Centar
La La La Human Steps, Kanada

11. april | Sava Centar
Holandski plesni teatar, Holandija

12. april | Opera Madlenianum
Kompanija Hofeša Sehtera,
Velika Britanija

komunikacija
u pokretu vip

FESTIVAL NOVIH MEDIJA od 16 do 17 marta

DNEVNI PROGRAM - RADIONICE I PREDAVANJA:

Nicholas Felton, Josh Nimoy, Jer Thorp,
Greg J. Smith, Regine Debatty, Champagne
Valentine, Niklas Roy, Benjamin Gaulon,
Martial Geoffre-Rouland, Karsten Schmidt,
FIELD, LAB[au], Rafaël Rozendaal, United Visual
Artists, Written Images, Jürg Lehn, WARP,
onedotzero, anbb - alva noto & blixia bargeld
and more..

Petak 16. mart Dom Omladine od 21h **ANBB**
Subota 17. mart Dom Omladine od 21h **DJ SPOOKY**

ulaznice za večernji program na blagajni doma omladine pojedinačne 800 dinara, komplet 1400 dinara

Nešto treće

Pile u mokroj majici

VREME 1105

Ustavni poredak u Republici Srbiji jeste definisan, i liberalna demokratija kao političko uređenje jeste stabilna (lično mi je drago zbog toga). Ali sama ideja da je politička klasa u ovoj državi nepromenljiva i bogomdana u srži je antidemokratska, pa i feudalna. U susednoj Hrvatskoj kandidati političkih strana se naime menjaju, pa recimo Stipe Mesić nije, zamislite, bio kandidat SDP-a za premijera ili predsednika, već Zoran Milanović, dok su recimo Sanader i Kosorova najverovatnije završili svoje političke karijere. Ako već insistirate na profesionalnosti, hajde na napravimo bilans postojećih partijskih kadrova, svih stranaka u Srbiji. Stopa nezaposlenosti 2011. je 23,7 odsto, znači jedan od četiri radno aktivna čoveka u Srbiji je nezaposlen, i to u zemlji gde je stopa aktivnosti već mala – 46,5 odsto (RZS). Indeks percepcije korumpiranosti je 3,3, jedan od najgorih u Evropi (Transparency International). U Srbiji 2012. godine živi 7,1 milion stanovnika, dok je 2002. godine živelo 7,3 miliona. Godine 1991. živelo je 10 miliona ljudi, ali stanovništvo Kosova više ne ulazi u procenu RZS-a o stanovništvu Srbije. Republika Srbija je 14. u svetu po broju samoubistava (podatak SZO iz 2009). Ovi makropokazatelji su presek stanja Srbije u ovom trenutku, i direktno su vezani za rad izabranih predstavnika naroda Srbije. Pritom, ja uopšte ne ciljам na

nekakav Usrećiteljski projekat. Nije potrebno (niti bi smelo, ako mene pitate) da Vlada Srbije traži npr. životnog druga za osobu koja razmišlja o samoubistvu. Ali činjenica da je stopa samoubistava takva odmah elementarno povlači da bi *hotline* za samoubistva morao biti bolji, kao i drugi vidovi prevencija definisanih od strane nadležnih zdravstvene institucije, kad se već, podsećam, finansiraju od novca građana. Drugim rečima, da napravim grubu metaforu, ako su građani Srbije akcionari, a Vlada upravni odbor, rezultati rada su jako loši. Članovi upravnog odbora nisu ispunili zadatke u roku, i zaslužuju otkaz. I pritom ne razumem kako apstrahovanje "krize" može da bude izgovor. Ako je Čarls Prins dao otkaz zbog lošeg rada, a Vikram Pandit posle njega prihvatio da radi za dolar godišnje, na mestu generalnog direktora Citigroup, možemo da tražimo odgovornost na legalan i legitiman način. Pritom, na drugi tim, "opoziciju", drugi upravni odbor, ne želim da trošim previše reči. Meni je dokaz elementarne nesposobnosti da "opozicija" ili ne zna ili izbegava činjenice koje sam naveo, verovatno zbog shvatanja da nisu sposobni da te pokazatelje promene. Znači, jedino što preostaje je nešto treće. Već mesecima traje kampanja za vraćanje građanske suverenosti kroz nevažeći listić, a sada uz jednu novu narodnu inicijativu za izmenu i dopunu zakona o izboru narodnih poslanika. Po predlogu, glasački listić bi sadržavao, pod rednim brojem nula, posebno opredeljenje, ne

listu, koje glasi "ne glasam ni za jednu od ponuđenih lista odn. kandidata". U slučaju da ovo opredeljenje osvoji najveći apsolutni broj glasova, izbori se poništavaju i na ponovljenim izborima ne mogu da učestvuju kandidati koji su već učestvovali. Ovaj novi mehanizam bi prisilio političke stranke odnosno organizacije da ponude stvarni izbor "za" jasna rešenja spomenutih problema, a ne ponovo "protiv" nekoga.

Dipl. ecc. Aleksa Jorga

Kako vratiti nadu

Nacionalna klasa

VREME 1205

Sve je jasno: "žuti" će opet formirati vladu (ovoga puta će moći birati između Čedomira Jovanovića i Mladana Dinkića) i nama bolje biti neće. Ako Boris Tadić hoće da bude zapamćen po nečemu dobrom, moraće pre izbora uhapsiti pojedince iz svoje okoline i time vratiti nadu narodu u bolje sutra.

Zoran Rakić

>> prodaja&pretplata

ŠTAMPANO IZDANJE

	Beograd (kurirrom)	Srbija (poštom)	kontinentalna Evropa (površinskom poštom)	ceo svet (avionom)
6 meseci	3500 din	3300 din	75 EUR/99 USD	115 EUR/149 USD
12 meseci	7000 din	6600 din	150 EUR/199 USD	230 EUR/299 USD

INTERNET IZDANJE

	6 meseci	bez PDF-a	sa PDF-om
Srbija		750 din	1200 din
svet		16 USD	24 USD

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. Zabranjeno je da više lica upotrebljava isti nalog.

VREME ELEKTRONSKA ARHIVA

	Srbija	svet
VREME DVD komplet 1997–2012 (br. 334–1103)	900 din	USD 29
dopuna kompleta za dosadašnje kupce	500 din	USD 15

Elektronska arhiva nedeljnika VREME u PDF formatu sa sačuvanim stranicama kao u štampanom izdanju i sa mogućnošću pretraživanja, obuhvata period od marta 1997. do februara 2012. Diskovi se dostavljaju poštom u roku od 20 dana od kad dobijemo dokaz o uplati. Raniji brojevi Vremena ne postoje u ovom elektronskom obliku.

OSTALA IZDANJA

Srbija	Svet
DRAGAN TODOROVIĆ: Trupni portret	600 din 19 USD

U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene je uračunata poštarina. Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite na adresu **VREME, Trg Republike 5, Beograd**, ili faksom na broj 011/3238-662, sa naznakom za šta je uplata izvršena (pretplata za štampano/internet izdanje, knjiga ili VREME-DVD). Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Sve dinarske uplate treba izvršiti u korist NP VREME **isključivo na račun 205-13281-15**. Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se naplaćuje u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> pomoću kreditne kartice, (cena u USD), kojom prilikom će se stanovnicima zemalja članica EU zaračunati i dodati odgovarajući PDV ili direktno na naš devizni račun – podatke možete naći na internetu na www.vreme.com/ pretplata. Šestomesečna pretplata na štampano izdanje podrazumeva 26, a godišnja 52 broja. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od dana otvaranja naloga, a korisniku su na raspolaganju svi brojevi objavljeni na internetu od kraja 1998. godine.

► dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom ► telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ► e-mailom na prodaja@vreme.com

HAJDE DA VEŽBAMO!

ALEKSANDAR ZOGRAF.

U MOJOJ KOLEKCIJI FOTOGRAFIJA SA BUVLJIN PIJACA, UVEK SE NADE PONEKA BELEŠKA O VEŽBAČIMA I EGZIBICIONISTIMA KOJI, BEZ OBZIRA NA GODINE, BEZ OBZIRA NA PRILIKE, ŽELE DA ISTAKNU SVOJU FIZIČKU SPREMU...

DA LI JE TO SAMO DETINJA ŽELJA DA DOKAŽEMO DA SMO JAČI OD UNIVERZUMA,
KOJI NAS KRŠI I SLAMA?

Degu

Dugo sam se opirao uvođenju ljubimca u kuću. Nije da mrzim životinje, naprotiv, ali sam još u studentskim danima u sobi imao skočimiša, potom kalifornijsku kornjaču, i znam koliko je to posao. Trpeo sam navaljivanja, argumente da svi imaju kucu, macu, ili bar papagaja, hrčka, ribice, da deca brinući se o životinjama stiču pozitivne navike, ali je moje odlučno “ne” bila uvek poslednja reč. Sve do dana kada mi je supruga saopštila da će za pet minuta stići prijatelji koji Anđeli za rođendan donose degua, čileansku vevericu, i da bi bio red da se pristojno ponašam. Pritisak mi je skočio, zavera je skovana iza mojih leđa, ali glumio sam ljubaznost dok gosti nisu otišli i dok oduševljena deca nisu zaspala. Usledila je duga i burna rasprava, uz “Pita li mene iko išta u ovoj kući?”, “Odlučujem li ja ovde o bilo čemu?” i slične izraze ogorčenja, ali sam bio svestan da je bitka izgubljena.

Nisam imao kome ni da se izjadam. U redakciji su me uz ironično cerekanje pitali: “Nisi valjda rekao: ‘ili veverica ili ja’? Ona možeš odmah da se spakuješ.” Kada je ušao smrknuti kolega i sa vrata rekao: “E kad se sinoć nisam razveo, neću nikad, žena je detetu kupila hrčka, a nije me ništa pitala”, pomislio sam da ću imati sa kim da delim bes i muku. I jesam, ali kratko je trajalo, pomenuti hrčak je ubrzo preminuo, pod sumnjivim okolnostima.

Novog člana porodice, nazvanog Čipi mada mu se pol nije znao, nedeljama sam uvređeno ignorisao. Nije baš ličio na vevericu, rep mu je bio skoro go, obrašao retkim i krhljavim dlačicama, pa sam ga zlobno zvao “pacov”. No, vremenom sam smekšao. Deca i žena su se brinuli o njemu, nije smrdeo i nije mnogo prljao okolinu, priпитomio se i počeo da namešta glavu i vrat da ga češkam, uz zadovoljno cicanje. Bio je atrakcija na ulici, naročito kada bi smo ga šetali na povocu.

Onda je ostatak porodice zaključio da je Čipiju potrebno društvo. Pokušao sam da se oduprem, zamišljajući odmah kuću kao farmu degua koji se množe po geometrijskoj progresiji, ali sam pristao kada su mi predložili da će društvo biti istog pola. U pet šopu je veterinarka rekla da je Čipi devojčica, pa je u kuću stigla i Lili. Da je nešto sumnjivo, zaključio sam ubrzo po Anđelinim crtežima. Na većini je Čipi bila (bio?) na Lilinim leđima, u rečitoj pozi. Diskretno sam pitao ćerku zašto ih tako crta, a ona je odgovorila da su skoro stalno u tom položaju. Kada je postalo očigledno da se Lili deblja preko svake mere, nemoćno sam opsovao veterinarku i njeno poznavanje polnih atributa glodara.

Vikipedija kaže da trudnoća kod degua traje tri meseca, ali se svega mesec dana po Lilinom dolasku jednog jutra čula oduševljena vika: “Mama, tata, Lili se porodila!” Iz drvene kućice virilo je pet sićušnih glavica obraslih krznom. Na

najvišoj prečagi u kavezu sedeo je Čipi (sedeo ili sedela, to više nije moglo da se zaključi na osnovu tekućih događaja), očito u šoku. Srećna vest se brzo proširila, jedan prijatelj me savetovao da Čipiju, ako se utvrdi da je ipak muško, nikako ne kažemo da su mu u pet šopu uvalili već trudnu mladu, da se ne bi potresao.

Mladunci su brzo rasli. Kada bi zajedno uleteli u točak za okretanje bili su kao cirkuska atrakcija, sva deca iz komšiluka skupljala su se da ih gledaju. Pošto je kavez bio pored prozora u prizemlju, gledalaca je bilo i napolju, komšijska mačka je redovno sedela na simsu i čežljivo ih posmatrala. Kavez je postajao sve tesniji, ljubimci sve življi i zahtevniji. Zabrinuto sam tražio podatke kada nastupa polna zrelost kod degua. Predložio sam da ih odnesemo u zoološki vrt, ali je predlog odbijen sa užasom, Anđela je negde čula da tamo mladunci ma glodara hrane zmije. Uveravali su me da se javilo bezbroj kandidata koji žele čileansku vevericu. Spisak jeste bio impresivan, ali ispostavilo se da su kandidati uglavnom Anđelini školski drugovi, koji još nemaju pravo glasa. Kada smo počeli telefonom da proveravamo buduće vlasnike, roditelji su se redom izvinjavali i izjavljivali da trenutno nisu u stanju da uzmu kućnog ljubimca. I ja sam pokušao, pitao sam kolegu čiji je hrčak tako naprasno lipsao da li bi obradovao dete malom vevericom, ali me on otkao rečima: “Svako nosi svoj krst.”

Konačno sam ljutito saopštio da ćemo degue razdeliti po pet šopovima, ako neko hoće da ih primi, jer je gužva u kavezu nesnosna, kao i đubre koje rasipaju i buka koju prave. Anđela se gorko zaplakala, ako odu u nepoznatom pravcu, kako će ih obilaziti? Kroz suze je pomenula da je drug sa kojim trenira skokove u vodu rekao da će uzeti tri komada. Zvučalo je kao potez očajnika, za dva meseca nismo uvalili nijednog. Da ispunimo formu, ipak smo joj rekli da nazove druga telefonom, ali da traži njegove roditelje. Smireni muški glas sa druge strane je rekao da hoće tri veverice i pitao kada možemo da ih donesemo. “Odmah!”, usledio je odgovor. Čitava porodica strpala se u kola i krenula na drugi kraj grada. Dočekali su nas ljubazni domaćini, troje dece, pekinezer ljut kao puška, drugi pas velik kao tele za koga su rekli da će još rasti, četiri ogromna akvarijuma, već spreman kavez za degue... “Ljudima kuća kao zoološki vrt, imaju troje dece, i veseli su i nasmejani, a ti stalno nešto gundaš”, prokomentarisala je supruga kasnije u kolima.

Uz malo sreće i podmićivanja (jedan kavez smo dali kao dodatak), i dva preostala mladunca su udomljena u komšiluku. Lili je malo tugovala što je potomstvo otišlo u svet, ali se kasnije sve vratilo u normalu. Pored veverica ipak prolazim sa zebnjom. Čipi i Lili su sve češće u, hm, karakterističnoj pozi. Jeste da sam na internetu pronašao podatak da se degui tako greju, ali otopilo je, a čini mi se i da Lilin stomak raste, pa izgleda da ćemo konačno utvrditi i Čipijev pol.

Momir Turudić

foto: Anđela Turudić

Izvini, ali...

Ona je ta!

Raiffeisen kartica za refinansiranje
Ipak, ona mi pruža prvih 6 meseci bez:

- ✓ kamate na refinansirani iznos
- ✓ kamate na sva nova plaćanja
- ✓ naknade za mesečno vođenje računa kreditne kartice!

Nakon isteka perioda od 6 meseci, primenjuju se redovni uslovi za korišćenje kreditne kartice (kamata, provizije, naknade).
Više informacija na www.raiffeisenbank.rs i u svim filijalama banke.

Besplatan broj za informacije
0800-111-000
www.raiffeisenbank.rs
f raiffeisen banka - srbija

ULOŽITE U ŽIVOT KAKAV VOLITE.

DELTA GENERALI
Dobrovoljni Penzijski Fond

Prvi privatni penzijski fond u Srbiji.

Počnite na vreme da mislite na godine pred vama.
Ulažite koliko želite onda kada vama odgovara i penzija vam neće biti
briga već uživanje!
Pozovite naš info telefon 011 222 0 505 ili posetite www.penzijskifond.rs
i pomoći ćemo vam da nađete najbolje rešenje za penziju.

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec